

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra biologie

Diplomová práce

Přírodovědné vycházky a exkurze – současný stav a možnosti jejich realizace na 2. stupni ZŠ

Vypracovala: Bc. Věra Záborská
Vedoucí práce: Mgr. Jan Petr, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. 1. 2016

.....
Věra Zábranská

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Janu Petrovi, Ph.D. za ochotu, čas, cenné připomínky i rady, které mi po celou dobu zpracování poskytoval. Také bych ráda poděkovala základní škole, která mi umožnila analyzovat její školní vzdělávací program. V neposlední řadě patří poděkování mé rodině a příteli, kteří mě během studia i psaní diplomové práce podporovali.

Tato diplomová práce byla vypracována v rámci projektu GAJU 078/2013/S.

Anotace

Diplomová práce s tématem „Přírodovědné vycházky a exkurze – současný stav a možnosti jejich realizace na 2. stupni ZŠ“ má dvě základní části.

První část vymezuje různé přístupy jednotlivých autorů k výchozímu tématu, tj. pojetí exkurzí a vycházek a s nimi spojených zásadních podtémat.

Druhá část zahrnuje vyhodnocení vlastního (zrealizovaného) návrhu přírodovědné vycházky na základě analýzy dotazníkových šetření, které byly výchozí pro sběr dat.

Při vypracování diplomové práce jsem vycházela ze studia odborné literatury, učebnic přírodopisu pro 2. stupeň základní školy a vybraných podkladů ZŠ Horažďovice.

Klíčová slova: exkurze, vycházky, základní škola, RVP, ŠVP, výzkum

Anotation

The theme of my diploma thesis is: "Natural Science walks and excursions - the current state and their implementation at the second stage of elementary school." It has two basic parts. The first part defines the different approaches of different authors to the main topic, ie. the conception of walks and excursions and it is associated with major subtopics. The second part involves self-evaluation of realized draft of Natural Science walks. It is based on an analysis of surveys that were used for collecting of data. I drew from the study of specialized literature, Natural Science textbooks for second stage of elementary school, and selected substrates from Elementary school Horažďovice.

Keywords: excursions, walks, Elementary school, Framework Education Programme, School Education Programme, research

Obsah

1	Úvod	7
2	Literární přehled	8
2.1	Organizační formy výuky v hodinách přírodopisu na 2. stupni ZŠ	8
2.1.1	Exkurze jako organizační forma výuky	9
2.1.2	Omezení činnosti na exkurzích dané legislativou a bezpečností žáků	20
2.2	Postavení vycházek a exkurzí v kurikulárních dokumentech	21
2.2.1	Školní vzdělávací program ZŠ Horažďovice	27
2.3	Příprava a plánování výzkumu	28
2.3.1	Základní přístupy ke zkoumání	29
2.3.2	Vybrané metody a vyhodnocení sběru dat	30
3	Metodika	32
4	Výsledky	33
4.1	Výsledky dotazníkového šetření mezi učiteli	33
4.2	Výsledky dotazníkového šetření mezi studenty	45
4.2.1	Charakteristika dotazovaného vzorku – studenti na začátku studia	45
4.2.2	Charakteristika dotazovaného vzorku – studenti před koncem studia	57
4.3	Výsledky dotazníkového šetření mezi žáky na druhém stupni ZŠ	69
4.3.1	Charakteristika dotazovaného vzorku – žáci před exkurzí	69
4.3.2	Charakteristika dotazovaného vzorku – žáci po exkurzi	75
4.4	Didaktický návrh exkurze	80
5	Diskuze	82
6	Závěr	86
7	Seznam literatury	88
8	Seznam příloh	92

1 Úvod

V dnešní době, které vládne technicky pokrok, je velmi obtížné vzbudit u žáků zájem o něco přirozeného. Příroda mnohé žáky bohužel neoslovuje – přírodní poměry ve svém okolí téměř neznají nebo si jich dostatečně neváží. Jedna z možných příčin tohoto problému může být i fakt, že ve volném čase upřednostňují virtuální svět před tím skutečným, zprostředkované zážitky před těmi osobními. Dle mého názoru se ale opravdovému osobnímu prožitku nic (na světě) nevyrovná. Důkazem toho je i skutečnost, že už odmala se učíme poznávat okolní svět prostřednictvím zážitků – tedy praktickými zkušenostmi, kterými zároveň rozvíjíme i své dosavadní teoretické znalosti. Prožitky tohoto druhu lze ve školské praxi žákům zprostředkovat například pomocí zařazování exkurzí a vycházek do výuky (nejen přírodopisu). Zmíněné organizační formy výuky umožňují žákům ověřit si získané teoretické poznatky v praxi a tím v nich (do určité míry) vzbudit zájem o přírodu a životní prostředí vůbec.

Diplomová práce představuje přehled problematiky týkající se exkurzí a vycházek, vymezuje přístupy různých autorů k výchozímu tématu.

Cíle diplomové práce:

1. zjistit aktuální stav využívání vycházek a exkurzí vyučujícími přírodopisu na základních školách v Jihočeském a částečně i Plzeňském kraji
2. zjistit postoje studentů učitelství přírodopisu k využívání vycházek a exkurzí v jejich budoucí praxi.
3. s odkazem na bakalářskou práci autorky, je dalším cílem zhodnocení didaktického působení terénní výuky během vycházky na žáky druhého stupně základní školy (s využitím příkladu modelové vycházky zrealizované ve spolupráci se ZŠ Horažďovice.

2 Literární přehled

2.1 Organizační formy výuky v hodinách přírodopisu na 2. stupni ZŠ

Organizační formou výuky je míněn způsob, jakým je vyučovací proces uspořádán a to včetně prostředí, kde se výuka odehrává a způsob jakým je činnost učitele a žáků při vyučování organizována.

Přestože existují různé definice výše uvedeného pojmu, Pavlasová (2015) se přiklání zejména k následujícím dvěma možným dělením:

- a) s kým a jak pracujeme
- b) kde výuka probíhá

V prvním případě řadíme k formám výuky následující:

- frontální výuku v systému vyučovacích hodin,
- individualizovanou a diferencovanou výuku,
- skupinovou a kooperativní výuku,
- projektovou a integrovanou výuku,
- domácí učební práce žáků

V druhém případě se jedná o tyto formy výuky:

- vyučovací hodina (ve třídě),
- praktické cvičení – laboratorní práce (v laboratoři),
- exkurze, vycházka, terénní práce – v mimoškolním prostředí,
- projekt - projektová výuka,
- odborný seminář,
- odborná praxe a stáž,
- domácí úkoly, domácí příprava, samostudium (domácí prostředí)

Podle Pavlasové (2015) se pro výuku přírodopisu jeví druhý způsob výše zmiňovaného dělení jako vhodnější, a to z toho důvodu, že pomůže vyučujícímu lépe si představit všechny nezbytné kroky při přípravě určitého typu výuky.

2.1.1 Exkurze jako organizační forma výuky

Exkurze

Exkurze je takovou formou vyučování, která spojuje teoretické a praktické složky vyučovací hodiny (Pavlasová, 2015). Umožňuje žákům poznávat a vnímat přírodu v prostředí jejich přirozeného výskytu anebo v uměle vytvořeném (např. zoologická či botanická zahrada).

Exkurze přispívá k názornosti výuky, zlepšuje přírodovědné, společenskovední, pracovní a technické vědomosti žáků, vyjadřuje praktický smysl osvojených znalostí a jejich využití (Skalková, 1999).

V případě přírodovědných oborů si při exkurzi žáci rovněž vytvářejí vztah ke krajině a k životnímu prostředí. Učí se poznávat vztahy mezi jedinci, mezi jedinci a prostředím, působení člověka na přírodu a jeho zásahy související s narušováním harmonie přírody (Pavlasová, 2015).

Exkurze (respektive školní výlety) jsou někdy považovány za neformální výuku, při které žáci získají nové poznatky za účasti učitele (Eshach, 2006).

2.1.1.1 Pojetí exkurze dle konkrétního charakteru výuky

A) Vycházka

Vycházka je krátkodobá exkurze trvající 1-2 hodiny, při níž se učitelé se žáky pohybují v blízkosti školy (Horník a Altmann, 1988). Na vycházce žáci studují biologické objekty a jevy a také sbírají didakticky vhodný biologický materiál pro další výuku. Obsah vycházky může učitel zvolit podle tématu výuky (např. listnaté a jehličnaté stromy sadů a parků, rostlinstvo a živočišstvo břehů řek a rybníků) (Altmann, 1972).

Její význam spočívá v posílení zájmu žáků o jejich okolí a o místní prostředí. V přírodě mohou pozorovat různé jevy a procesy, které umožňují realizovat konkrétní činnosti spojené s dovednostmi. Vycházka je oproti exkurzi méně náročná na přípravu.

Avšak obě zmiňované formy výuky pomáhají žákům se aktivizovat, rozvíjet jejich pozorovací schopnosti a myšlení i smyslové vnímání. Prostřednictvím těchto forem výuky (s využitím mezipředmětových vztahů) u žáků rovněž rozvíjíme a prohlubujeme vztah k přírodě, kulturnímu dědictví a posilujeme estetické cítění (Hofmann, 2003).

S podobnou myšlenkou přicházejí také autoři Dopico a Garcia-Vazquez (2011), kteří ji dále rozvíjí ve smyslu, že praktická výuka by se měla soustředit na budování kladného vztahu člověk - prostředí.

B) Prohlídka

Prohlídka je další forma krátkodobé exkurze uskutečňující se v některé z institucí (např. v muzeu, v zoologické zahradě apod.). Je při ní možno pozorovat a poznávat velký počet přírodnin v malém prostoru (např. šelmy nebo kopytníky v zoologických zahradách). Na vyučujícím je samozřejmě důkladný a promyšlený výběr z velkého počtu pěstovaných, chovaných a vystavovaných položek (Pavlasová, 2015). V opačném případě, jak uvádí Altmann (1972), může mít tato forma výuky opačný didaktický efekt původně zamýšleného záměru.

C) Terénní práce

Terénní práce jsou jednotlivé výzkumné činnosti žáků, které jsou vedeny pedagogem nebo odborníkem a při nichž se žáci učí řešit speciální biologické problémy (Pavlasová, 2015).

D) Terénní výuka

Terénní výuka nebo terénní program je vyučovací hodina s interaktivními prvky usilující o osobní kontakt s přírodou, který zásadně obohacuje naše žáky o ekologický a environmentální rozhled vědomostí. (Smrtová, 2012).

Terénní vyučování je nenásilná forma, díky které si žáci zakládají vztah k přírodě, ke svému okolí a životnímu prostředí. Žáci vnímají přírodu jako propojený systém, když nastane v jedné složce přírody změna, vyvolá to změnu také v ostatních složkách přírody. Vyučování v terénu je komplexní výukovou formou, při které mohou být použity i metody jako jsou: pozorování, laboratorní činnosti, pokusy, krátkodobé a dlouhodobé pozorování, kooperativní metody, metody zážitkové pedagogiky a projektové metody. Do terénní výuky můžeme zařadit: exkurze, vycházky, terénní cvičení, ale i tematické školní výlety. Hlavním smyslem tohoto vyučování je tedy především práce v terénu resp. v mimoškolním prostředí (Hoffmann, 2003)

Kromě výše uvedených charakteristik jednotlivých forem výuky lze terénní vyučování též chápat jako výuku v krajině, terénní cvičení, cvičení v přírodě, praktické cvičení v přírodě, vyučování venku či venkovní výuku (Pavlasová, 2015).

2.1.1.2 Klasifikace exkurzí a vycházek

Exkurze a vycházky lze členit dle několika kritérií. Následující přehled blíže specifikuje postoje různých autorů k této problematice.

Pavlasová (2015) uvádí jako klíčové hledisko časové, tj. exkurze (jednodenní či vícedenní) a vycházky (1 – 2 hodinové).

Hofmann (2003) dělí vycházky a exkurze takto:

- a) podle prostředí:
 - poznávání přírodního, kulturního a společenského prostředí v terénu – cíl poznat jevy a vztahy v krajině
 - exkurze do vědeckých ústavů
 - exkurze na výstavy a do muzeí (přírodovědná, mineralogická muzea)
 - exkurze do botanických zahrad a zoo
- b) podle obsahu:
 - monotematické – seznamují se s jedním jevem, problémem (znečištění vody, chování živočichů apod.)
 - polytematické – komplexní – cíl hledat souvislost mezi objekty a jevy (ekosystém rybníka, lesa aj.)
 - integrované – zařazení mezipředmětových vztahů do výuky (např. přírodní a společenské jevy)
 - fenologické vycházky – předmětem zkoumání a pozorování je změna ve vývoji živých organismů závislých na ročním období

Podle Svobodové (2011) a též Altmanna (1972) se zařazují vycházky a exkurze do výuky jako:

- úvodní – před začátkem nového tematického celku, motivační funkce, příp. shromažďování materiálu pro nadcházející výuku
- průběžné – v průběhu probíraného tematického celku, funkce rozšíření a zprostředkování učební látky

- závěrečné – shrnutí teoretických znalostí žáků, prohlubování a doplňování dosavadních vědomostí a dovedností

Skalková (2007) klasifikuje exkurze a vycházky:

- a) podle účelu a úkolů na jednooborové (v rámci daného vyučovacího předmětu) a komplexní (přesah do různých oborů v rámci mezipředmětových vztahů)
- b) podle charakteru na orientační (seznámení s oblastí či institucí s cílem motivovat žáky pro příští návštěvy) a intenzivní (s cílem umožnit specializované poznání)

Pavlasová (2015) uvádí další možné dělení exkurzí a vycházek, a to podle míst, která při nich můžeme navštívit:

- vybrané přírodovědné lokality, chráněná území, naučné stezky,
- muzea, muzea v přírodě,
- zoologické zahrady, akvária,
- botanické zahrady, dendrologické zahrady,
- stanice pro hendikepované živočichy
- ekologická centra,
- výrobní a zpracovatelské závody (mlékárna, pivovar, čistička odpadních vod, lomy, doly),
- výzkumné instituce, státní instituce, sbírky, výstavy apod.

Dále lze členit mimoškolní výuku biologie podle prostředí na výuku ve světě reálném – např. exkurze; v prezentovaném – např. zoologická zahrada, muzeum a ve virtuálním - např. svět přístupný skrze informační a komunikační technologie (Braund a Reis, 2006).

2.1.1.3 Praktické cíle terénního vyučování (exkurze, vycházky)

Hofmann (2003) vymezuje tyto cíle terénní výuky:

- strategie učení a motivace pro celoživotní učení
- základy všestranné komunikace
- spolupráce a respektování práce a úspěchu
- základy tvořivého myšlení, logického uvažování a řešení problémů
- pozitivní vztah ke zdraví
- rozvoj a projev pozitivních citů a jednání, požívání, vnímavost

- schopnost žít s ostatními
- utváření a vhodné projevy svobodné a zodpovědné osobnosti
- poznávání a uplatnění reálných možností

❖ Přednosti výuky v terénu

Pozitiva terénního vyučování učitelé vidí v motivaci žáků k poznávání přírody. Z předchozích konstatování vyplývá, že pro žáky je mnohem atraktivnější terénní vyučování než každodenní výuka ve škole. Výuka v terénu vede k rozvíjení a budování kompetencí využitelných v životě žáků nebo předávání znalostí a dovedností. (Hofmann, 2003).

Marada (2006) jako hlavní přínosy, které výuka v terénu žákům přináší, uvádí:

- a) efektivní způsob učení** - čím více různorodých aktivit pro žáky učitel zapojí, tím více si zafixují učivo; výhodou je, že žáci mají možnost na vlastní oči pozorovat různé procesy a jejich vlivy na přírodu
- b) rozvoj přírodovědných dovedností** - nasbírané vzorky z přírody žáci pozorují a analyzují ve třídě, přičemž si rozšiřují znalosti a praktické dovednosti
- c) rozvoj obecných dovedností** - při výuce v terénu se u žáků rozvíjí především týmová spolupráce, komunikace a organizační dovednosti
- d) integrace témat** - zapojení mezipředmětových vztahů (biologie-zeměpis-chemie-fyzika)
- e) motivace a zájem o obor** - terénní výuka žáky motivuje k učení a celoživotnímu vzdělávání

❖ Rizika výuky v terénu

Pro učitele je příprava terénní výuky časově náročnější než příprava na běžnou výuku ve škole. Každá chyba v přípravě a provedení výuky v terénu může mít mnohdy mnohem závažnější důsledky, protože v jejím průběhu není vždy možná náprava. Důležité je, aby učitel terén před výukou předem prozkoumal a poznal (Hofmann, 2003).

Úskalím v organizaci škol je, že terénní výuka se nemůže realizovat jen v jedné vyučovací hodině. Dále zde existuje nebezpečí zranění žáka. Ale právě bezpečí žáků je na prvním místě, proto jsou vždy předem poučeni o nebezpečí možných úrazů apod. Dalším

rizikem může být finanční náročnost spojená s náklady na dopravu a poplatky za vstup do turistických lokalit. Počasí je dalším faktorem ovlivňujícím tuto výuku, proto je dobré mít připravenou v záloze jinou variantu (Záleský, 2009).

V dnešní době je terénní výuka málo využívána – hlavními důvody jsou obtížné zajištění bezpečnosti a také organizační i finanční překážky. I přes tato fakta by se jistá část výuky měla odehrávat v terénu a prakticky tak doplňovat teoretické znalosti žáků. (Hoffman, 2003).

2.1.1.4 Proč zařazovat exkurze do výuky

V současné době se ukazuje, že začleňování exkurzí do výuky má svůj nezpochybnitelný význam související se zkvalitňováním vyučovacího procesu. (Michie, 1998).

Petty (1996) upozorňuje, že zařazování exkurzí do výuky napomáhá žákům, aby lépe porozuměli přírodě a chápali její důležitost a význam pro náš život.

Výsledky výzkumu Falka a Dierkinga (1997) potvrdily, že exkurze a vycházky mají smysl, proto je jejich začleňování do výuky velice přínosné. Hlavní význam spočívá v tom, že i po letech si žáci, dospělí i učitelé vybavují vzpomínky na v minulosti uskutečněné exkurze. Při zmíněném výzkumu bylo dotázáno celkem 128 lidí, z toho 98% si i po mnoha letech vzpomíná na detaily z exkurzí a vycházek.

Dále se v exkurzích mohou uplatnit mezipředmětové vztahy. (Altmann, 1972).

Řehák (1965) považuje exkurzi za nezbytnou součást výuky přírodopisu, přičemž poukazuje na fakt, že funkci a vzhled přírodnin můžeme správně pochopit pouze v jejich přirozeném prostředí – a tím je samostatný koloběh přírody.

Pro výuku biologie je prioritní, aby žáci přicházeli do styku s přírodními úkazy buď přímo (s využitím originálních objektů), nebo nepřímo (za pomoci výukových pomůcek). Umožní-li to situace, je vhodné upřednostnit vždy živé přírodniny, v opačném případě lze využít preparované. Pavlasová ve svých skriptech vyzdvihuje fakt, že práce s přírodninami v jejich přirozeném prostředí je pro žáky o mnoho přínosnější než školní přírodopisné pomůcky (Pavlasová, 2015).

Exkurze se stává aktivizující formou výuky v případě, že jí předchází důkladná a pečlivá příprava a současně jsou při jejím vedení využity aktivizující formy výuky. Současně však zaznívají argumenty, proč by neměly být exkurze realizovány. Ty jsou podloženy řadou výzkumných šetření potvrzujících, že netradiční možnosti výuky u žáků rozvíjí kreativitu, samostatnost a kladný vztah ke škole a samotnému učení (Maňák a Švec, 2003).

Z argumentů, jež zazněly pro, a proti zařazování exkurzí do vyučovacího procesu vyplývá, že vyučující by měl vždy usilovat o nalezení kompromisu mezi tradičním a netradičním pojetím výuky, tzn. oba vyučovací styly vzájemně vhodně propojovat (Pavlasová, 2015).

2.1.1.5 Průběh exkurze

Hofmann (2003), Ziegler (2004) a též Skalková (2007) uvádí tři důležité aspekty vlastního průběhu exkurze:

- příprava na exkurzi (zahrnující přípravu učitele i žáků společně se zajištěním informovanosti zákonných zástupců nezletilých žáků)
- vlastní exkurze (terénní exkurze)
- hodnocení a využití exkurze

Aby exkurze byla přínosná jak pro žáka, tak pro učitele měla by dobře fungovat zpětná vazba nově nabytých informací a poznatků z její terénní části (Pavlasová, 2015).

A) Příprava učitele

Jak už bylo řečeno vycházky a exkurze mohou probíhat v rámci jedné nebo více vyučovacích hodin. To je i jeden z důvodů, proč je příprava této organizační formy vyučování velice náročná. Právě na důkladné přípravě (jak učitelů, tak i žáků) proto závisí výsledný didaktický efekt exkurze (Pavlasová, 2015).

Při plánování exkurze a vycházky musí učitel zvážit některé okolnosti:

- posoudit vhodnost zařazení exkurze s ohledem na obsah učiva ve školním vzdělávacím plánu. Zvolit vhodný termín pro aktivity pod širým nebem spolu s alternativou pro případ špatného počasí – návštěva muzea apod.;
- stanovit výukový cíl a plán exkurze, zvolit metody výuky;

- naplánovat seznam lokalit, které budou navštíveny, určit trasu exkurze a odhadnout její časovou náročnost (ideální je si celou trasu předem projít, seznámit se s krajinou, neznámé a nápadné objekty si předem určit);
- zajistit dopravu a ubytování, případně povolení ke vstupu na lokality;
- připravit výukové materiály: pracovní listy, záznamové archy, seznamy přírodnin, návody na terénní práce; zvolit pomůcky včetně odborné literatury (atlasy, klíče), které se budou brát na exkurzi;
- připravit informační materiály pro žáky (seznam pomůcek, požadavků na výstroj, časový plán, doprav atd.);
- naplánovat obsah informační hodiny před exkurzí i navazujících školních aktivit pro exkurzi (Pavlasová, 2015).

K uvedenému výčtu úkolů kladených na učitele při přípravě exkurze se přiklání také Svobodová (2011).

1) Stanovení výukového cíle exkurze

Příprava exkurze stejně jako vyučovací hodiny vyžaduje od učitele náležitou přípravu v podobě zvážení a stanovení výukových cílů hodiny. Základním východiskem je přítom tzv. prekoncept – tj. například učitel předpokládá, že žák některé informace zná z předešlé výuky nebo z běžného života. Bez jeho znalosti může dojít k tomu, že navrhovaný průběh výukové jednotky bude pro žáky buď velmi snadný, nebo naopak velmi obtížný (Pavlasová, 2015).

Mezi výukové cíle patří cíle kognitivní (představují změny ve vědomostech), dále afektivní (představují změny v postojích a žebříčku hodnot) a také psychomotorické (představují změny v dovednostech). Při konfrontaci exkurze s běžnou výukou se v prvním případě nejvíce uplatní cíle afektivní a psychomotorické (Pavlasová, 2015).

Nejčastějším cílem výuky při exkurzích z biologie je rozšíření a fixace poznatků o přírodninách, tj. exkurze směřované na poznávání, určování a sběr přírodnin. Pavlasová radí soustředit se vždy na jednu z taxonomických skupin a pozorovat podmínky organismů pro život (Pavlasová, 2015).

Cílem exkurze je také možnost používání optických pomůcek (lupa, dalekohled, mikroskop) při sledování živých a neživých objektů. Pro zpestření můžeme do exkurze

zařadit pokusy, jednoduché výzkumy, které žáka jistě zaujmou a tím se tato specifická forma výuky stává i pro ně zábavnější. Stanovení konkrétních výukových cílů pro dílčí fáze vědeckého bádání žáků je plně v kompetenci učitele. Učitel může v takovém případě po žákovi vyžadovat např. vytvoření hypotézy nebo výzkumní otázky, realizaci vlastního měření, sepsání stručné zprávy na závěr apod. Průběh a výsledky badatelské práce žáků by měly být vždy zdokumentovány (Pavlasová, 2015).

2) Volba výukových metod

V rámci exkurzí se uplatňují rozmanité vyučovací metody. V případě slovních metod se jedná především o dialogy, diskuze, vysvětlení, instruktáže, práce s odbornými textovými materiály (encyklopediemi, atlasy, klíče).

Řehák (1965) uvádí i další metody, kterých lze také využít – demonstraci (tj. předvádění objektů před zraky žáků) a systematické pozorování.

Dle Skalkové (2007) a Smrtové (2012), exkurze nabízí prostor pro uplatnění didaktických her (soutěží) a her smyslových. V případě didaktických her se žáci naučí „teamové“ spolupráci a smyslu pro „fair play“. Smyslové hry napomáhají reálnému vnímání přírody, aktivizaci a relaxaci. A poskytnutí času na sdílení pocitů a zážitků z dané hry je nezbytnou součástí.

Pavlasová nezapomíná ani na metody jakými jsou např.: problémová metoda, metoda kritického myšlení, činnostní a zkušenostní výuka, výuka s využitím zážitků a badatelsky orientovaná výuka. Obecně platí, že aktivní zapojení žáka do exkurze je pro něj zásadním přínosem, co se týká načerpání nových poznatků a lepšího porozumění dané látce (Pavlasová, 2015).

B) Příprava žáků na exkurzi

Žáci by měli být s určitým časovým předstihem (nejlépe v části vyučovací hodiny předcházející plánované exkurzi) informováni o jejím průběhu a způsobu realizace. Jde o to žáky tímto způsobem také motivovat k aktivitám probíhajícím na exkurzi

Před exkurzí je zapotřebí žákům sdělit informace:

- ❖ o průběhu exkurze (lístek s informacemi v písemné podobě)
- ❖ o dané lokalitě (mapa/plán cesty)

- ❖ o výukovém cíli a úkolech (způsob sběru a zpracování dat týkajících se zkoumaných objektů)
- ❖ o odborné manipulaci s přístroji a nástroji, s nimiž budou pracovat
- ❖ o bezpečnosti při přesunu na místo určení a činnostech na místě
- ❖ o očekávaném výstupu exkurze a formě jeho hodnocení
- ❖ o navazujících činnostech ve škole (laboratorní praktikum, expozice...)
(Pavlasová, 2015).

C) Terénní část exkurze

Vlastní exkurze přímo v terénu zahrnuje:

- sraz – prezence žáku, instrukce k organizaci, opětovné připomenutí úkolů, rozdělení materiálů k výuce;
- cestu na dané místo – poznání prostředí, orientace v mapě
- práce na místě a průběžný dohled učitele (sběr přírodnin)
- návrat z místa

Konkrétní činnosti prováděné na místě mohou být organizovány různým způsobem – formou frontální demonstrace, instruktáže, samostatné práce, práce ve dvojicích či skupinové práce. Učitel musí zvolit přiměřeně náročné zadání úkolů a to z hlediska možností a schopností žáků. Při zakončení exkurze, dosud v terénu, je příhodný čas k předběžnému resumé výsledků pomocí diskuse či rozhovoru a k pořízení jejich písemného zápisu žáky (Pavlasová, 2015).

D) Hodnocení a využití exkurze

Drahovzal (1987) podotýká, že exkurze je pro žáky přínosná hlavně v tom, že při následující vyučovací hodině zpracovávají nasbíraný materiál a stále mají v živé paměti celkový průběh dané exkurze.

Vlastní vyhodnocení exkurze zahrnuje:

- hodnocení exkurze z pohledu žáků (formou diskuze, dotazníku)
- učitelské zhodnocení výsledků práce žáků během exkurze (zhodnocení pracovních listů, nalezených přírodnin, deníků z exkurze); tzn. zhodnocení účinnosti exkurze
- sebereflexe učitele (zpětné zamyšlení se nad průběhem exkurze včetně vyhodnocení pozitivních a negativních okamžiků, popř. konzultace s pedagogickými pracovníky a zákonnými zástupci žáků)

Výsledky exkurze, jejichž vyhodnocení je stejně významné jako její terénní část, lze následně zpracovat různými způsoby. Didakticky zpracované výsledky zahrnují: hromadnou kontrolu a doplnění pracovních listů, exkurzního deníku, zpracování nasbíraného materiálu, přípravu prezentace nebo nástěnky, tvorbu mapy trasy nebo plánu navštíveného území s vyznačením nalezených důležitých přírodnin, výstavu fotografií nebo přírodnin, fotoknihu, film nebo video. Uvedené výstupy z práce žáků při exkurzi je možno vystavit a umožnit jejich zhlednutí také dalším žákům, pedagogům a rodičům. Tímto způsobem lze přispět k propagaci akcí obdobného rázu (Drahovzal, 1987).

Činnosti při exkurzi by měly být zpracovány a vyhodnoceny následující formou – úvod, teoretická východiska, metody, výsledky, diskuze a závěr. Předchází-li exkurze probíranou učební látku, je možné vyhodnocení jejích výsledků provést až v době výuky konkrétního tematického celku. Výstupy z exkurzí (viz. výše) je v tomto případě nutné uschovat, čímž lze zároveň přispět k tomu, že si žáci následně uvědomí význam důkladné dokumentace a nebudou ji vnímat jako nutné zlo (Pavlasová, 2015).

2.1.1.6 Nejčastější chyby učitele při realizaci exkurzí

Učitelé se při exkurzích dopouští podobných chyb, jaké mohou nastat i za běžných okolností během vyučovacího procesu. Mohou se objevit ve všech etapách exkurze.

V následujícím výčtu jsou uvedeny (dle Pavlasové, 2015) především ty z nich, se kterými se potýkají nejčastěji začínající učitelé:

- chyby v přípravné fázi exkurze – výukový cíl není dostatečně nebo vůbec vymezen a v takovém případě je obtížné posoudit efektivitu exkurze; učitel nemá dostatečné organizační schopnosti na naplánování ani na zajištění exkurze

- chyby v průběhu exkurze - práce žáků zůstává bez odezvy učitele (tzn. bez kontroly a zpětné vazby)
- chyby v závěrečné fázi exkurze - chybí návaznost školních aktivit na exkurzi tj. zpracování výsledků, práce s nalezenými, ale neoznačenými objekty a vyhodnocení exkurze

Řehák (1965) upozorňuje, že exkurze by měla být účelně naplánována tak aby žák zvládl její délku i průběh.

2.1.2 Omezení činnosti na exkurzích dané legislativou a bezpečností žáků

Právní aspekty

V souvislosti s touto problematikou je potřeba zmínit také právní aspekty přírodovědných exkurzí z pohledu ochrany přírody. Příroda má své chránící zákonné normy, které musí vyučující brát do úvahy při plánování exkurze a snažit se předejít jakémukoliv narušení přírody. V tomto ohledu je potřeba upozornit především na zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů a na zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. Při neznalosti zmíněných právních předpisů je relativně snadné dopustit se přestupku nebo dokonce trestného činu (Pavlasová, 2015).

Vzhledem k uvedeným právním normám je v současné době téměř nepřijatelné provádět ve školních laboratořích pokusy na zvířatech jak z důvodů etických, tak i ochrany vzácných druhů fauny. Vzhledem k uvedeným konstatováním je u obratlovců jedinou legální možností jejich odchyt nenásilnou formou a po školních praktikách jejich opětovné vypuštění na místě odchytu. Na druhé straně práce s bezobratlými si nevyžaduje žádné zvláštní povolení, mohou tedy být sbírány a ukládány do sbírek. Protože někteří bezobratlí nepatří do Červeného seznamu ohrožených druhů, nejsou ani v chráněném území či nepatří do evropsky významných druhů (Pavlasová, 2015).

Zdraví žáka

Smrtová (2012) uvádí, že během exkurzí do terénu je učitel odpovědný za volbu bezpečné trasy a s ní spojených (též bezpečných) aktivit a pomůcek. Na místě je učitelova znalost aktuálního zdravotního stavu žáků a také poučení žáků o bezpečnosti práce a pohybu na dané lokalitě. V každém případě je potřeba s sebou mít plně vybavenou lékárníčku a být schopen poskytnout první pomoc. Žáky je třeba upozornit, aby

nezapomněli své léky, repelenty proti komárům a klíšťatům a pokrývku hlavy. Další nezbytností je pevná obuv, vhodné oblečení, batoh s psacími potřebami a nesmíme zapomenout ani na občerstvení (Pavlasová, 2015).

Nebezpečí v průběhu exkurzí představuje kontakt s organismy ohrožujícími zdraví žáků. Více informací o problematice nebezpečí číhajících v přírodě na člověka v podobě zdraví ohrožujících rostlin a živočichů lze nalézt v odborných publikacích – ze starších lze jmenovat např. Naše jedovaté rostliny (Jirásek, 1957); z novějších např. Jedovaté rostliny, jedovatí živočichové (Altmann, 2012). Dále je třeba brát v úvahu i strach, popř. fobie žáků ze setkání s některými rostlinnými či živočišnými druhy vyskytujícími se v přírodě (Pavlasová, 2015).

2.2 Postavení vycházek a exkurzí v kurikulárních dokumentech

Exkurze jsou konkrétně uvedeny jen ve Vyhlášce Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (Pavlasová, 2015).

Vzdělávací dokument, který je důležitý pro výuku přírodopisu na základní škole, je RVP, z kterého si každá škola vytváří vlastní ŠVP. V tomto dokumentu jsou uvedeny cíle a obsah vzdělávání a ty zaručují daný stupeň vzdělání. Cílem základního vzdělávání je: dát žákům smysluplný ucelený základ jak ve vzdělávání, tak i v praktickém životě. Smyslem a cílem vycházek a exkurzí je plnit stanovené klíčové kompetence a očekávané výstupy z RVP ZV. Klíčové kompetence jsou během školní i mimoškolní výuky rozvíjeny takovým způsobem, že si žáci ani neuvědomují, jak je ve svých dovednostech upevňují a právě u každé kompetence je uveden postup, jak si je mají osvojit (Jeřábek, 2013).

Z devíti vzdělávacích oblastí je přírodovědné učivo zařazeno ve vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*, která zahrnuje čtyři vzdělávací obory – *Fyzika*, *Chemie*, *Přírodopis* a *Zeměpis*. Ty napomáhají žákům hlouběji pochopit zákonitosti přírodních procesů a užitečnost přírody pro jejich praktický život (Jeřábek, 2013).

Vzdělávací obor Přírodopis je rozčleněn do osmi tematických okruhů: Obecná biologie a genetika, Biologie hub, Biologie rostlin, Biologie živočichů, Biologie člověka, Neživá příroda, Základy ekologie, Praktické poznávání přírody (Jeřábek, 2013).

Pro zařazení exkurzí a vycházek v rámci vzdělávacího oboru *Přírodopis* poskytuje nejvíce prostoru tematický okruh *Praktické poznávání přírody*, který obsahuje doporučené učivo: „*Praktické metody poznávání přírody – poznávání mikroskopem a lupou, určování pomocí klíčů a atlasů, vytváření herbáře a sbírek, ukázky odchytu některých živočichů, jednoduché rozdělování živočichů a rostlin*“ (Jeřábek, s. 60, 2013). Přesto by se daly zařadit návrhy exkurzí nebo vycházek do dalších vzdělávacích částí.

Každý tematický okruh obsahuje očekávané výstupy, které by měli žáci zvládat při exkurzi, vycházce, projektu a ve výuce daného tematického celku. Dále RVP stanovuje šest průřezových témat. Průřezová témata mohou být zařazena do existujících předmětů, mohou se vyučovat jako samostatný předmět anebo mohou být začleněna do výuky pomocí exkurzí a projektů. Do učiva přírodopisu a biologie bývají nejčastěji začleněny okruhy z průřezového tématu environmentální výchova, která by měla vést jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí (Jeřábek, 2013).

Do vzdělávacího oboru *Přírodopis* můžeme zařadit například následující náměty vztahující se k mimoškolním formám výuky. Koncept exkurzí a vycházek byl navržen s využitím učebnic přírodopisu pro 6. – 9. ročník (Dobroruka, 1999; Dobroruka, 2003; Dobroruka, 2001; Dobroruka, 2000).

- **Zoologická zahrada**

[Zařazení: přírodopis – biologie živočichů, průřezové téma (dále jen PT) – environmentální výchova – základní podmínky života (ochrana ohrožených živočichů); osobnostní a sociální výchova – řešení problémů a rozhodovací dovednosti (péče o zvířata a bezpečnost při zacházení s nimi); mezipředmětové vztahy (dále jen MV) – anglický jazyk (procvičování názvů zvířat), zeměpis (rozšíření živočichů na Zemi)]

Je vhodná pro žáky 6. – 9. třídy. Před exkurzí je nutné poučit žáky o bezpečnosti a chování v zoo.

Cílem je poznat rozmanitost jednotlivých skupin živočichů, zařadit je do správné taxonomické skupiny a pozorovat projevy jejich chování.

Učitel může v rámci exkurze využít různé formy vyučovacích metod – např. skupinovou práci žáků s využitím pracovních listů. Při této činnosti se rozvíjí klíčové kompetence občanské, komunikativní, k učení, k řešení problému.

- **Geologické muzeum – mineralogie – výstava nerostů a minerálů**

[Zařazení: přírodopis – neživá příroda, PT – environmentální výchova - lidské aktivity a problémy životního prostředí (vyčerpatelné a nevyčerpatelné zdroje energie); MV – chemie – složení hornin a nerostů, chemické vzorce nerostů a hornin, působení vody ve vápencích, zeměpis – planeta Země a její stavba]

Tato exkurze je vhodná pro 9. třídu, nezbytností je poučit žáky o bezpečnosti a chování v muzeu.

Hlavním cílem je ujasnit si základní pojmy nerost, hornina a minerál, jejich charakteristické složení a vlastnosti, praktické využití a význam a umět je zařadit do správně krystalové třídy.

Do exkurze může být zahrnut i pracovní list, kde žáci vyplňují jednotlivě různé úkoly (např. vyhledat zajímavosti v okolí, určování jejich vzorků, určování minerálů podle jejich fyzikálních vlastností, rozdělit horniny do skupin, atd.) Při této exkurzi se u žáků rozvíjí klíčové kompetence k učení, pracovní, k řešení problému.

- **Botanická zahrada**

[Zařazení: přírodopis – biologie rostlin; PT – osobnostní a sociální výchova – rozvoj schopnosti poznávání; MV – chemie – stavební látky, základní životní děje; fyzika - optika – mikroskop; občanská výchova – péče o rostliny, zeměpis – rostlinná pásma]

Je určena pro 7. třídu, učitel musí před vstupem do botanické zahrady žáky poučit o bezpečnosti a chování.

Cílem exkurze je vysvětlit základní procesy fyziologických principů rostlin, důležitost rostlin a jejich ochrana, rozlišovat základní skupiny rostlin (i léčivých rostlin), poznat základní principy rozmnožování, růstu a dýchání rostlin.

Také v rámci této exkurze je vhodné zařazení pracovních listů s různými úkoly (např. zařazení rostlin do systému, určování zástupců rostlin v systematické skupině pomocí klíčů a atlasů, poznávání a odvozování přirozeného prostředí rostlin, poznání základní morfologie a anatomie rostlin). Cílem je rozvíjet u žáků tyto kompetence: komunikativní, občanské, pracovní, k řešení problému, k učení.

- **Český červený kříž – první pomoc**

[Zařazení: přírodopis – biologie člověka; PT – osobnostní a sociální výchova - *sebepoznání a sebepojetí (životospráva)*, - hodnoty, postoje, praktická etika (dokáže poskytnout PP sobě i ostatním); MV – pracovní činnosti – příprava pokrmů, tělesná výchova – tělesná zdatnost, chemie – únik nebezpečných chemikálií]

Je určena zejména pro 8. třídu, kde je součástí učebních osnov i tematický celek biologie člověka.

Cílem exkurze v červeném kříži je, aby se žáci naučili zásady první pomoci, dokázali poskytnout před lékařskou první pomoc při poranění, seznámili se s vybavením lékárničky, získali přehled o vhodných metodách při léčení běžných nemocí a ochraně osob za mimořádných událostí. Prostřednictvím přednášky se u žáků rozvíjí kompetence občanské, komunikativní, k řešení problému.

- **Planetárium**

[Zařazení: přírodopis – neživá příroda; PT – environmentální výchova – základní podmínky života - (ekosystémy); MV – zeměpis – vznik planety Země, stavba, chemie – složení hornin a nerostů]

Je určena pro 6. a 9. třídu. Učitel musí před exkurzí do planetária poučit žáky o bezpečnosti a chování.

Hlavním cílem je objasnit si teorii vzniku Země a vesmíru s využitím praktické ukázky otáčení planety Země, možnost zúčastnit se expedice do světa planet, měsíců a zvláštních vesmírných těles a toulek naší přírodou (geologický vývoj a stavba našeho území ČR).

Při této exkurzi mohou žáci pracovat ve skupinách s pracovními listy a plnit různé úkoly (popíší stavbu Země, vyjmenují planety a měsíce, vysvětlí vliv sfér Země na vznik života na této planetě). V rámci těchto činností se u žáků rozvíjí kompetence k učení, komunikativní, k řešení problému.

- **Vycházka za poznáním hub a lišejníků**

[Zařazení: přírodopis – biologie hub; PT – osobnostní a sociální výchova – řešení problémů a rozhodovací dovednosti (*bezpečnost při sběru hub*), environmentální výchova – *základní podmínky života (indikátory znečištění ovzduší)*; MV – chemie – minerální látky]

Vycházka je určena pro 6. třídu. Učitel před vycházkou musí poučit žáky o bezpečnosti a chování v přírodě.

Cílem vycházky je rozpoznat naše nejnámější jedlé a jedovaté houby a jejich charakteristické znaky, rozdělení hub v rámci výživy, vysvětlit jejich význam v ekosystému, sdělit jak provést první pomoc při otravě houbami; stavbu, výskyt a funkci lišejníků i co znamená pojem symbióza.

Žáci v pracovních listech plní úkoly buď jednotlivě, nebo ve skupinkách (pojmenovávají typy stélek lišejníku, popisují stavbu houby s plodnicemi a bez plodnic, rozpoznávají houby podle atlasu hub, vysvětlí význam dvou organismů ve stélce lišejníků).

Při vycházce si žáci osvojují kompetence k učení, k řešení problému, komunikativní, pracovní.

- **Národní park Šumava, SEV Stožec – Národní park a CHKO Šumava**

[Zařazení: přírodopis – základy ekologie, PT – environmentální výchova – ekosystémy (potravní řetězec), vztah člověka k prostředí, k myšlení v evropských a globálních souvislostech – ochrana a obnova zeleně; MV – zeměpis – rostlinstvo, anglický jazyk – názvy rostlin, občanská výchova – bezpečnost chování v přírodě]

Výukový program je určený pro druhý stupeň základní školy.

Cílem je se naučit proč a jak chránit přirozené prostředí rostlin a živočichů, hlavní pravidla pro chování v chráněné krajině, vzájemné souvislosti mezi organismy a prostředím, objasnit základ a význam jednoduchých potravních řetězců v ekosystému, uvést si příklady vlivu člověka na rovnováhu v ekosystému.

Při činnosti ve výukovém programu se u žáků rozvíjí kompetence k řešení problému, občanské.

- **Přírodovědná stanice – koloběh vody**

[Zařazení: přírodopis – základy ekologie, biologie živočichů, biologie rostlin; PT – základní podmínky života, ochrana vod; chemie – složení vody a směsi, zeměpis – rostlinstvo a živočišstvo]

Výukový program je určen pro druhý stupeň základní školy.

Cílem je charakterizovat koloběh vody - hlavně jeho funkci a význam, vysvětlit vlastnosti vody, její formy a význam, představit základní vodní rostliny, živočichy a ekosystémy.

U žáků se při uvedených činnostech rozvíjí kompetence občanské, k řešení problému.

- **Vycházka za poznáváním rostlin**

[Zařazení: přírodopis – praktické poznávání přírody, biologie rostlin; PT – mediální výchova - kritické čtení a vnímání mediálních sdělení (práce s odbornou literaturou); MV – občanská výchova – bezpečnost chování v přírodě, anglický jazyk – název rostlin]

Vycházka je určena pro 7. třídu, do výuky ji lze zařadit v rámci tematického celku týkajícího se rostlin obecně.

Cílem vycházky je naučit se praktické metody poznávání rostlin, pracovat s určovacím klíčem či atlasem, ukázat sběr a uchování rostlin potřebných pro vytvoření sbírky, naučit se základní postup a zásady pro založení herbáře.

Při této vycházce se u žáků rozvíjí kompetence občanské, k učení, pracovní.

- **Draví ptáci a sovy do škol**

[Zařazení: přírodopis – biologie živočichů, praktické poznávání přírody, základy ekologie; PT – environmentální výchova – ochrana přírody a ohrožených živočichů; MV – zeměpis – lokality dravých ptáků]

Výukový program je určen pro 2. stupeň základní školy.

Cílem je ukázat odchyty dravých ptáků, jaké jsou zásady péče o zraněné ptáky (včetně dravců), součástí je i praktická ukázka významných druhů dravců z čeledi sokolovitých a zástupců sov či možnost vyzkoušet si přivolání dravce na kořist (umístěnou např. na žakově nebo učitelově ruce), s využitím praktické ukázky vysvětlit, co znamená

tichý, krouživý a průzkumný let, vysvětlit význam ochrany různých druhů dravců, rozpoznat základní principy jejich lovu, chování, čím se živí a kde žijí.

Výukový program je prostředkem pro rozvíjení kompetencí: k učení, k řešení problému, občanské.

2.2.1 Školní vzdělávací program ZŠ Horažďovice

2.2.1.1 Charakteristika školy

Město Horažďovice se nachází v Plzeňském kraji, v okrese Klatovy. Leží západně od Strakonice a žije zde přes 5000 obyvatel.

Základní škola Horažďovice v ulici Blatenská je úplná škola, tzn. od prvního do devátého ročníku. Každý ročník je rozdělen na třídy A a B. Ve škole najdeme kromě kmenových tříd také specializované učebny zaměřené na výuku chemie i přírodopisu a další. Ke škole náleží také rozlehlá školní zahrada se sadem a skleníkem a s venkovní dílnou.

V době absolvování autorčiny měsíční souvislé pedagogické praxe tzn. na počátku školního roku 2014/2015 navštěvovalo uvedenou školu celkem 354 žáků. Kapacita školy je přibližně 570 žáků.

Škola se nachází v klidné části města s poměrně dobrou dostupností veřejné dopravy (stanoviště autobus/vlak – 300 m až 400 m).

Nejbližší okolí školy disponuje množstvím zeleně (např. Park Ostrov ve vzdálenosti cca 2 km západně od ZŠ), a umožňuje realizaci přírodovědných aktivit. Existuje i řada dalších možností, jakými lze v uvedeném regionu rozšířit standardní výuku:

- přírodovědná stanice (vzdálenost 1,2 km od školy) – umožňuje „*seznámit se s životem a chovem zvířat, s péčí o ně, poznat některé druhy rostlin a získat informace o neživé přírodě*“ (ŠVP Horažďovice, str. 23, platnost od 30. 8. 2007).
- PROUD – Envicentrum Podbradský mlýn (vzdálenost 800 m od školy) – nabízí „*přírodovědné exkurze, jejichž součástí jsou badatelské úlohy, odlov a určování bezobratlých živočichů, práce s přírodninami, hry a soutěže*“ (envicentrum.eu/pro-ucitele/jednodenni-programy) [cit. 2015-10-30].

- Český rybářský svaz Horažďovice (vzdálenost cca 2 km od školy) - umožňuje zúčastnit se praktické ukázky výlovu a dalšího zpracování ryb
- Lyckeby Amylex -škrobárna Horažďovice (vzdálenost 1,5 km od školy) – nabízí praktickou ukázkou výroby a dalšího zpracování bramborového škrobu

V okolí Horažďovic je dostupná řada přírodních památek, rezervací a dalších zajímavostí. Jižně od města leží nejvyšší bod – vrchol kopce Svitník (591 m. n. m.) a dále vrchy Pučanka a Moučanka (vše ve vzdálenosti do 4 km od školy). Mezi další význačné přírodní lokality patří západním směrem přírodní rezervace Prácheň, jižním směrem přírodní památky Kozlovská stráň a Svaté Pole - s pramenem sv. Anny (vše ve vzdálenosti do 2,5 km od školy). Je potřeba zmínit i několik význačných vodních ploch v charakterizované oblasti – řeka Otava a rybníky Škrobárenský a Velký Šibeňák.

U těchto uvedených lokalit v rámci přírodovědných exkurzí a vycházek autorka diplomové práce zjistila, že učitelé přírodopisu tyto místa k výuce využívají podle souvisejících tematických okruhů výuky přírodopisu.

2.3 Příprava a plánování výzkumu

Součástí výzkumu je právě příprava a plánování. V některé fázi může projekt selhat, proto je důležitá příprava, která nám pomůže realizovat daný výzkum (Skutil a kol., 2011).

Jsou tu některé otázky, které si musíme před daným výzkumem zodpovědět. Tyto otázky nám pomáhají v rozhodování, kterou cestou se vydat, jak uvádí Skutil a kol. (2011):

- Pro koho je výzkum určen?
- Co je motivem realizace výzkumu?
- Jaké jsou možnosti a limity výzkumu?
- Jaký je cíl výzkumu?
- Jaké jsou časové možnosti výzkumu?
- Co všechno potřebujeme pro úspěšnou realizaci výzkumu?

2.3.1 Základní přístupy ke zkoumání

Předmětem výzkumu jsou jevy a objekty, které pozorujeme. Jsou to například: student, pedagog, rodiče, učitelé aj. Výzkum je spojován s empirickým zkoumáním (Chráska, 2007). Výsledky z výzkumu zpracováváme a hodnotíme podle těchto hledisek: kvantitativního a kvalitativního. Tato hodnocení se mezi sebou prolínají, protože se uplatňují při výzkumu a nejdou od sebe oddělit (Ďurič, 1979). V současné době se používá tzv. smíšený výzkum, propojující obě hlediska v jedné akci (Chráska, 2007).

2.3.1.1 Kvantitativní, kvalitativní a smíšený výzkum

Kvalitativní výzkum

Při tomto výzkumu jsou informace co nejpřesnější. Výzkum vychází z definice měřitelných proměnných a je využitelný hlavně v přírodních vědách, medicíně apod. Kvantitativní výzkum se opírá o vědeckou teorii, která je předmětem řešení problému. Výzkumy se od sebe odlišují, ale postup u obou je stejný, a to (Skutil a kol., 2011):

- Stanovení problému analýzy
- Formulace hypotéz
- Testování
- Vyvozování závěrů a jejich prezentace

Kvantitativní výzkum

Tento výzkum se zabývá metodami a technikou zkoumání pedagogických jevů, kdy do popředí se dostává hlavně analýza (Maňák a Švec, 2004). Pro použití tohoto výzkumu je důležitá dobrá orientace dané zkoumané oblasti, ale i podvědomí o určitém riziku sběru a vyhodnocení dat (Skutil a kol., 2011).

Smíšený výzkum

Prolínají se tu kvantitativní a kvalitativní metody v rámci jednoho výzkumu. Jedná se o sběr a vyhodnocení dat, analýzu dotazníků, popřípadě dodatečné dotazování (Skutil a kol., 2011).

2.3.2 Vybrané metody a vyhodnocení sběru dat

V metodě jde o soustavu kroků, vedoucích k získávání a zpracování dat k objasnění stanovené problematiky (Skutil a kol., 2011).

Do první skupiny významných metod pro získávání údajů v pedagogické psychologii patří (Ďurič, 1979):

- Pozorování
- Experimentální metody (laboratorní cvičení, terénní experiment)
- Rozhovor
- Dotazníky
- Psychologické testy
- Sociometrická metoda
- Analýza produktů činnosti

Ve druhé skupině, která navazuje na první, se zpracovávají údaje těmito metodami:

- Metody kvantitativní
- Metody kvalitativní

2.3.2.1 Dotazník – dotazníkové šetření

Dotazník je nejrozšířenější forma pedagogické výzkumné techniky. Je tvořen souborem otázek, na které respondent při vyplňování odpovídá. Otázky se týkají jak minulosti, přítomnosti taky i budoucnosti. V této diplomové práci byly navrženy a dotazníky zaměřené na téma přírodovědné exkurze a vycházky.

Jako každá metoda, tak i dotazník má své výhody a nevýhody. Skutil a kol. (2011) je rozděluje tímto způsobem:

- Výhody
 - Snadná a rychlá administrace
 - Lze oslovit větší počet respondentů a tím získat značné množství údajů
 - Je možné získat informace, které nejsme schopni získat jinou technikou
 - Údaje lze většinou plně kvalifikovat
 - Anonymita respondentů

- Nevýhody
 - Musíme počítat se subjektivitou výpovědí
 - Je možné, že se respondent otázce vyhne
 - Respondentovi vždy nemusí vyhovovat daná forma dotazování

Typy otázek

Otázky v dotazníku rozdělujeme na:

- **Uzavřené otázky (dichotomické)** – je to typ otázek, kdy si respondent může vybrat z nabízených odpovědí. Výhodou je snadné vyhodnocení a nevýhoda je nemožnost vyjádření vlastního názoru respondenta
- **Polozavřené otázky** – tyto otázky nabízejí také výběr z daných odpovědí, ale jsou doplněny o vlastní dovysvětlení
- **Otevřené otázky** – respondent se u těchto otázek může rozepsat
- **Testové otázky** – jsou to především didaktické testy ve škole
- **Škálovací otázky** – respondent si vybírá odpověď pomocí škály, která vyjadřuje míru hodnocení (Gavora, 2010).

Dotazníkové šetření můžeme doplnit také metodou rozhovoru, kdy dotazující klade, doplňují otázky.

3 Metodika

Diplomová práce se zaměřuje na definici a pojetí exkurzí a vycházek v odborné literatuře. Klíčové jsou návrhy a doporučení pedagogům pro následnou realizaci těchto organizačních forem výuky.

V praktické části diplomové práce byla použita výzkumná metoda „dotazník“. (viz. příloha č. 1 - 5). Jednotlivé dotazníky byly směřovány na zjištění postojů vysokoškolských studentů učitelství přírodopis a vyučujících přírodopisu na 2. stupni základní školy k začleňování a následné realizaci přírodovědných exkurzí a vycházek do praktické výuky přírodopisu. Další dotazníková šetření se týkala pocitů žáků před uskutečněním exkurze a jejich bezprostředních zážitků a dojmů po jejím skončení. Za tímto účelem byly vytvořeny dotazníky pro učitele; pro studenty VŠ; pro žáky 2. stupně ZŠ (viz příloha č. 1 – 6). Dotazníky byly sestaveny s ohledem na publikovanou metodiku (např. Chráska, 2007).

Otázky v dotaznících měly kombinovanou formu, tzn. otevřené, uzavřené a polouzavřené. Výzkumné šetření probíhalo na několika základních školách současně z důvodu získání dostatečného počtu respondentů. Žáci Základní školy Horažďovice v ulici Blatenská se zúčastnili exkurze v květnu 2014 a formou dotazníků poskytli informace o vlastních postojích k exkurzi před a po její realizaci.

Výsledky dotazníkového šetření byly zpracovány, sumarizovány a znázorněny graficky v programu Microsoft Excel. Cílem této kapitoly je analýza provedeného dotazníkového šetření mapující realizaci přírodovědných exkurzí a vycházek na druhém stupni základní školy, které proběhlo v období od 1. 5. do 30. 6. 2014. Kapitola je rozdělena na dílčí podkapitoly podle typu respondentů, kteří byli k vyplnění dotazníku osloveni. Jedná se o učitele, žáky a studenty. Důvodem pro vybrání těchto dotazovaných skupin bylo především zjištění, jakým způsobem exkurze a vycházky ovlivňují výuku. Získaná data z dotazníkového šetření jsou v jednotlivých podkapitolách sumarizována pomocí četností a procentuálního vyjádření a prezentována pomocí grafů. Zjištěné výsledky jsou následně vyhodnoceny především prostřednictvím přehledných grafů. Všechny dotazníky jsou k dispozici v příloze (viz. přílohy č. 1. – 5).

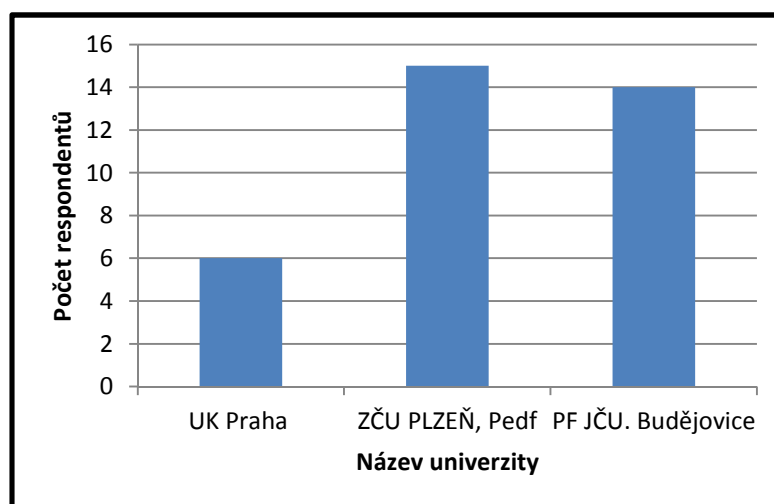
4 Výsledky

4.1 Výsledky dotazníkového šetření mezi učiteli

Otázka č. 1: Respondent je muž/žena.

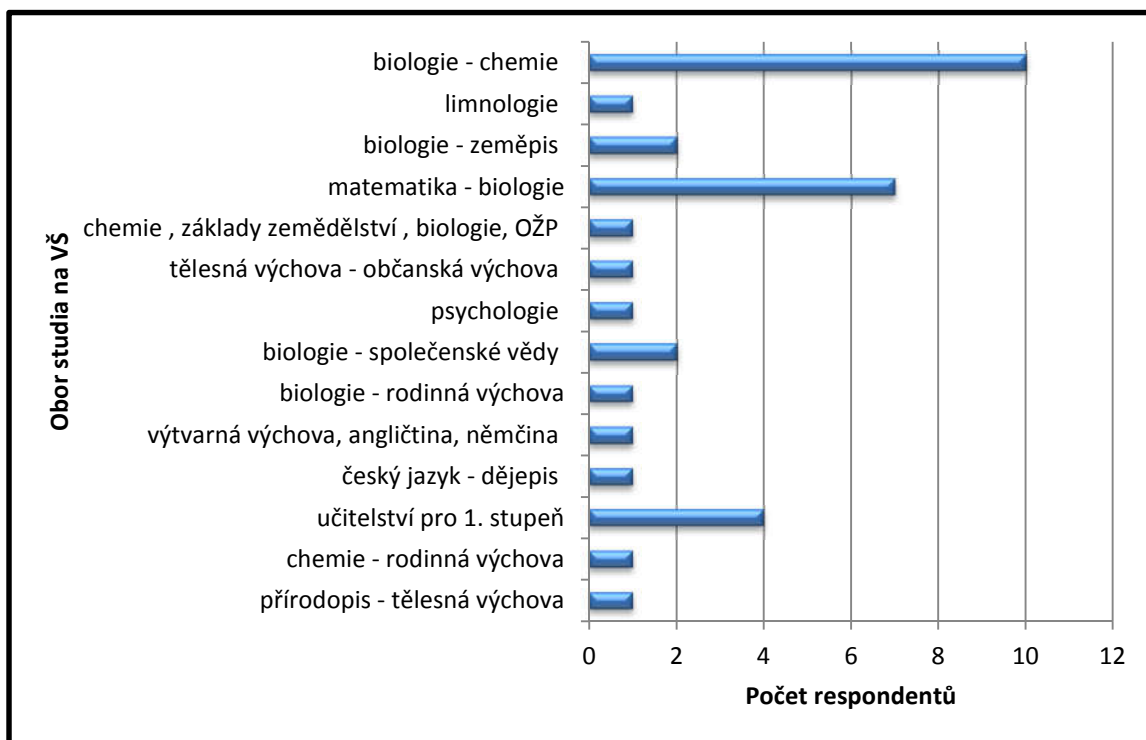
Dotazník vyplnilo celkem 34 učitelů, z toho 26 (76 %) žen a 8 (24 %) mužů.

Otázka č. 2: Absolvent/ka školy, obor studia, počet let praxe.

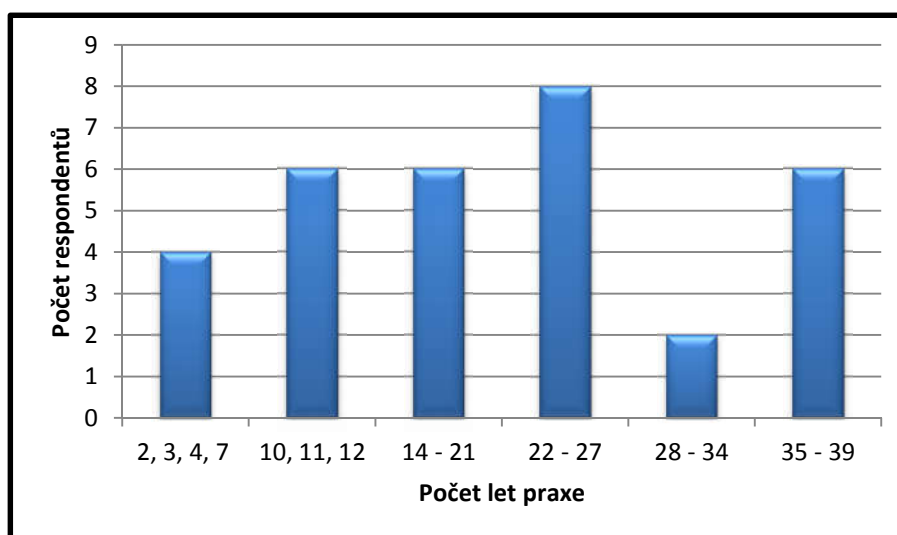

Graf č. 1: Vzdělání učitelů

Graf č. 1 ukazuje, že 15 (44 %) dotazovaných vystudovalo Západočeskou univerzitu v Plzni, následuje s 14 (41 %) Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a nejméně respondentů vystudovalo Karlovu univerzitu v Praze. Na těchto třech univerzitách 10 (29 %) dotazovaných učitelů nejčastěji vystudovalo obor biologie-chemie. Hned za ním se 7 (20 %) obor matematika-biologie a za zmínku také stojí obor učitelství pro 1. Stupeň ZŠ s 4 (12 %). Přehled vystudovaných oborů znázorňuje následující graf č. 2.

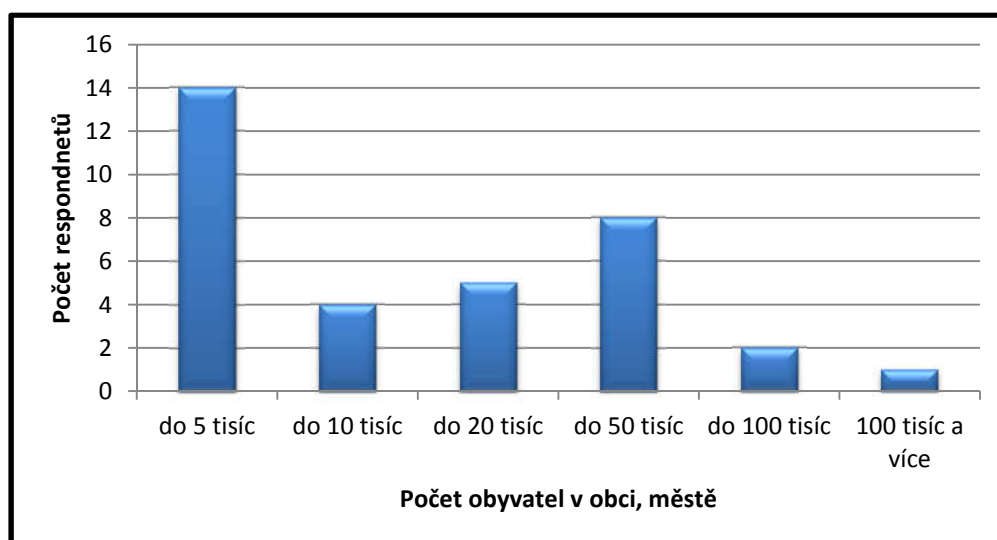
Graf č. 2: Obor studia, který učitelé vystudovali

Graf č. 3: Počet let praxe učitelů

Délka praxe učitelů je v tomto dotazníku značně rozličná a pohybuje se v rozmezí od 2 do 39 let, nejvíce pak v rozmezí 22 – 27 let, tj. 8 (25 %) respondentů (viz graf č. 3).

Otázka č. 3: Kolik obyvatel má obec, ve které učíte?

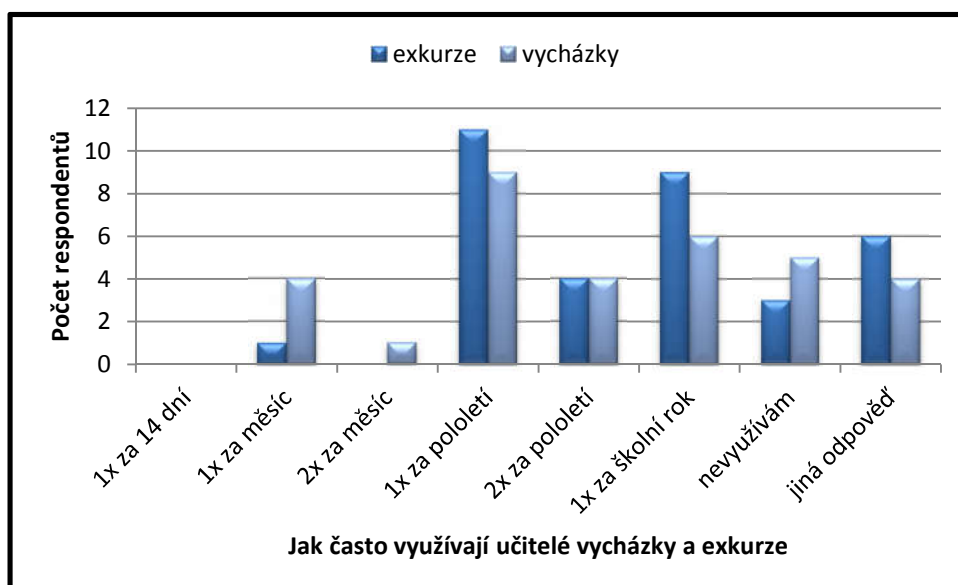

Graf č. 4: Velikost obcí, ve které učitelé vyučují

Z grafu č. 4 je patrné, že ze 14 (41 %) učitelů vyučuje v malých obcích, které mají do pěti tisíc obyvatel. V obci s více než 100 tisíci obyvateli vyučuje pouze 1 (3 %) dotazovaný učitel.

Další otázky se týkaly již přímo exkurzí a vycházek:

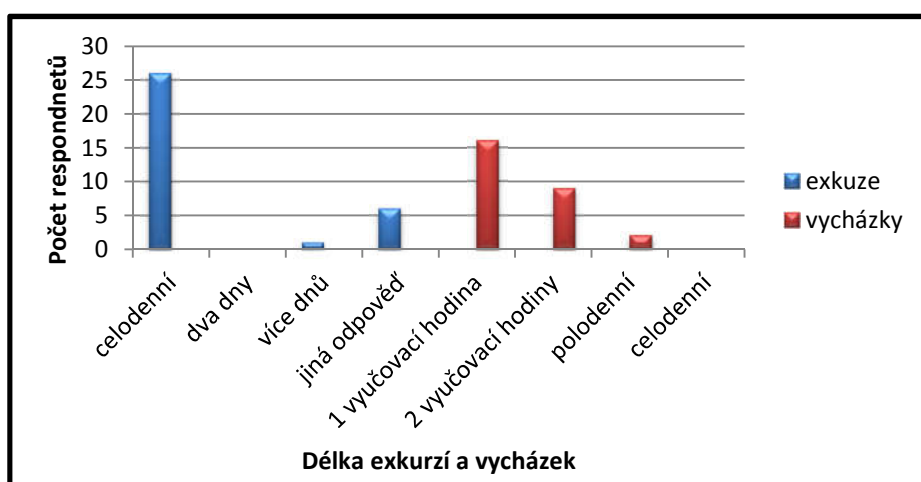
Otázka č. 4: Jak často využíváte exkurze a vycházky ve vyučování přírodopisu?

Graf č. 5: Jak často využívají učitelé exkurze a vycházky

Z grafu č. 5 je patrné, že 11 (32 %) dotazovaných učitelů využívá exkurze pro výuku přírodopisu 1x za pololetí a 9 (26 %) učitelů 1x za školní rok. Jednou měsíčně využívají exkurze pouze 1 (3 %) z dotazovaných. Vycházky jsou nejčastěji využívány 9 (26 %) učiteli jednou za pololetí a následně pak jednou za školní rok 6 (18 %) a 4 (12 %) učitelé využívají vycházku podle tématu a potřeby, 1x za měsíc nebo 2x za pololetí. U této otázky využilo 6 učitelů (18 %) i jinou možnost, že využívají exkurzi podle nabídky témat a finančních prostředků a 4 (12 %) učitelé využívají vycházky podle potřeby i tématu.

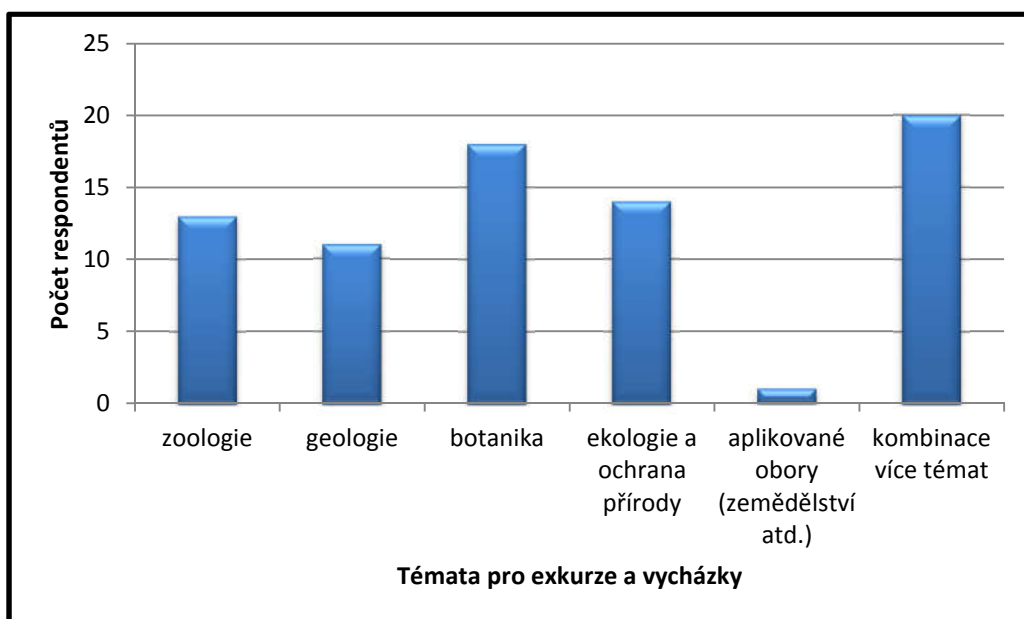
Otázka č. 5: Jakou délku mají zpravidla Vámi uskutečňované exkurze a vycházky?

Graf č. 6: Délka trvání uskutečněných exkurzí a vycházek

Jak je z grafu č. 6 patrné, celých 26 (79 %) dotázaných využívá k uskutečnění exkurze celý jeden den, naopak více dnů využívá pouze 1 (3%). 6 (18 %) učitelů, kteří v dotazníku zaškrtnuli možnost „jiná odpověď“, ke svým exkurzím většinou potřebují tři hodiny. Co se týká délky uskutečněných vycházek, odpovědi jsou zde podobně jednoznačné. Celkem 16 (47 %) vyučujícím vystačí k realizaci vycházky 1 vyučovací hodina, tedy 45 minut a 10 (29 %) učitelů odpovědělo, že potřebují vyučovací hodiny dvě. Celodenní vycházky neuskutečňuje žádný z dotazovaných.

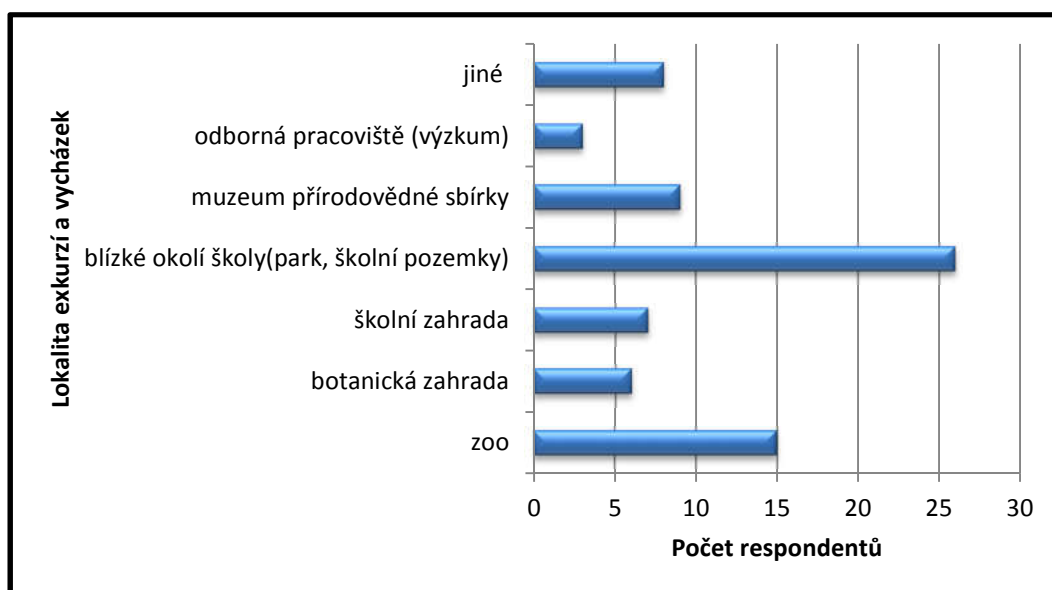
Otázka č. 6: Jaká témata vybíráte pro vycházky a exkurze v rámci přírodopisu?

Graf č. 7: Vybraná témata pro vycházky a exkurze

Následující graf č. 7 ukazuje, že 20 (59 %) učitelů kombinuje v rámci přírodopisných vycházek a exkurzí více témat dohromady. Jako nejčastější téma učitelé uváděli s 18 (53 %) botaniku, 14 (41 %) ekologii a ochranu přírody, 13 (38 %) zoologii. Aplikované obory jako zemědělství, chovatelství nebo myslivost naopak nejsou příliš žádaným tématem.

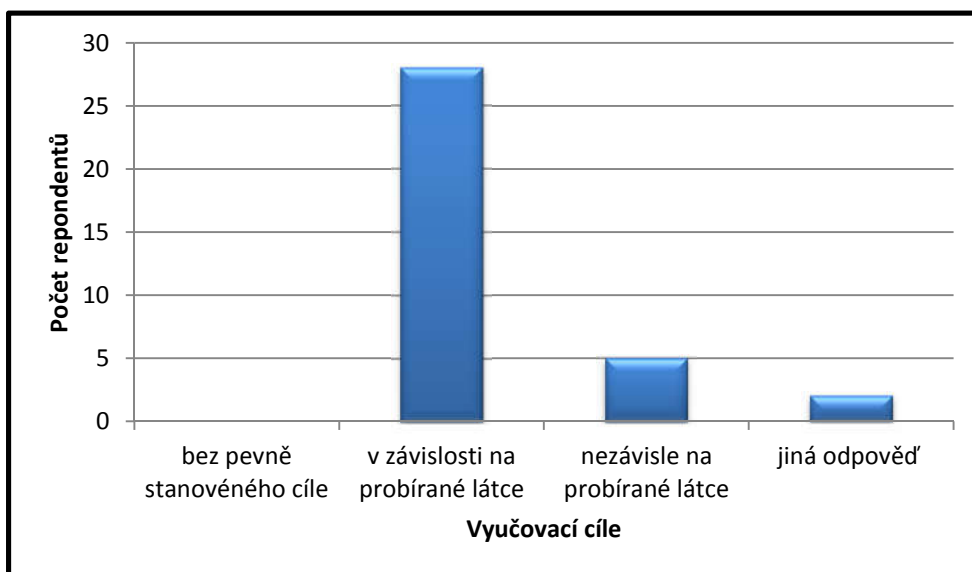
Otázka č. 7: Jaké lokality volíte pro exkurze a vycházky?

Graf č. 8: Lokalita zvolená pro školní vycházky a exkurze

Z grafu č. 8 je patrné, že 26 (74 %) vyučujících využívá v rámci exkurzí a vycházek blízké okolí školy, jako je například park nebo školní pozemky. Často je také využívána zoo s 15 (44 %) nebo muzeum přírodovědné sbírky s 9 (26 %). Nejméně jsou pro exkurze a vycházky využívána odborná pracoviště. U této otázky využili respondenti možnost dopsat i jinou lokalitu, kde se nejčastěji objevovali Národní park Šumava a blízké okolí obce, ve kterém se škola nachází.

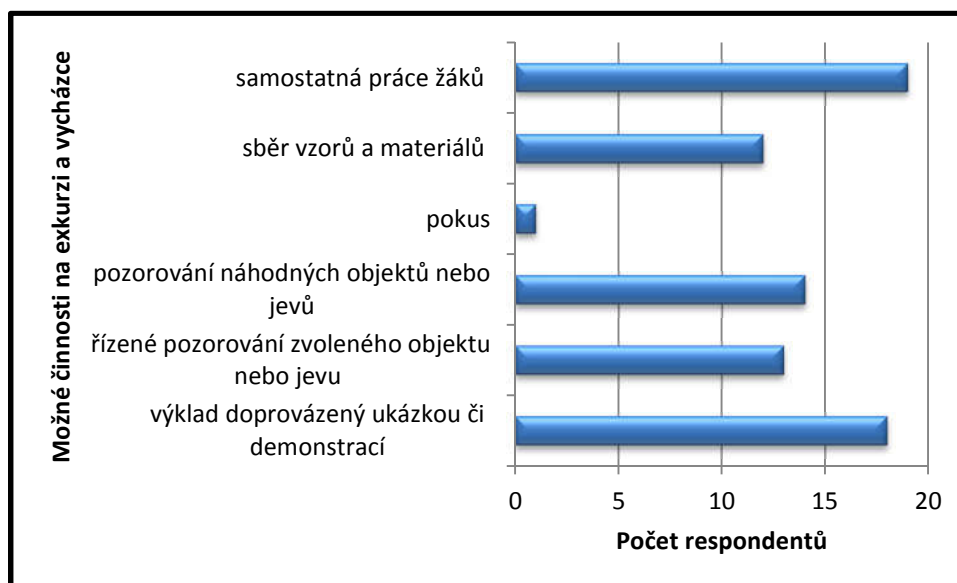
Otázka č. 8: Jak volíte vyučovací cíle vycházky nebo exkurze?

Graf č. 9: Vyučovací cíle vycházky a exkurze

U této otázky se většina dotazovaných učitelů 28 (80 %) shodla na tom, že obsah vycházky a exkurze plánují především v závislosti na probírané látce. Konkrétní témata probíraná na vycházkách poté využívají jako náměty ve vyučování. 5 (14 %) učitelů plánuje exkurze a vycházky nezávisle na probírané látce. Další 2 (6 %) vyučující uvedlo jinou variantu, že ačkoliv obsah vycházky nebo exkurze plánují předem, nedělá jim problém operativně změnit dané cíle dle nově zjištěných příležitostí přímo v terénu.

Otázka č. 9: Jaké činnosti zařazujete na exkurzi či vycházce?

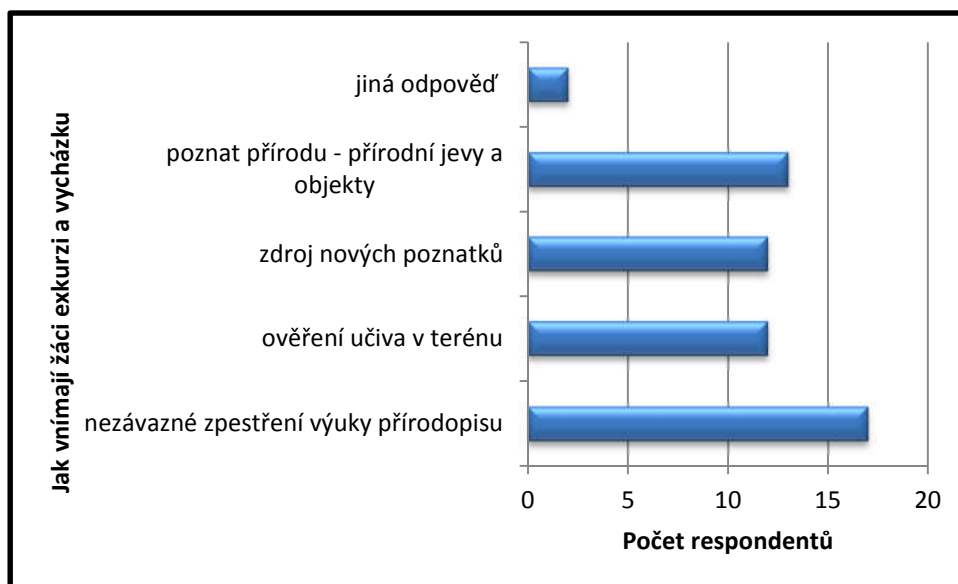

Graf č. 10: Činnosti využívané při exkurzích a vycházkách

Dotazovaní učitelé se na exkurzích či vycházkách snaží využít s 19 (56 %) samostatné práce žáků při řešení úloh. Druhou nejčastější činností je potom s 18 (53 %) výklad doprovázený ukázkou či demonstrací objektů a jevů. Nejméně učitelé využívají pokus.

Otázka č. 10: Dokážete zhodnotit, jak vnímají vycházky a exkurze vaši žáci?

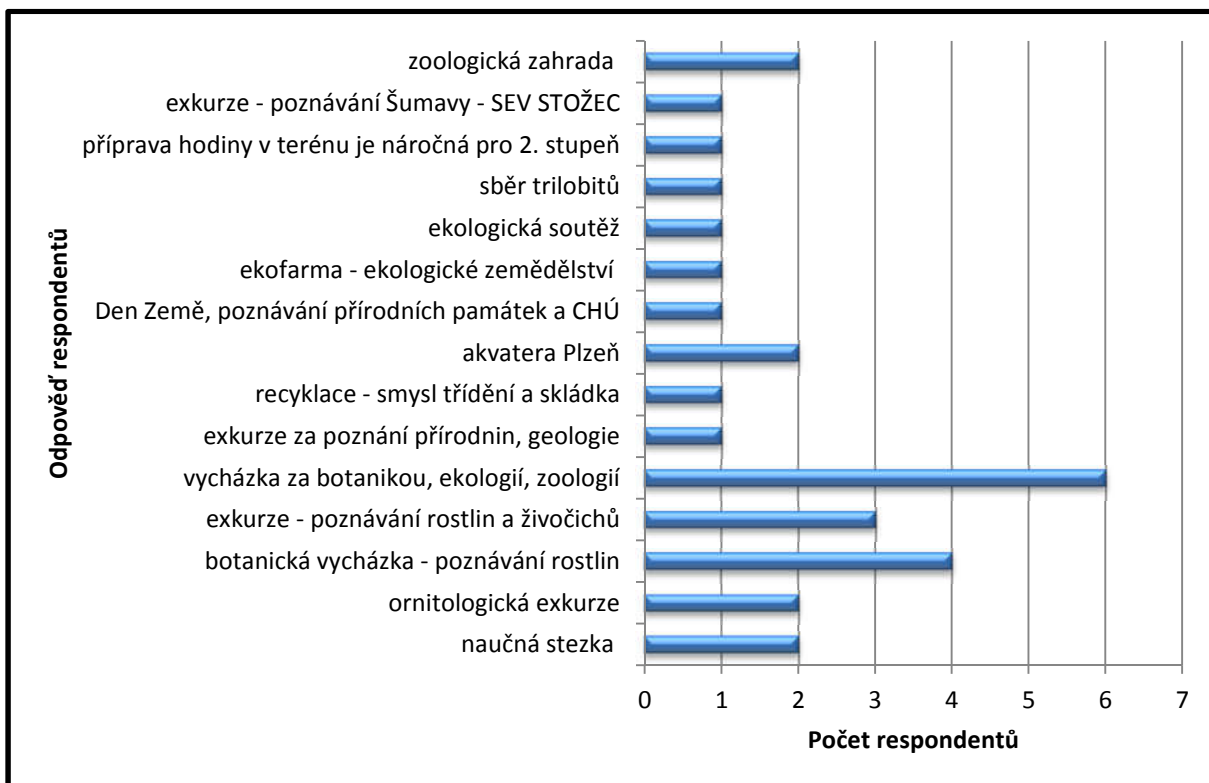
Většina dotazovaných učitelů si myslí, že jejich žáci s 17 (50 %) vnímají vycházky a exkurze jako nezávazné zpestření výuky přírodopisu, s 13 (38 %) jako příležitost poznat bezprostředně přírodu- přírodní jevy a objekty. 12 (35 %) učitelů vnímá vycházky a exkurze jako možnost si ověřit nebo aplikovat teoretické učivo v terénu či zdroj nových poznatků. Učitelé také uvedli, že žáci vycházky velice z 2 (6 %) vítají a dokonce si z nich zapamatují více poznatků, než z hodin, které stráví v učebnách školy. A 2 (6 %) učitelé uvedli jinou možnost, že žáci si pamatují z exkurzí a vycházek více poznatků nežli z běžného vyučování nebo ji berou jako vhodnou příležitost k vyhýbání se klasické vyučovací hodině. Odpovědi učitelů jsou znázorněny v grafu č. 11.

Graf č. 11: Vnímání vycházek a exkurzí žáky

Otázka č. 11: Uveďte, prosím, jeden příklad Vámi úspěšně realizované vycházky nebo exkurze a zhodnoťte její přínos.

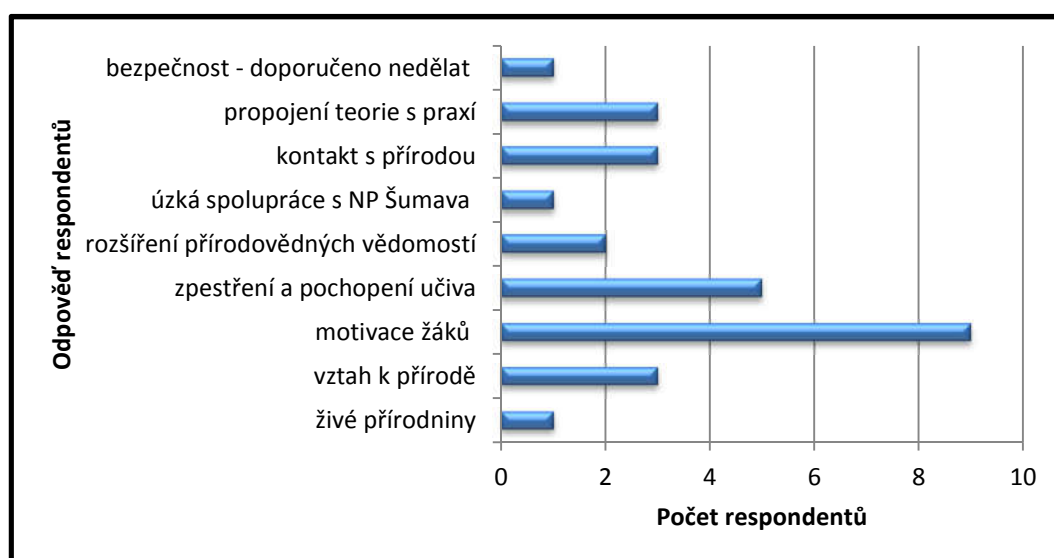
U této otázky byly odpovědi velmi rozmanité. Učitelé realizovali vycházky nebo exkurze se zaměřením na botaniku (Tůně v Hájové, Lesopark Hůrka, NP Šumava, botanická zahrada,...), nebo geologii (Horská Kvilda, Srní, Hořice) nebo také na zoologii (ornitologická stanice, přírodovědná stanice, Ekofarma Valeč, Akvatera Plzeň, ZOO Praha). Učitelé se také snaží upozornit své žáky na důležitost ochrany životního prostředí, a proto realizují s dětmi vycházky i na nevšední místa, například na skládku odpadu v Černošíně (smysl třídění a recyklace odpadu) (viz. graf č. 12).

Graf č. 12: Příklady úspěšně realizovaných vycházek a exkurzí učitelů

Otázka č. 12: Jaký přínos podle Vás poskytují vycházky a exkurze pro vyučování přírodopisu?

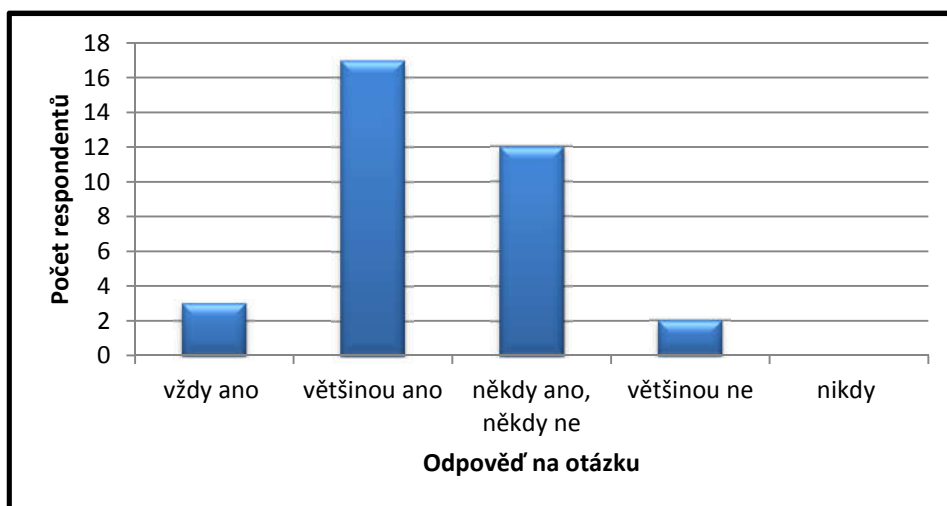
Jak je patrné z grafu č. 13, 9 (26 %) učitelů si myslí, že hlavním přínosem zařazování exkurzí a vycházek do vyučování, je motivace žáků. Dále 5 (15 %) učitelů vidí přínos pro zpestření výuky a zlepšení kladného vztahu k přírodě. 3 (9 %) učitelé se poté shodli na tom, že vycházky a exkurze jsou vhodné k propojení teoretického učiva s praxí a přispívají ke zlepšení kontaktu a vztahu s přírodou.

Graf č. 13: Přínos vycházek a exkurzí

Otázka č. 13: Přispívají vycházky a exkurze k dosažení vyšších znalostí žáků v přírodopisu?

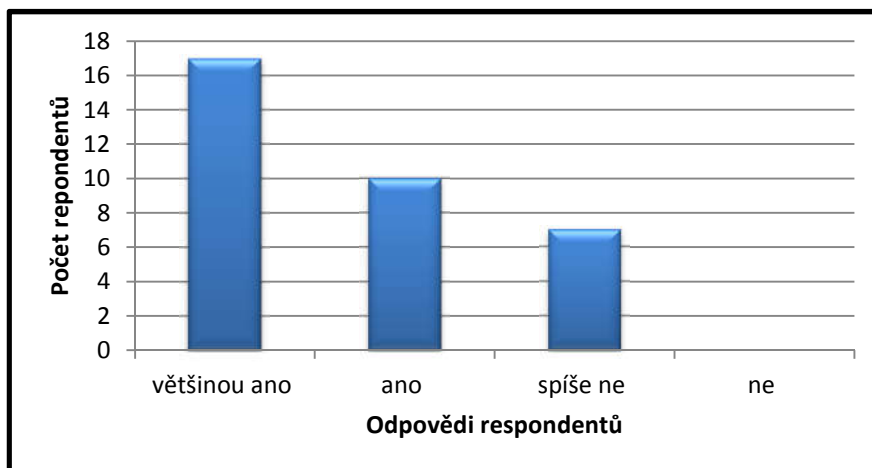
Ani jeden z dotazovaných učitelů si nemyslí, že vycházky a exkurze nemají žádný kladný vliv na přírodopisné znalosti žáků. Naopak 17 (50 %) učitelů je přesvědčeno o tom, že ve většině případů mají vycházky a exkurze pozitivní vliv na zvýšení znalostí žáků. Dalších 12 (35 %) učitelů odpovědělo na otázku neutrálně – někdy přispějí k lepším znalostem, v jiném případě vliv na znalosti nemají. Odpovědi jsou zpracovány v grafu č. 14.

Graf č. 14: Zlepšení znalostí žáků v přírodopisu díky vycházkám a exkurzím

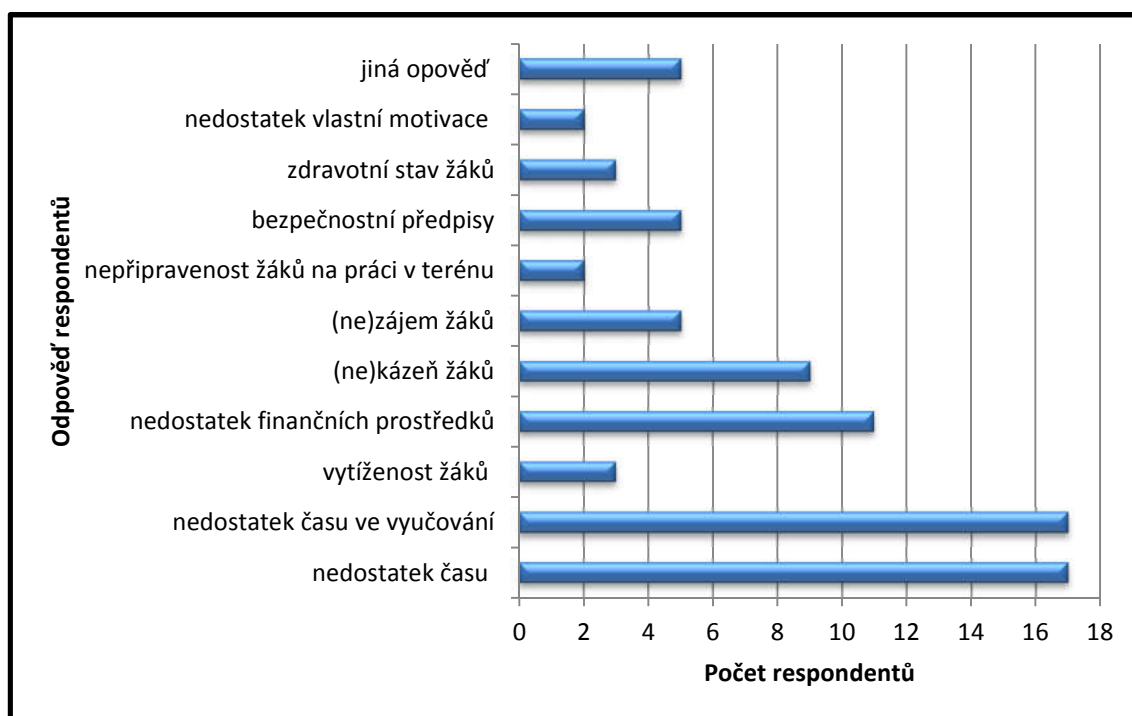
Otázka č. 14: Přispívají vycházky a exkurze ke zvýšení zájmu o přírodopis?

Jak znázorňuje graf č. 15, 17 (50 %) dotazovaných si myslí, že vycházky a exkurze ve většině případů zvyšují zájem o přírodopis, 10 (29 %) učitelů zastává názor, že zájem zvyšují vždy. Žádný z učitelů si nemyslí, že vycházky a exkurze zájem o přírodopis nezvyšují vůbec.

Graf č. 15: Zvýšení zájmu o přírodopis

Otázka č. 15: Co podle Vás brání využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

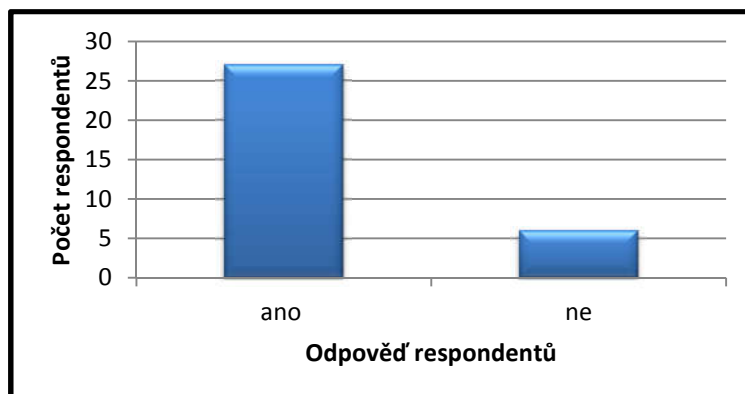

Graf č. 16: Překážky ve využívání vycházek a exkurze.

Jako nejčastější překážku vidí 17 (50 %) učitelů v nedostatku času jak ve vyučování, tak i mimo něj díky delším přesunům, času potřebném na organizaci apod. Učitelé vidí problém v tom, že vycházky nebo exkurze vyžadují spoustu času na úkor právě probírané látky. Další překážkou může být i nedostatek finančních prostředků, což uvedlo 11 (32 %) dotazovaných učitelů. Na tuto otázku mohli učitelé odpovídat volně. Učitelé si myslí, že využívání vycházek a exkurzí brání také špatné počasí, zdravotní stav jednotlivých žáků nebo přístupnost a bezpečnost zvoleného terénu.

Otázka č. 16: Domníváte se, že jste na využívání vycházek a exkurzí didakticky vybaven(a)?

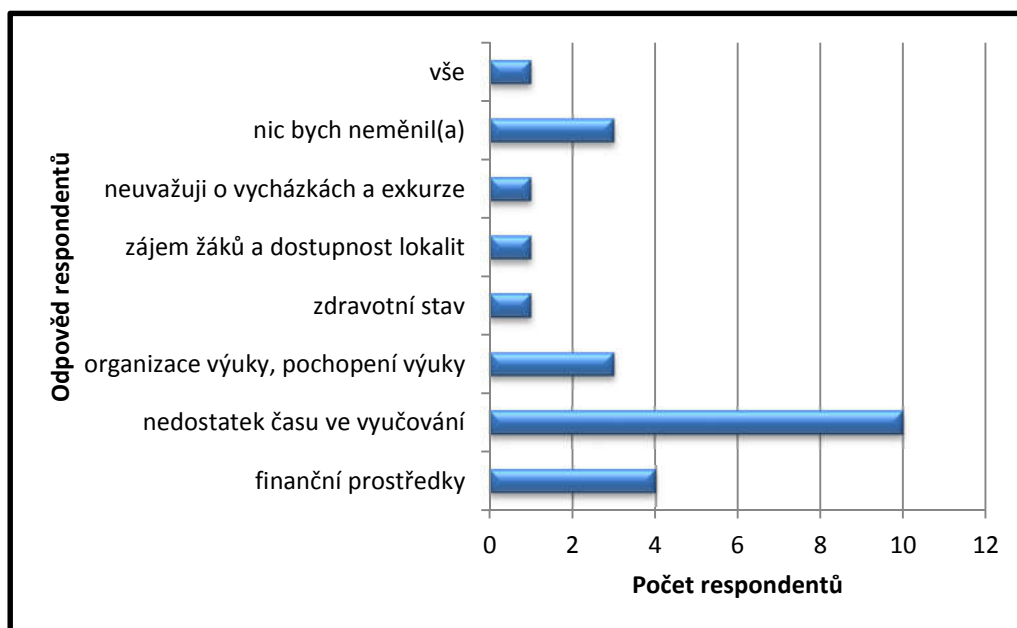
Téměř 28 (82 %) všech dotazovaných učitelů se domnívá, že jsou na využívání vycházek a exkurzí didakticky vybaveni (viz graf č. 17).

Graf č. 17: Přínos vycházek a exkurze

Otázka č. 17: Co je třeba změnit, abyste mohl (a) plně využívat vycházky a exkurze v přírodopisu?

U této otevřené otázky 9 (26 %) učitelů uvádělo jako přínos více finančních prostředků k využívání vycházek a exkurzí a zároveň 15 (44 %) vymezení více času pro tyto činnosti (viz graf č. 18).

Graf č. 18: Co je třeba změnit pro plnění vycházek a exkurze

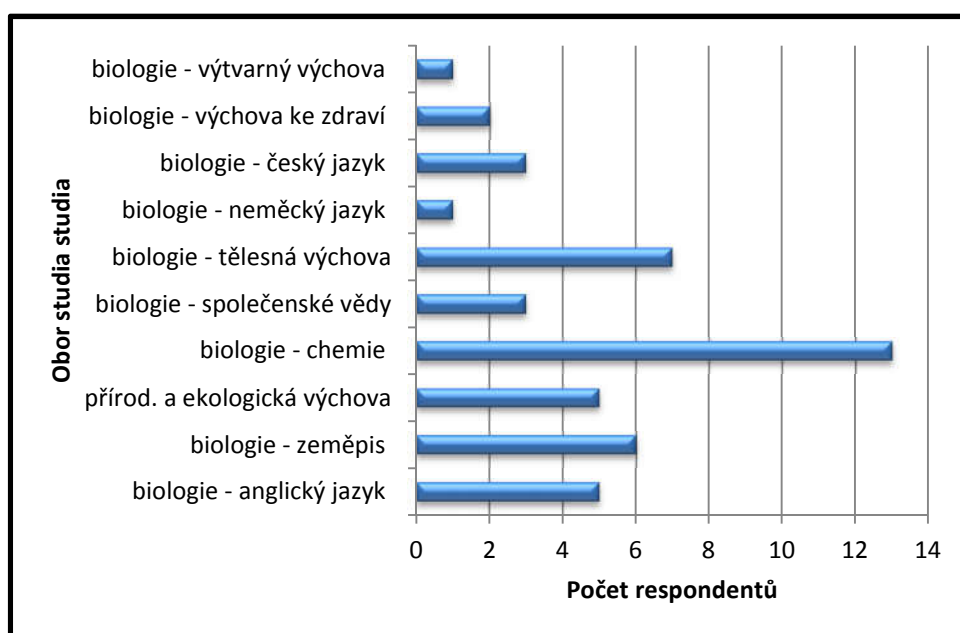
4.2 Výsledky dotazníkového šetření mezi studenty

4.2.1 Charakteristika dotazovaného vzorku – studenti na začátku studia

Otázka č. 1: Pohlaví studenta: žena/muž

Dotazník vyplnilo celkem 46 studentů, z toho 40 (87 %) žen a 6 (13 %) mužů.

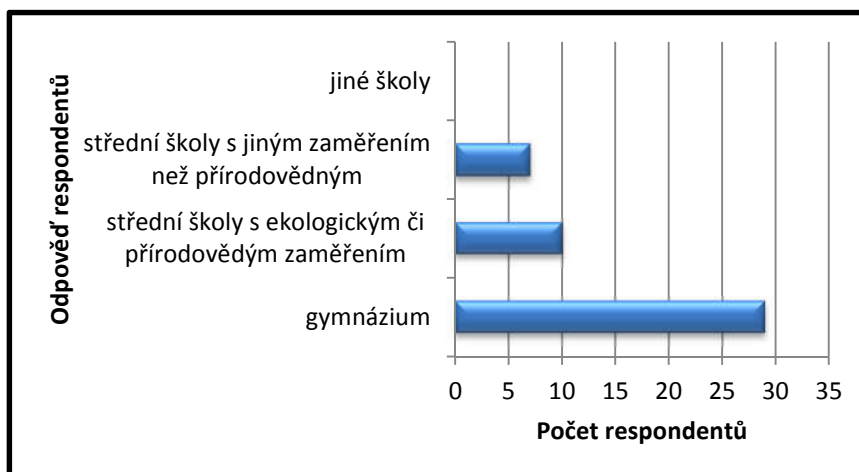
Otázka č. 2: Jaký obor studujete? A v kolikátém jste ročníku?

Graf č. 19: Obory studia dotazovaných studentů

Graf č. 19 znázorňuje, že 13 (28 %) dotazovaných studuje obor biologie - chemie, následuje 7 (15 %) studentů s oborem biologie – tělesná výchova a nejméně respondentů studuje obor biologie – výtvarná výchova.

Otázka č. 3: Jsem absolventem:

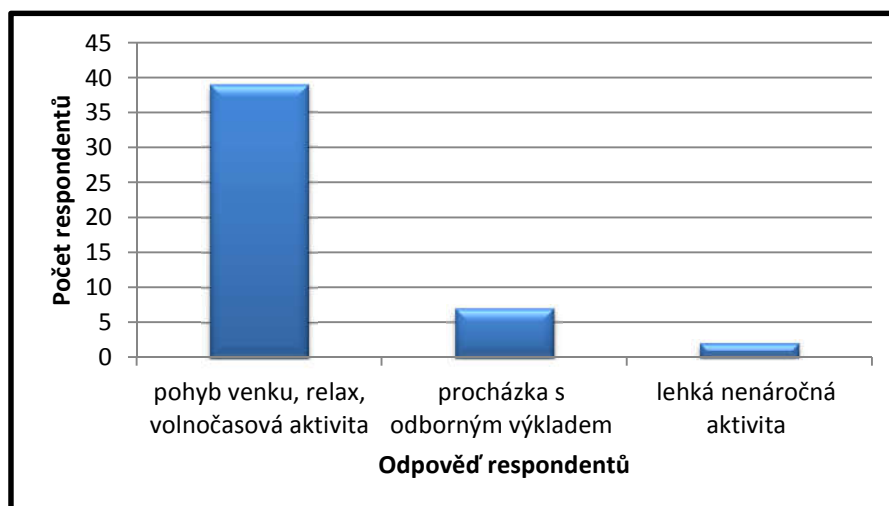

Graf č. 20: Absolvovaná střední škola

Absolvovaná střední škola studentů je v tomto dotazníku jednoznačná, nejvíce vystudovalo z 29 (63 %) gymnázium a nejméně 7 (15 %) střední školu s jiným zaměřením než přírodovědným (viz graf č. 20).

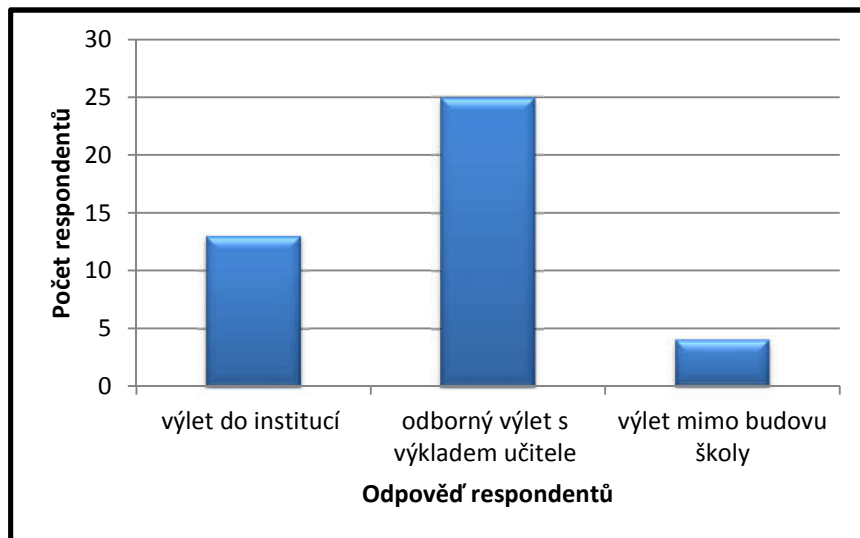
Další otázky se týkaly již přímo exkurzí a vycházek:

Otázka č. 4: Pokuste se definovat následující pojmy:

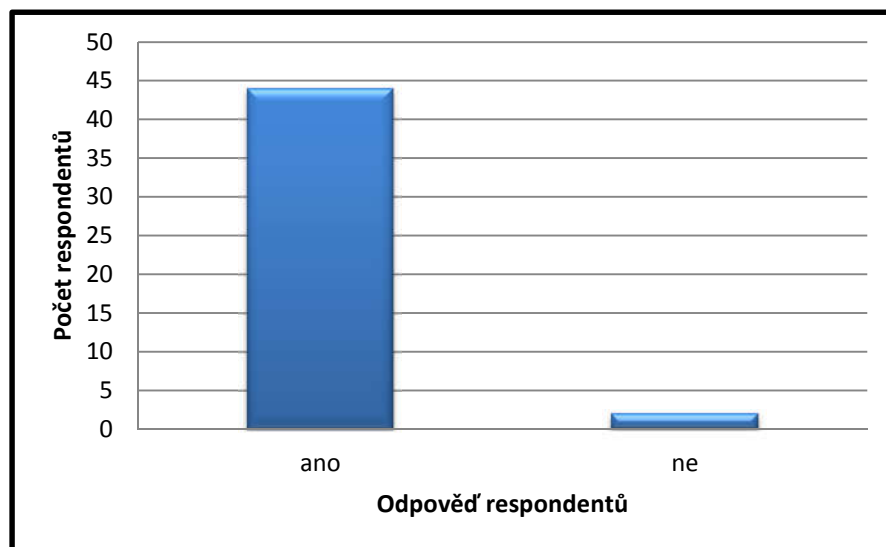
Graf č. 21: Definice pojmu Vycházka

Z grafu č. 21 je patrné, že 39 (85 %) dotazovaných definuje pojem vycházka pouze jako pohyb venku a jen 7 (15 %) dotazovaných definuje zmíněný pojem jako procházka s odborným výkladem. Dále 25 (54 %) dotazovaných definuje exkurzi jako odborný výlet s výkladem učitele a 13 (28 %) jako výlet do institucí (viz. graf č. 22).

Graf č. 22: Definice pojmu exkurze

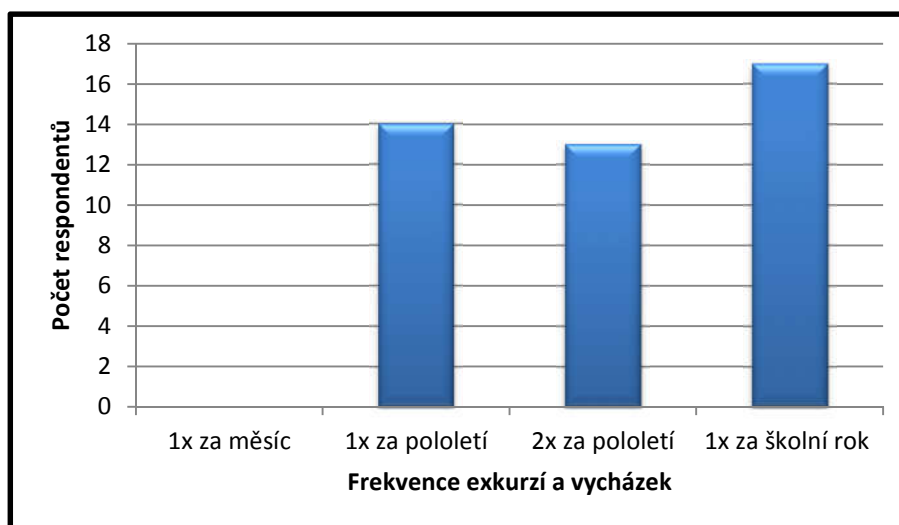
Otázka č. 5: Absolvoval (a) jste během studia na SŠ přírodovědnou vycházku nebo exkurzi?

Graf č. 23: Absolvování exkurze a vycházky během studia na SŠ

Následující graf č. 23 ukazuje, že 44 (96 %) studentů absolvovalo v rámci studia na střední škole přírodovědnou exkurzi a vycházku.

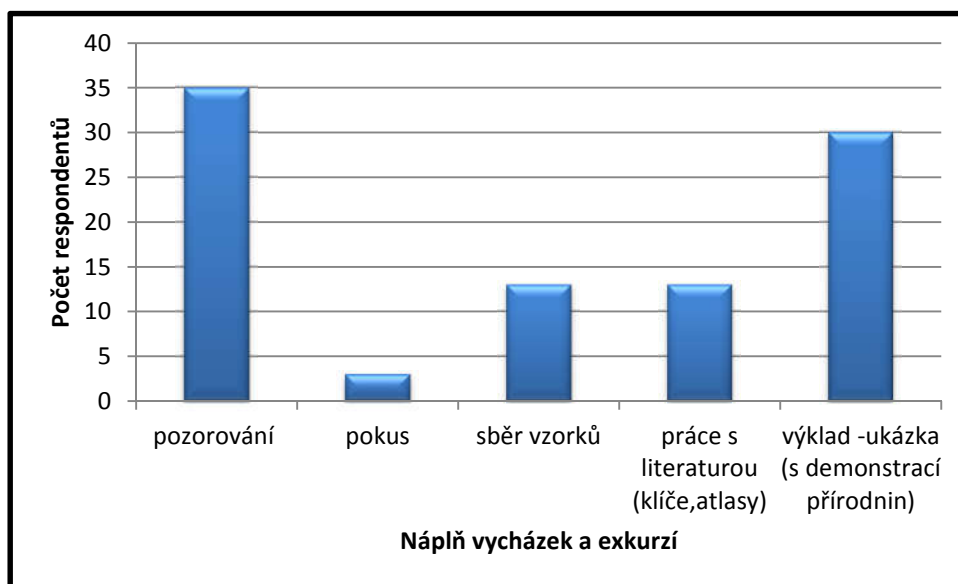
Otázka č. 6: Pokud ano, jak byly časté?

Graf č. 24: Frekvence vycházek a exkurzí na SŠ

Z grafu č. 24 je patrné, že 17 (37 %) dotazovaných studentů absolvovalo přírodovědnou exkurzi a vycházku během studia na střední škole 1x za školní rok a pak následně 13 (28 %) studentů se zúčastnilo exkurze či vycházky 2x za pololetí.

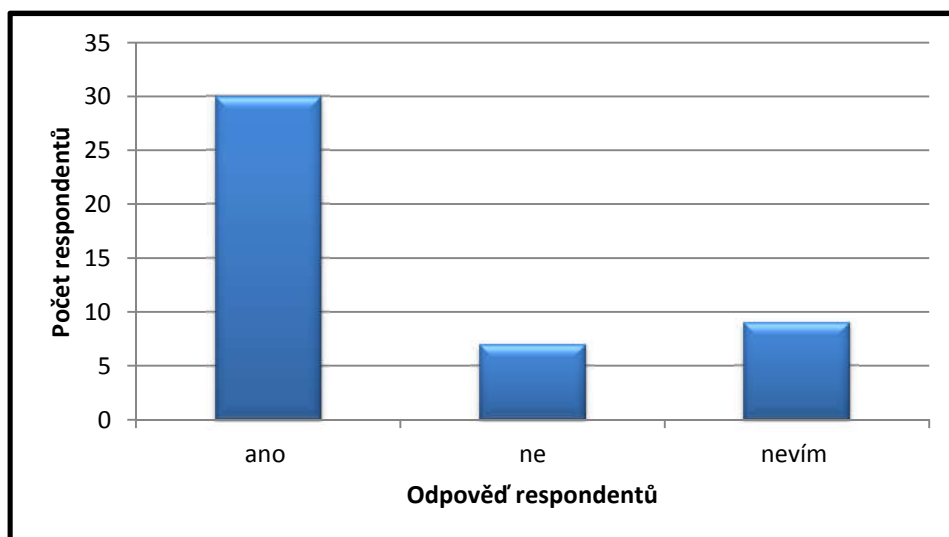
Otázka č. 7: Co bylo náplní exkurzí a vycházek?

Graf č. 25: Co bylo náplní exkurzí a vycházek

U otázky č. 7 se odpovědi různily. Z grafu č. 25 je tedy patrné, že při absolvování přírodovědných exkurzí a vycházek na střední škole byly nejčastější náplní exkurzí a vycházek pozorování a výklad – ukázka (s demonstrací přírodnin) a nejméně pokus.

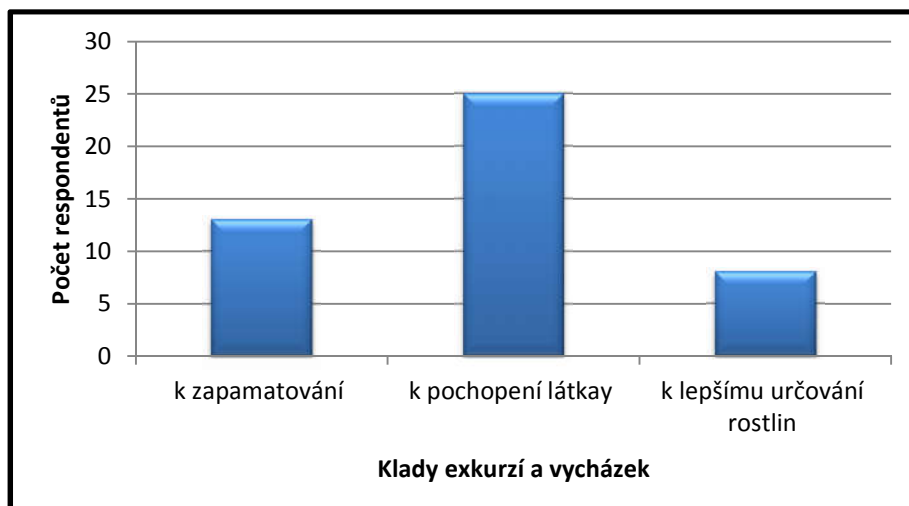
Otázka č. 8: Pomáhala Vám vycházka či exkurze k lepšímu pochopení učiva?

Graf č. 26: Pomohla exkurze a vycházka k lepšímu pochopení učiva

Z grafu č. 26 je patrné, že 30 (65 %) dotazovaných studentů si myslí, že právě exkurze a vycházky napomáhají k lepšímu pochopení učební látky. Dalších 7 (15 %) studentů odpovědělo ne a 9 (20 %) odpovědělo, že neví.

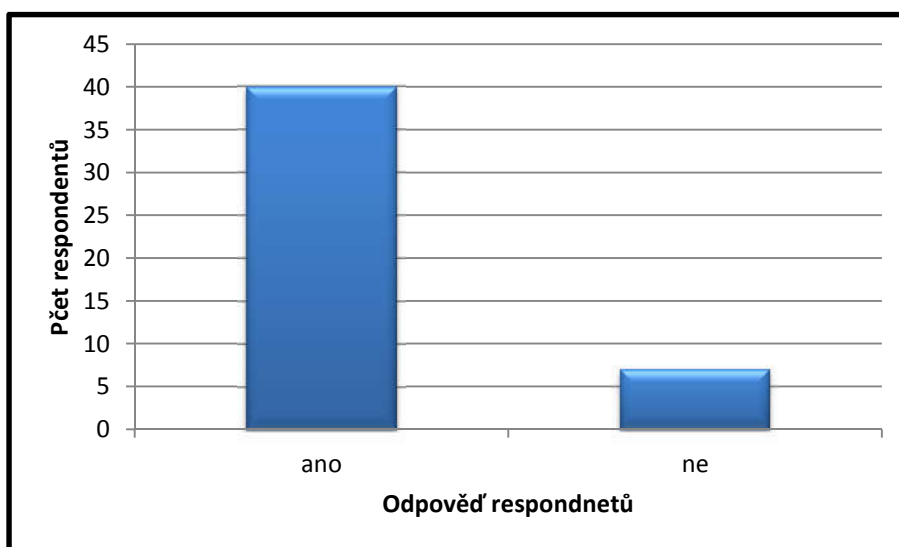
Otázka č. 9: Pokud ano, v čem Vám konkrétně pomohla?

Graf č. 27: V čem konkrétně pomohla exkurze a vycházka

U této otevřené otázky 15 (33 %) studentů nejčastěji uvádělo, že exkurze a vycházka jim pomáhá hlavně k pochopení látky a zároveň z 8 (17 %) studentů - k zapamatování látky (viz. graf č. 27).

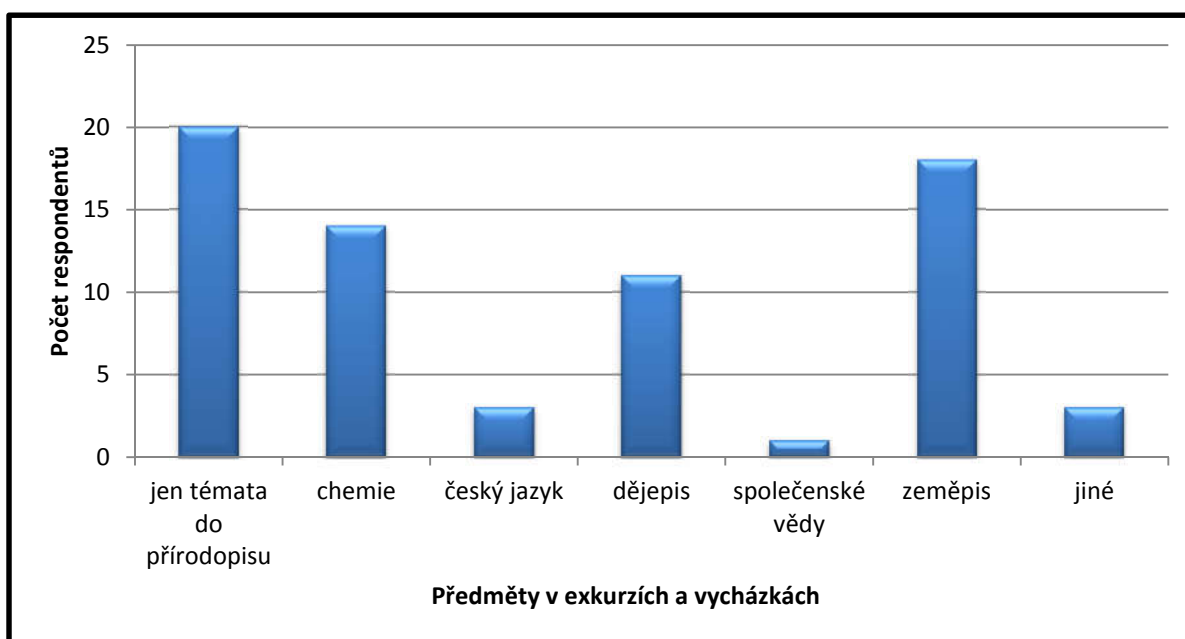
Otázka č. 10: Myslíte se, že absolvování vycházek či exkurzí je pro Váš obor důležité?

Graf č. 28: Důležitost absolvování exkurzí a vycházek

Jak znázorňuje graf č. 28, 40 (87 %) dotazovaných si myslí, že absolvování exkurzí a vycházek je pro jejich obor důležité a 7 (15 %) studentů si myslí, že exkurze a vycházky nejsou důležité. Pokud studenti odpovídali ano, tak jim exkurze a vycházka pomáhá k pochopení učiva a poznávání něčeho nového z oboru přírodopisu.

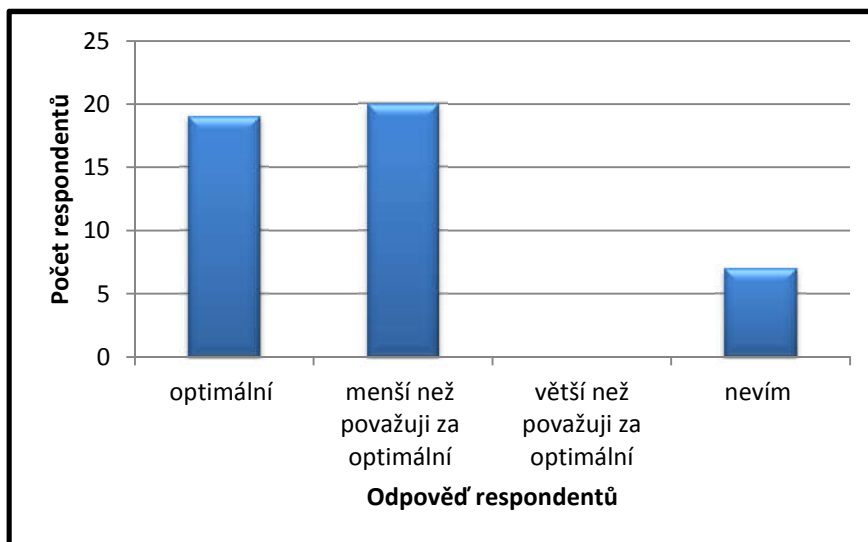
Otázka č. 11: Zařazoval Váš vyučující do přírodovědných exkurzí nebo vycházek také jinou problematiku? Pokud ano, vyberte z možností b-g.

Graf č. 29: Zařazování jiných předmětů do vycházek a exkurzí

Následující graf č. 29 ukazuje, že většina studentů odpověděla, že jejich vyučující zahrnují do přírodovědných exkurzí a vycházek z 20 (43 %) jen témata pro přírodopis, 14 (30 %) zařazují chemii, 18 (39 %) zeměpis a 11 (24 %) dějepis. Obory, jakými jsou společenské vědy a český jazyk jsou málo zařazovány.

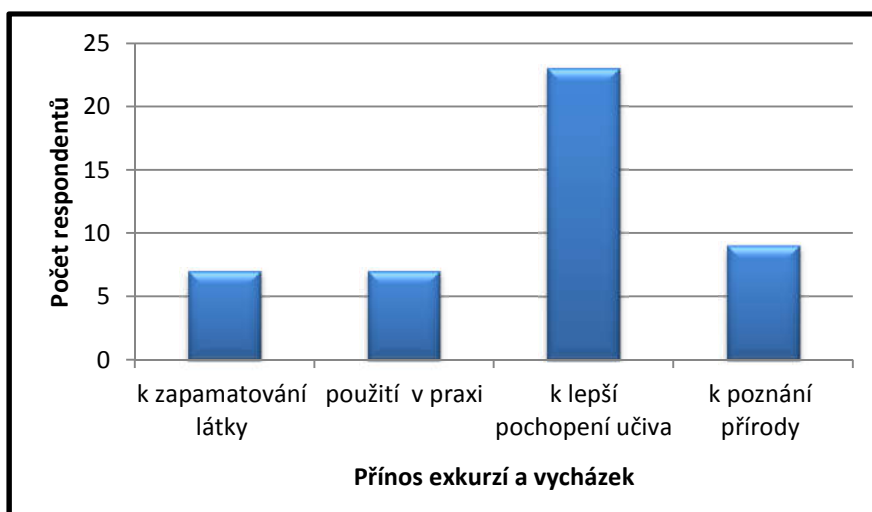
Otázka č. 12: Domníváte se, že bylo množství exkurzí a vycházek, které jste absolvoval(a) jako žák/student ZŠ/SŠ dostatečné?

Graf č. 30: Množství exkurzí a vycházek

Jak znázorňuje graf č. 30, 20 (44 %) dotazovaných studentů považuje množství absolvovaných exkurzí a vycházek na střední škole za menší než za optimální a 19 (41 %) studentů považuje množství exkurzí a vycházek na střední škole za optimální.

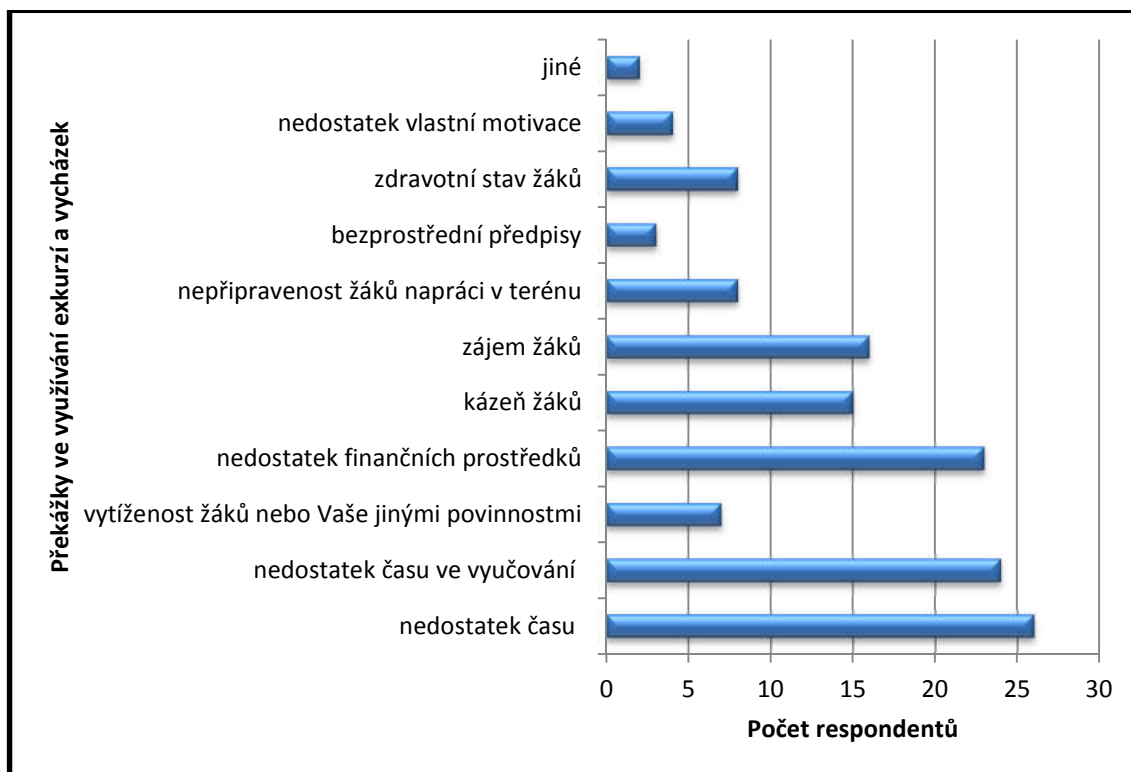
Otázka č. 13: V čem vidíte přínos exkurzí a vycházek Vy osobně?

Graf č. 31: Přínosy exkurzí a vycházek

Z grafu č. 31 je patrné, že 23 (50 %) studentů vidí přínos exkurzí a vycházek lepší pochopení učiva a z 9 (20 %) studentů přínos k poznávání přírody.

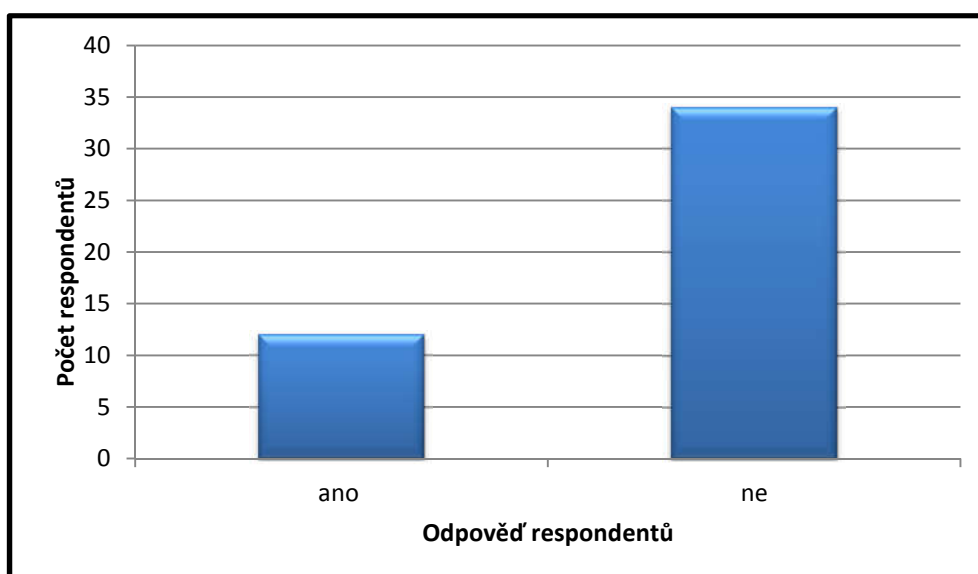
Otázka č. 14: Co by Vám mohlo případně bránit ve využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

Graf č. 32: Překážky ve využívání exkurzí a vycházek

Jako nejčastější překážku vidí 26 (57 %) a 24 (52 %) studentů v nedostatku času jak ve vyučování, tak i mimo něj díky delším přesunům, času potřebném na organizaci apod. Studenti vidí problém v tom, že vycházky nebo exkurze spotřebují spoustu času na úkor právě probírané látky. Další překážkou může být i za nedostatek finančních prostředků, což uvedlo 23 (50 %) dotazovaných studentů. 2 (4%) studenti také uvedli počasí a lenost pedagoga.

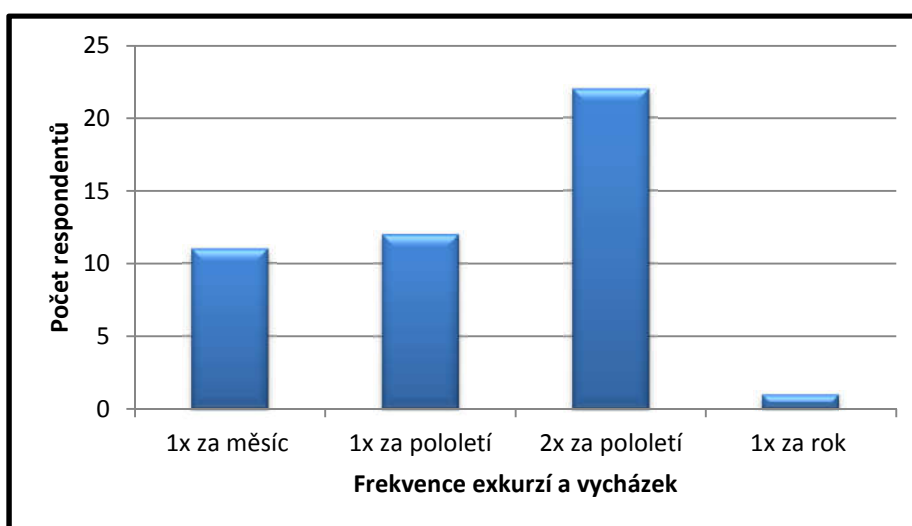
Otázka č. 15: Je něco, co hodnotíte na exkurzích a vycházkách negativně?

Graf č. 33: Je něco negativního na exkurzích a vycházkách

Z celkového počtu 46 studentů jich 34 (74%) odpovědělo, že nic negativně nehodnotí. Na otázku, co hodnotíte na exkurzích a vycházkách negativně, respondenti reagovali formou otevřené odpovědi. Nejčastěji jsou nespokojeni především s nedokonalou organizací dané akce, nedostatečně zajímavým tématem či přínosem pro ně samotné.

Otázka č. 16: Jakou frekvenci zařazování vycházek a exkurzí považujete za optimální?

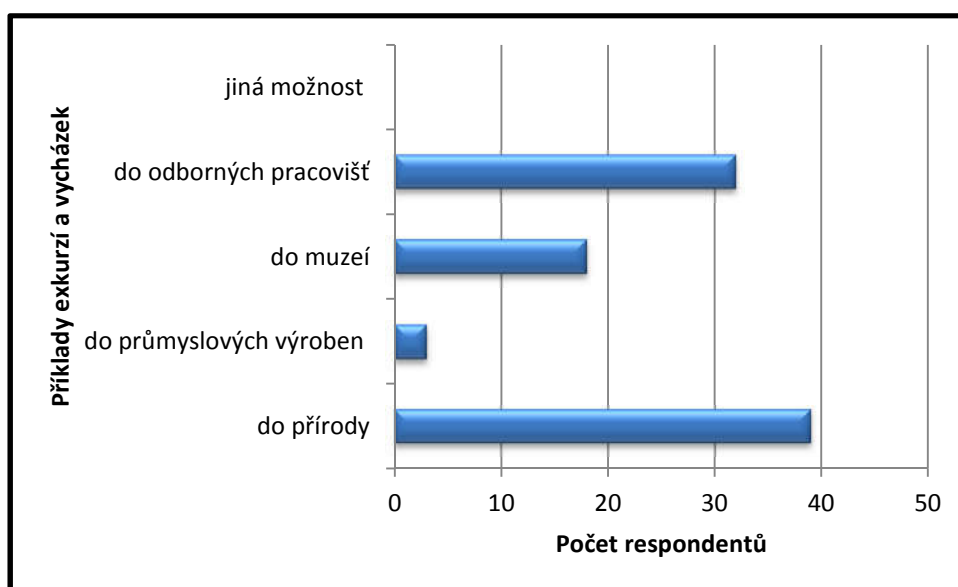

Graf č. 34: Frekvence exkurzí a vycházek

Z následujícího grafu č. 34 je patrné, že 22 (48 %) studentů považuje optimální frekvenci vycházek a exkurzí dvakrát za pololetí. Jako své důvody uvádí, že je to důležité pro studium, a navíc to přináší určité zpestření výuky.

12 (26 %) studentů se přiklání k frekvenci jedenkrát za pololetí. Svoji odpověď odůvodnili nejčastěji výroky, že je to dostačující a optimální. Pravidelnou exkurzi či vycházku každý měsíc by pak uvítalo 11 (24 %) studentů z dotazovaných, a to především za účelem zpestření učiva a poznání reálné přírody.

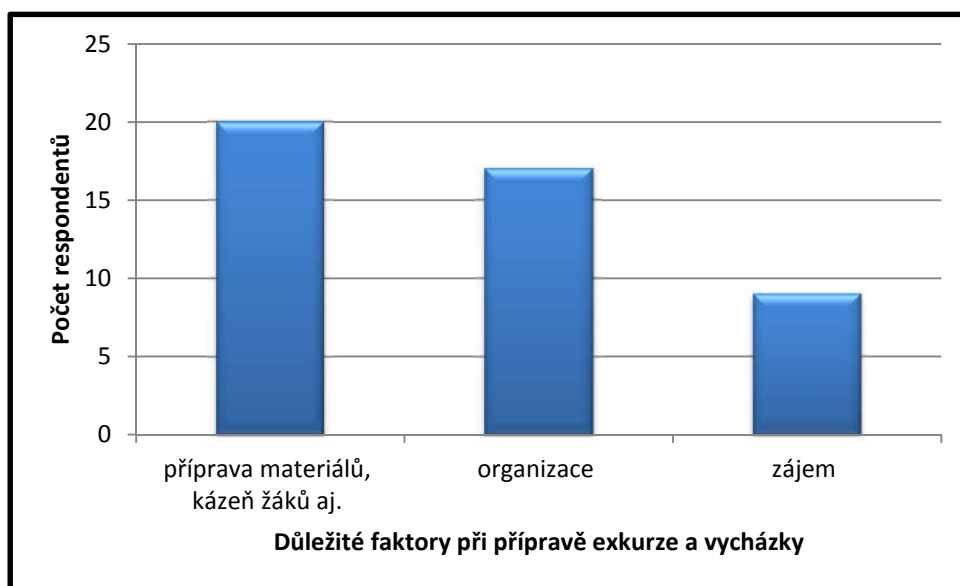
Otázka č. 17: Jaké exkurze a vycházky byste upřednostnili v rámci své budoucí praxe?

Graf č. 35: Jaké exkurze a vycházky byste upřednostnili v praxi

V rámci své budoucí praxe by 39 (85 %) studentů nejraději realizovalo vycházku či exkurzi do přírody a následně pak do odborných pracovišť 32 (70 %). Jako třetí nejčastější možnost z nabízených by zvolili příležitost jít na exkurzi či vycházku do muzea 18 (20 %). Nejméně pak studenty zajímá návštěva průmyslových výroben.

Otázka č. 18: Co považujete za nejdůležitější faktor při přípravě exkurze nebo vycházky? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

Graf č. 36: Nejdůležitější faktory při přípravě exkurzí a vycházek

Z grafu č. 36 je patrné, že jako nejdůležitější faktor při přípravě exkurze či vycházky považuje 20 (43 %) studentů přípravu materiálů a kázeň žáků. Následně pro 17 (37 %) studentů je podstatná organizace dané akce a jen 9 (20 %) mělo stěžejní zájem o exkurzi či vycházku.

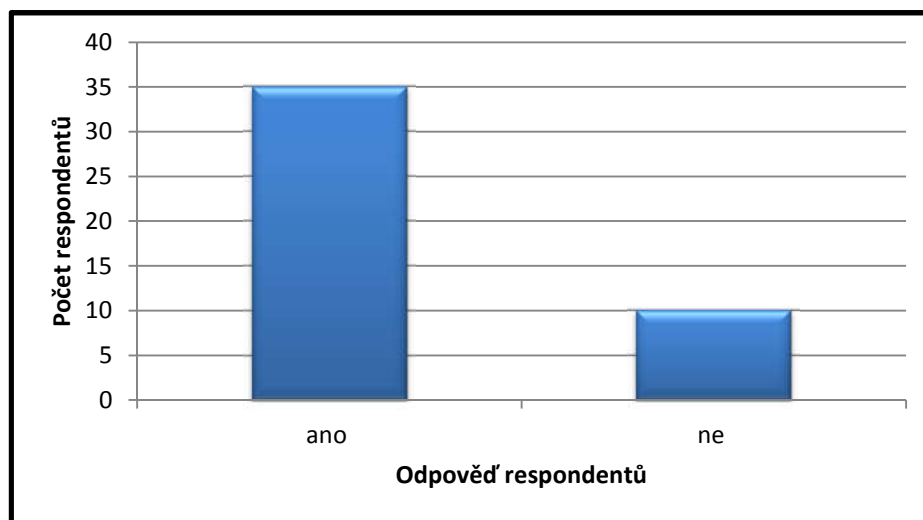
Otázka č. 19: Co považujete za nejdůležitější faktor při osobní přípravě učitele na exkurzi a vycházku? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

Graf č. 37: Faktory pro přípravu učitele na exkurzi a vycházku

Jak můžeme vidět z grafu č. 37, 33 (72 %) studentů považuje za nejdůležitější faktor při osobní přípravě učitele na exkurzi či vycházku právě samotnou přípravu. Zbylá část respondentů se přiklání k důležitosti organizace dané akce a k úrovni znalostí učitele.

Otázka č. 20: Myslíte si, že Vás studium na VŠ dostatečně připraví na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi?

Graf č. 38: Připraví VŠ studenty na realizaci exkurzí a vycházek

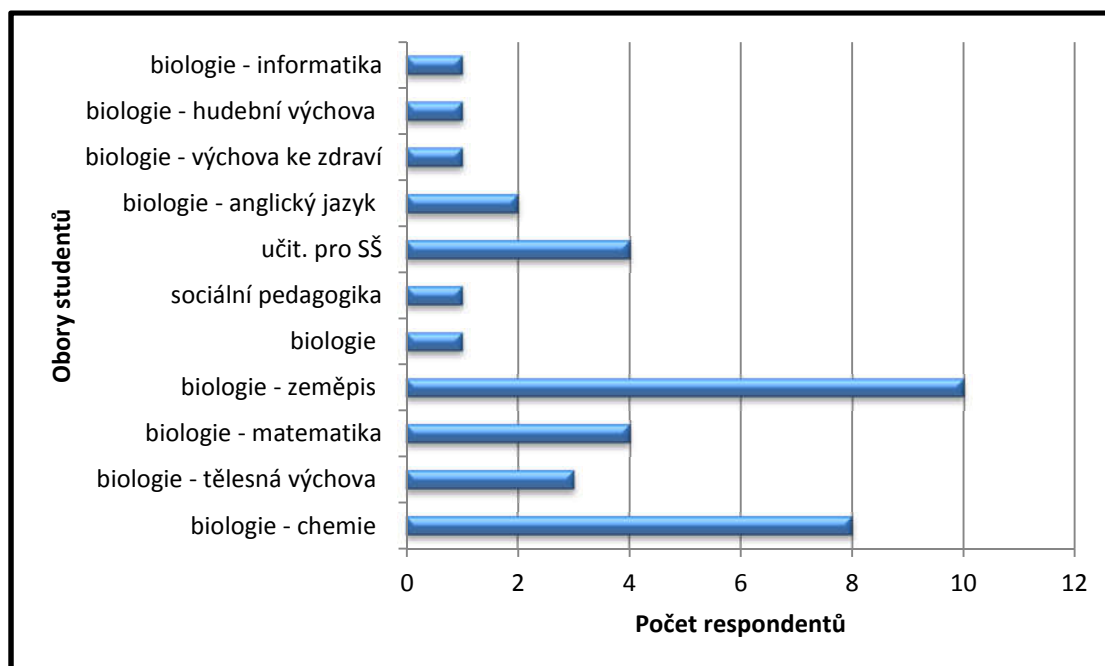
Jak znázorňuje graf č. 38, 35 (76 %) studentů, si myslí, že je studium dostatečně připraví na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi. K tomuto názoru je vede fakt, že si vybrali jednu z nejlepších univerzit, věří ve schopnosti a kvality svých učitelů a doufají v pestrou nabídku kurzů. Zbýlých 10 (22 %) studentů z dotazovaných této představě příliš nevěří. Ti se spoléhají více na svou vlastní iniciativu, osobní zájem a budoucí praxi.

4.2.2 Charakteristika dotazovaného vzorku – studenti před koncem studia

Otázka č. 1: Pohlaví studenta

Dotazník vyplnilo celkem 36 studentů, z toho 31 (86%) žen a 5 (14%) mužů.

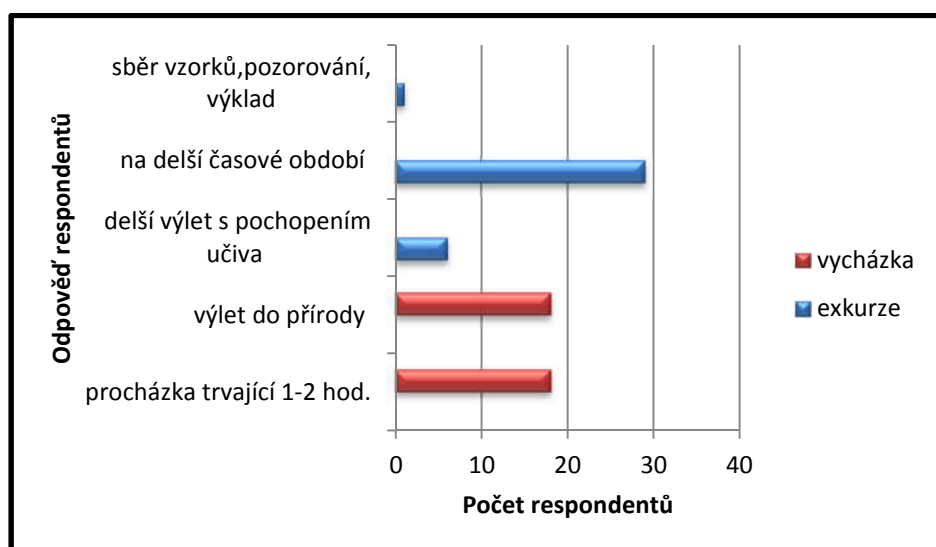
Otázka č. 2: Jaký obor studujete? A V kolikátém jste ročníku?

Graf č. 39: Obor studia studentů

Graf č. 39 znázorňuje, že 10 (28 %) dotazovaných studovalo obor biologie – zeměpis, následuje 8 (22 %) dotazovaných s oborem biologie – chemie a biologie – matematika s 4 (11%) a učitelství pro SŠ 4 (11 %). Zbylé obory jsou zastoupeny méně než deseti procenty.

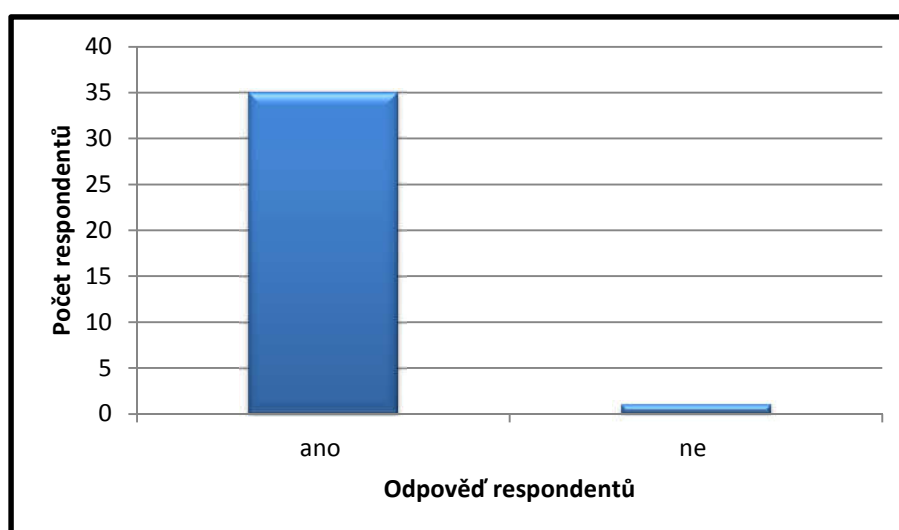
Otázka č. 3: Pokuste se definovat následující pojmy

Graf č. 40: Definice pojmu exkurze a vycházky

Z grafu č. 40 je patrné, že polovina studentů si pod pojmem vycházka představí pouze procházku trvající 1-2 hodiny a druhá polovina výlet do přírody. Dále 29 (81 %) studentů se shoduje na tom, že je exkurze připravena na delší časové období, ale pro menší část pro 6 (17 %) studentů exkurze představuje delší výlet s pochopením učiva.

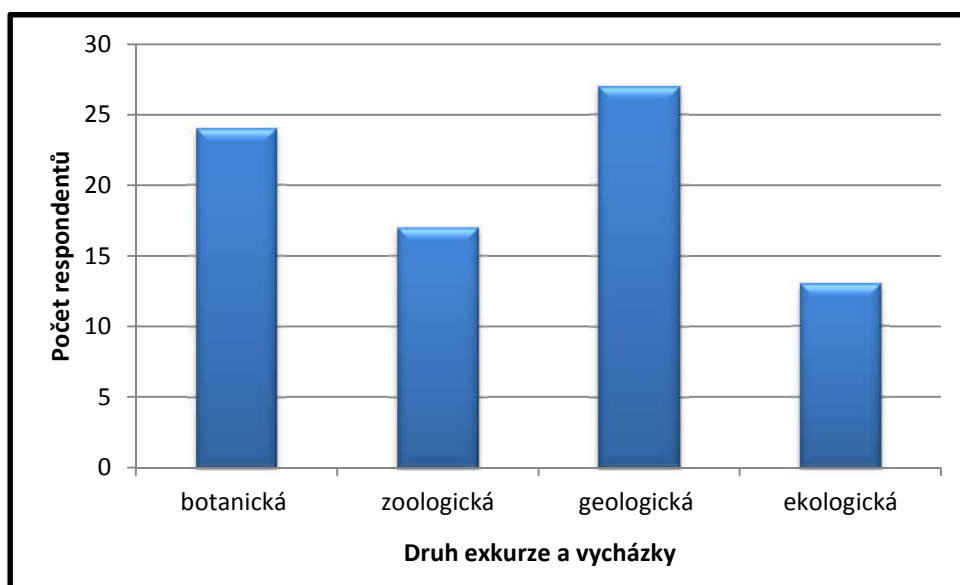
Otázka č. 4: Absolvoval(a) jste během studia na VŠ přírodovědnou vycházku nebo exkurzi?

Graf č. 41: Absolvoval jsi na VŠ exkurzi a vycházku

Z grafu č. 41 je naprosto zřetelné, že studenti mají zkušenosti s přírodovědnými vycházkami či exkurzemi. Kladně odpovědělo 35 (17 %) studentů.

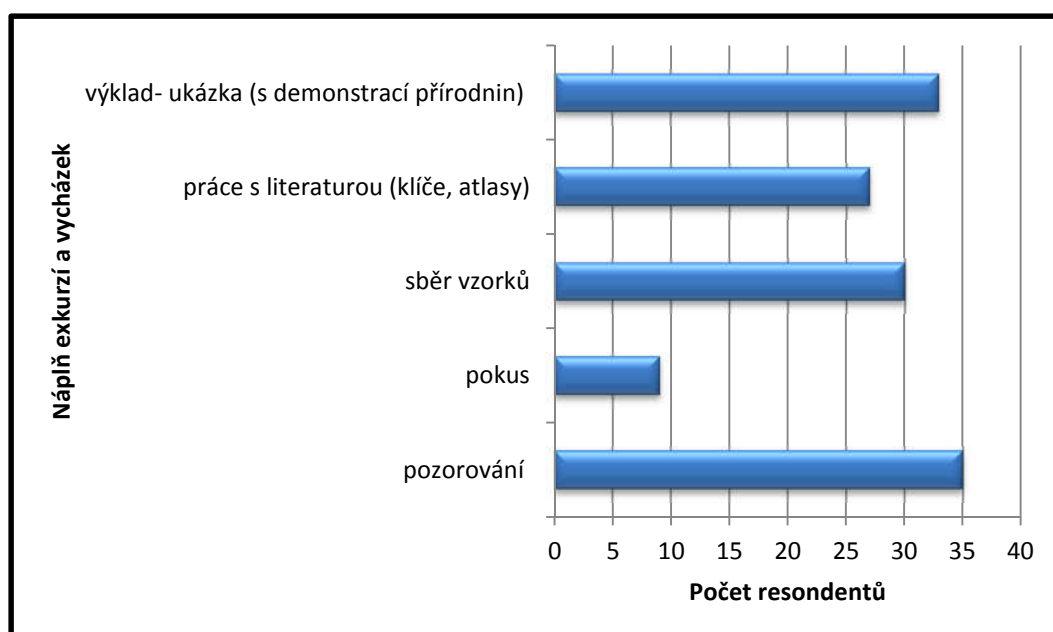
Otázka č. 5: Pokud ano, vyjmenujte je:

Graf č. 42: Odpovědi respondentů na druhy exkurzí a vycházek

U této otevřené otázky studenti nejčastěji uváděli, že absolvovali nejvíce 27 (75 %) studentů geologickou a 24 (67 %) botanickou exkurzi a vycházku, dále pak 17 (47 %) zoologickou a ekologickou 13 (36 %) studentů. U této otázky respondenti měli možnost se rozepsat (viz. graf č. 42).

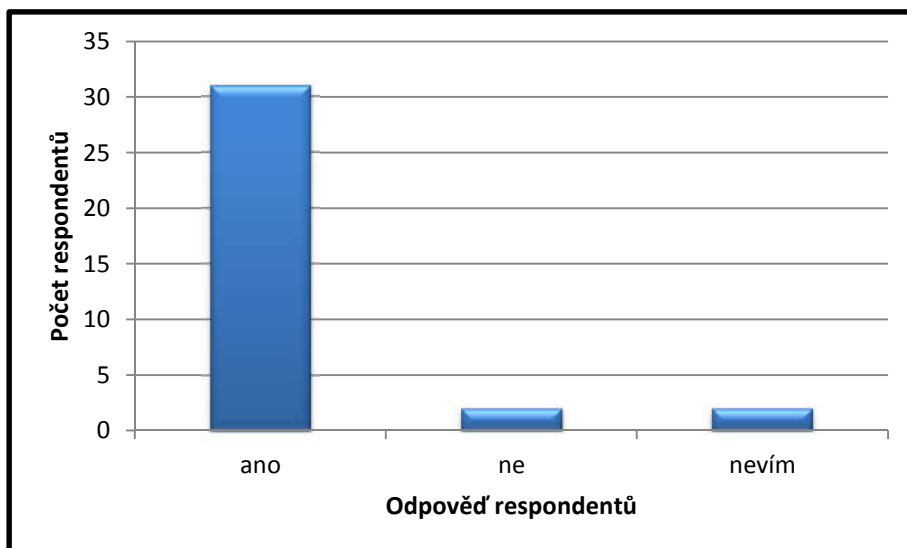
Otázka č. 6: Co bylo náplní exkurzí a vycházek?

Graf č. 43: Náplň exkurzí a vycházek

U otázky č. 6 se odpovědi různily. Z grafu č. 43 je tedy patrné, že při absolvování přírodovědných exkurzí a vycházek na vysoké škole bylo nejčastější náplní exkurzí a vycházek dle 35 (97 %) studentů pozorování a u 33 (91 %) studentů výklad – ukázka (s demonstrací přírodnin), sběr vzorků a nejméně pokus.

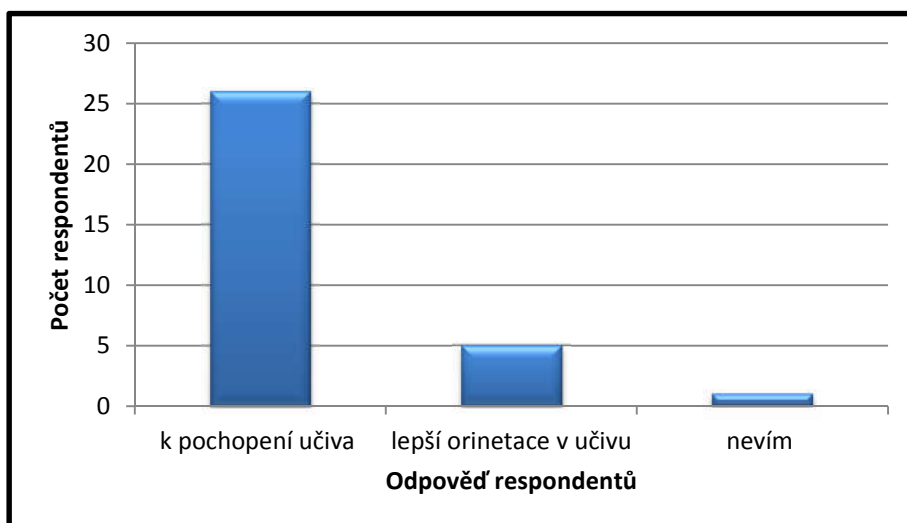
Otázka č. 7: Pomohla Vám vycházka či exkurze k lepšímu pochopení učiva?

Graf č. 44: Pomáhá exkurze a vycházky k pochopení učiva

Z grafu č. 44 je patrné, že 32 (89 %) dotazovaných studentů si myslí, že právě exkurze a vycházky jim pomáhají k lepšímu pochopení učební látky. Dalších 2 (6 %) odpovědělo ne, či že neví.

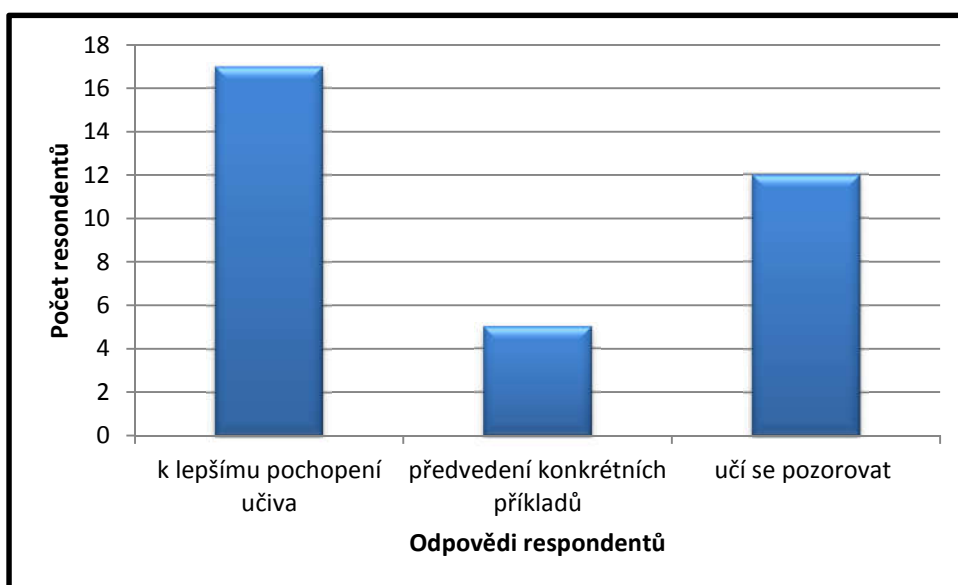
Otázka č. 8: Pokud, ano v čem Vám konkrétně pomohla?

Graf č. 45: V čem pomohla exkurze a vycházka

U této otevřené otázky 26 (72 %) studentů nejčastěji uvádělo, že exkurze a vycházka jim pomáhají hlavně k pochopení učiva a zároveň 5 (14 %) studentů uvedlo k lepší orientaci v učivu (viz. graf č. 45).

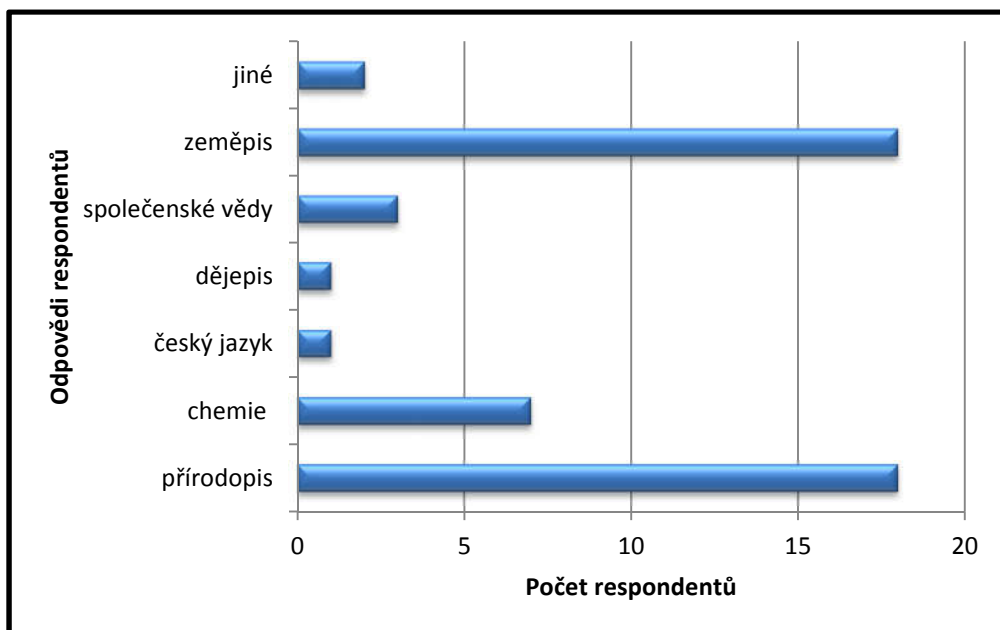
Otázka č. 9: Myslíte si, že absolvování vycházek či exkurze je pro vyučování přírodopisu důležité?

Graf č. 46: Je důležité absolvování exkurzí a vycházek pro vyučování přírodopisu

Na otázku č. 9 všichni respondenti odpověděli, že je důležité absolvovat vycházku a exkurzi hodinách přírodopisu. Jak znázorňuje graf č. 46, 17 (47 %) dotazovaných si myslí, že absolvování exkurzí a vycházek je důležité k lepšímu pochopení učiva a 12 (33 %) uvedlo, že přispívá ke zdokonalení pozorovacích schopností.

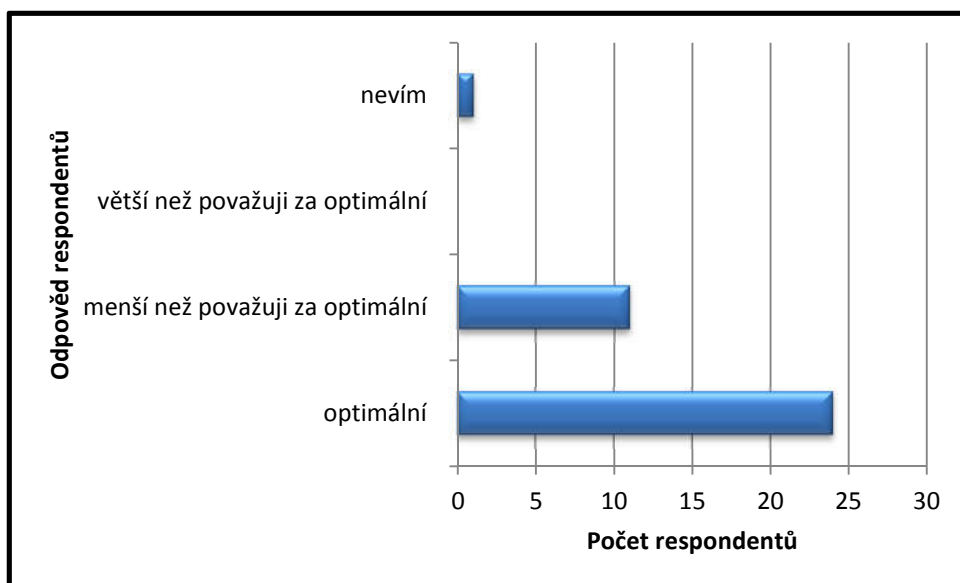
Otázka č. 10: Předpokládáte, že budete zařazovat do přírodovědných exkurzí a vycházek také jinou problematiku? Pokud ano, vyberte z možností b-g.

Graf č. 47: Zařazování jiné problematiky do exkurzí a vycházek

Následující graf č. 47 ukazuje, že většina studentů tj. 18 (50 %) odpověděla, že budou v praxi zahrnovat do přírodovědných exkurzí a vycházek jen témata pro přírodopis, 7 (19 %) studentů by zařadilo chemii, 9 (25 %) zeměpis a 1 (3 %) dějepis. Témata z předmětů jako jsou společenské vědy a český jazyk, budou málo zařazovány. 2 (5 %) studenti budou zařazovat například tělesnou výchovu a výchovu ke zdraví.

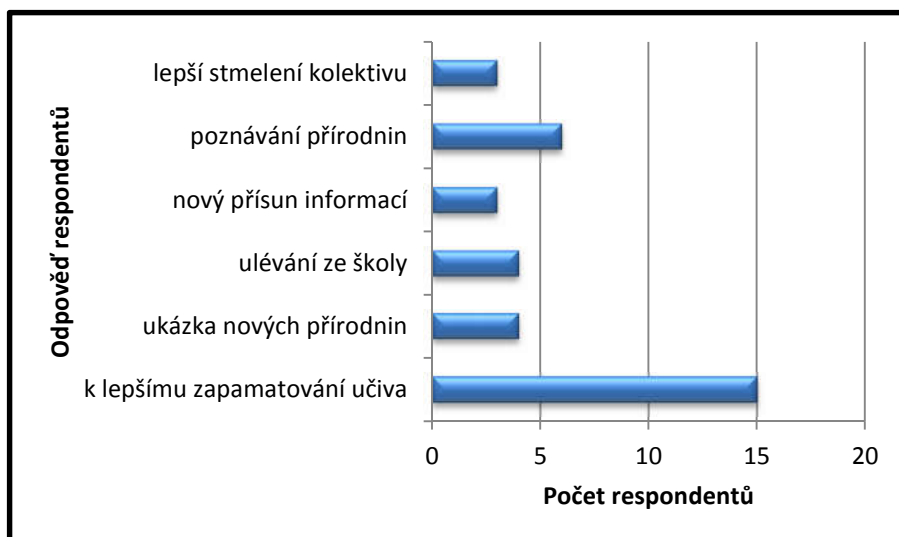
Otázka č. 11: Domníváte se, že je množství exkurzí a vycházek, které jste absolvoval(a) jako student na VŠ

Graf č. 48: Jaké je množství exkurzí a vycházek na VŠ

Jak znázorňuje graf č. 48, 24 (67 %) dotazovaných studentů považuje množství absolvovaných exkurzí a vycházek na vysoké škole za optimální a 11 (30 %) studentů považuje množství exkurzí a vycházek na vysoké škole za ne zcela optimální.

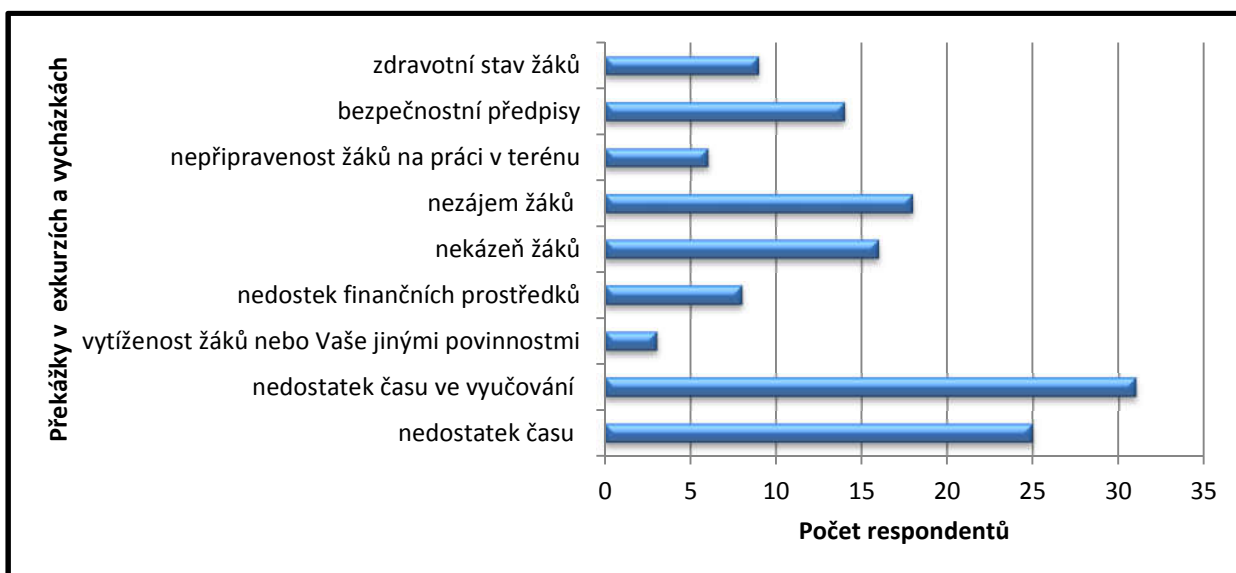
Otázka č. 12: V čem vidíte přínos exkurzí a vycházek Vy osobně?

Graf č. 49: Přínos exkurzí a vycházek

Z grafu č. 49 je patrné, že 15 (42 %) studentů vidí přínos exkurzí a vycházek v tom, že přispívají k lepšímu pochopení učiva a 6 (17 %) studentů vidí přínos v poznávání přírodnin, v neposlední řadě 4 (11 %) v ukázce nových přírodnin a ulévání ze školy.

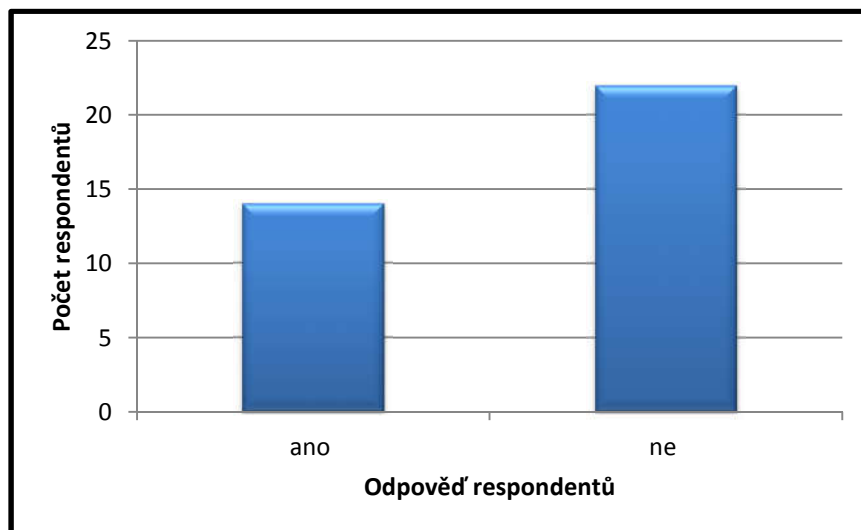
Otázka č. 13: Co by Vám mohlo případně v budoucí praxi bránit ve využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

Graf č. 50: Jaké jsou překážky ve využívání exkurzí a vycházek

Jako nejčastější překážku vidí 31 (86 %) a 25 (69 %) studentů v nedostatku času jak ve vyučování, tak i mimo něj díky delším přesunům, času potřebnému na organizaci apod. Studenti vidí problém v tom, že vycházky nebo exkurze spotřebují spoustu času na úkor právě probírané látky. Další překážkou může být i nezájem a nekázeň žáků, což uvedlo 18 (50 %) a 16 (44 %) dotazovaných studentů. 14 (39 %) z nich také uvedlo bezpečnostní předpisy (viz. graf č. 51).

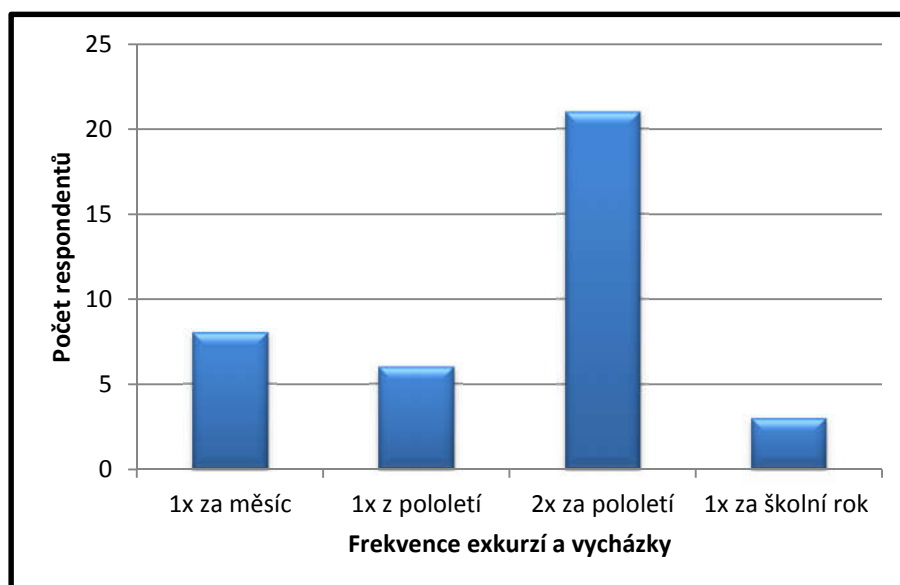
Otázka č. 14: Je něco, co hodnotíte na exkurzích a vycházkách negativně?

Graf č. 51: Je něco negativního na exkurzích a vycházkách

Z celkového počtu 36 studentů, jich 22 (61 %) odpovědělo, že nehodnotí na exkurzích a vycházkách nic negativně. A 14 (39 %) studentů odpovědělo, že přeci jenom je něco negativního na exkurzích a vycházkách. Na otázku, co hodnotíte na exkurzích a vycházkách negativně, respondenti reagovali formou otevřené odpovědi. Nejčastěji jsou nespokojeni především s bezpečností, nedokonalou organizací dané akce a nezájmem žáků či rodičů (viz. graf č. 51).

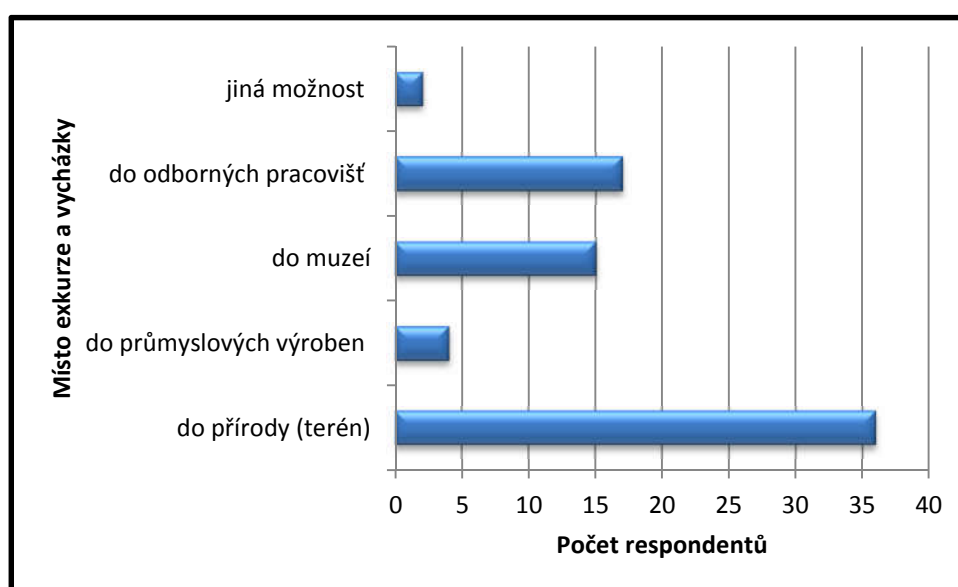
Otázka č. 15: Kolikrát byste zařadili vycházky a exkurze do Vaší výuky?

Graf č. 52: Frekvence exkurzí a vycházek

21 (58 %) studentů, považuje optimální frekvenci vycházek a exkurzí dvakrát za pololetí. Jako své důvody uvádí, že je to důležité pro studium, zvolená frekvence je optimální, a navíc to přináší určité zpestření výuky. 8 (22 %) studentů, se přiklání k pravidelné exkurzi či vycházce každý měsíc a to především za účelem zpestření učiva a poznání reálné přírody. Dále 6 (17 %) studentů považuje za optimální frekvenci jedenkrát za pololetí. Svoji odpověď odůvodnili nejčastěji výroky, že je to dostačující (viz graf č. 52).

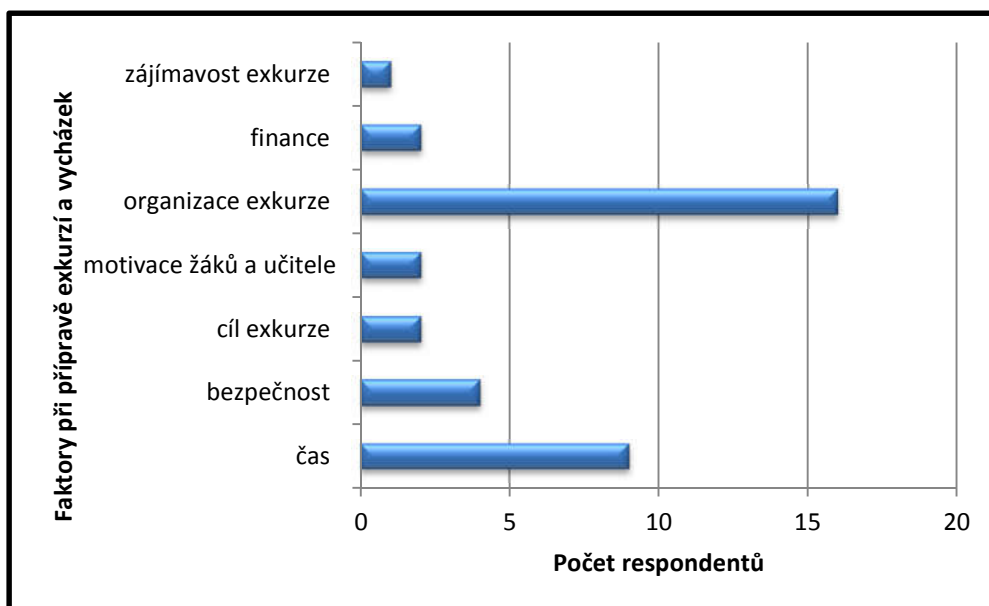
Otázka č. 16: Jaké exkurze a vycházky budete pravděpodobně upřednostňovat v rámci své budoucí praxe?

Graf č. 53: Jaké vycházky exkurze byste upřednostnili v praxi

V rámci své budoucí praxe by 36 (100 %) studentů nejraději realizovalo vycházku či exkurzi do přírody (terénu) a následně pak do odborných pracovišť 17 (47 %) studentů. Jako třetí nejčastější možnost z nabízených by zvolili příležitost jít na exkurzi či vycházku do muzea 15 (42 %). Nejméně pak studenty zajímá návštěva průmyslových výroben, zoologický a botanických zahrad (viz graf č. 53).

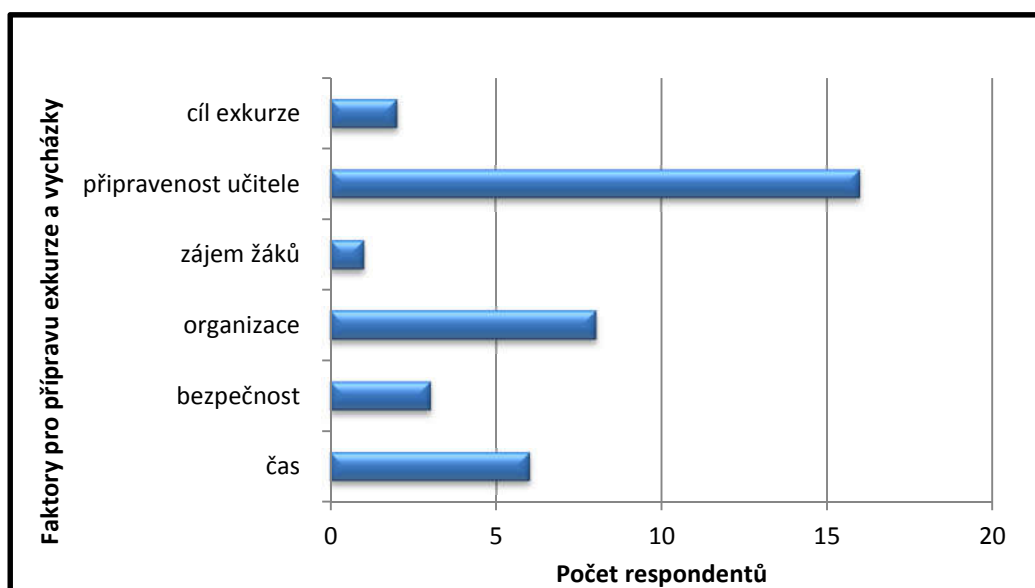
Otázka č. 17: Co považujete za nejdůležitější faktor při přípravě exkurze nebo vycházky? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

Graf č. 54: Nejdůležitější faktory při přípravě exkurze a vycházky

Z grafu č. 54 je patrné, že jako nejdůležitější faktor při přípravě exkurze či vycházky považuje 16 (44 %) respondentů organizaci exkurze a vycházky. Následně pro 9 (25 %) respondentů je podstatný čas a jen pro 4 (11 %) je stěžejní bezpečnost při exkurzi či vycházce.

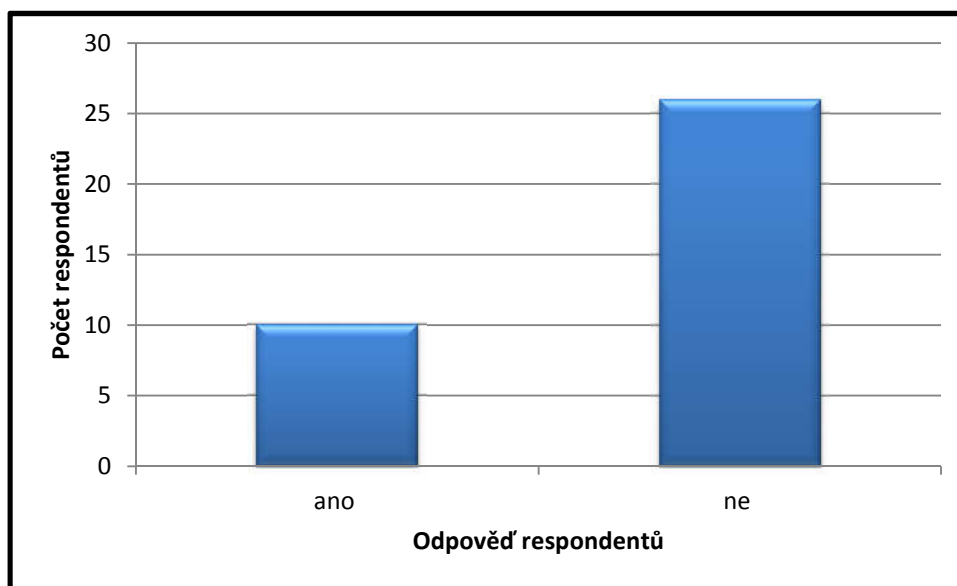
Otázka č. 18: Co považujete za nejdůležitější faktor při své osobní přípravě na exkurzi nebo vycházku? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

Graf č. 55: Faktory pro přípravu exkurzí a vycházek

Jak můžeme vidět z grafu č. 55, 16 (44 %) studentů považuje za nejdůležitější faktor při osobní přípravě učitele na exkurzi či vycházku právě samotnou přípravu učitele. 8 (22 %) studentů se přiklání k důležitosti organizace dané akce a pro 6 (17 %) studentů je podstatný čas.

Otázka č. 19: Myslíte si, že Vás studium na VŠ dostatečně připravilo na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi?

Graf č. 56: Připravila VŠ studenty na realizaci exkurzí a vycházek

Jak znázorňuje graf č. 56, 26 (72 %) studentů, si myslí, že je studium dostatečně nepřipravilo na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi. Dále jen 10 (28 %) studentů si myslí, že je studium na vysoké škole připravilo. K tomuto názoru je vede fakt, že měli možnost osobně se zúčastnit zorganizovaných exkurzí a prakticky si při nich ověřit své vědomosti získané během studia.

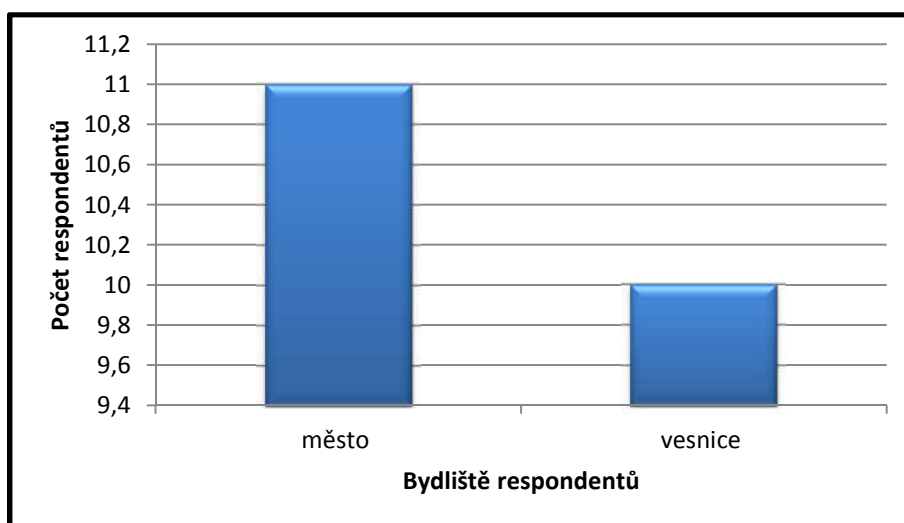
4.3 Výsledky dotazníkového šetření mezi žáky na druhém stupni ZŠ

4.3.1 Charakteristika dotazovaného vzorku – žáci před exkurzí

Otázka č. 1: Pohlaví žáka: dívka/chlapec

Dotazník vyplnilo celkem 22 žáků, z toho 10 (45%) dívek a 12 (55%) chlapců.

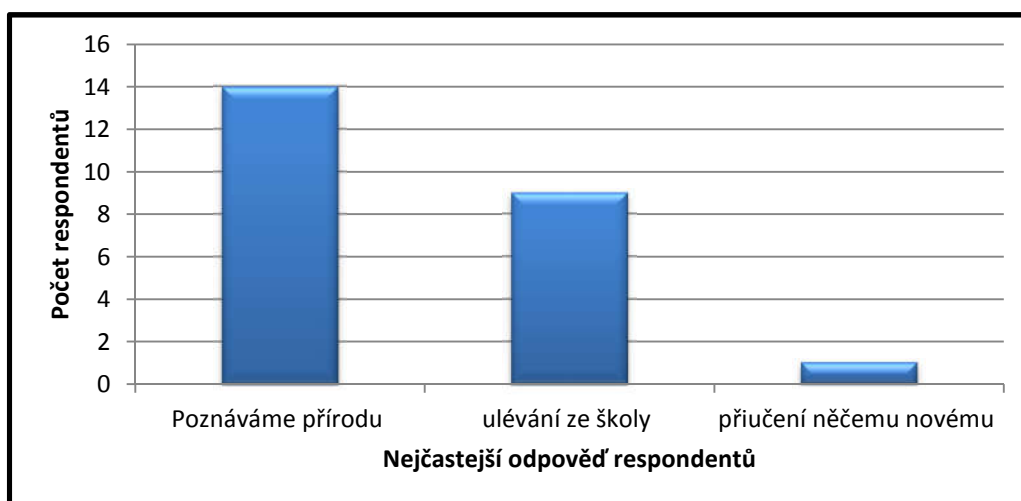
Otázka č. 2: Bydliště žáků

Graf č. 57: Bydliště respondentů

Graf č. 57 znázorňuje, že 11 (50 %) dotazovaných žáků je z města a 10 (45 %) z vesnice.

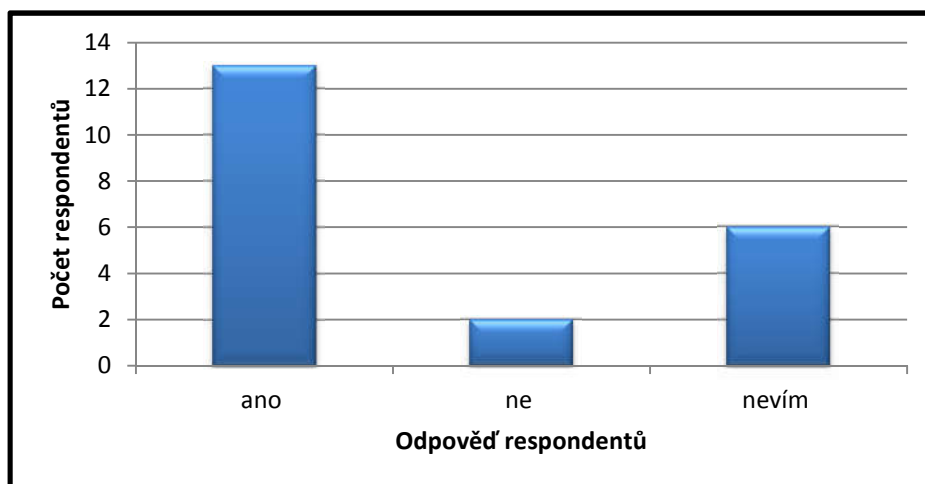
Otázka č. 3: Vycházky nebo exkurze v přírodopisu mě:

Graf č. 58: Proč baví respondentů exkurze a vycházky

Na tuto otázku 21 (95 %) respondentů odpovědělo, že je exkurze a vycházky baví. Z grafu č. 58 je patrné, že je na exkurzích a vycházkách baví poznávat přírodu v 14 (64 %) případech a ulévání ze školy a z vyučování v 9 (41 %).

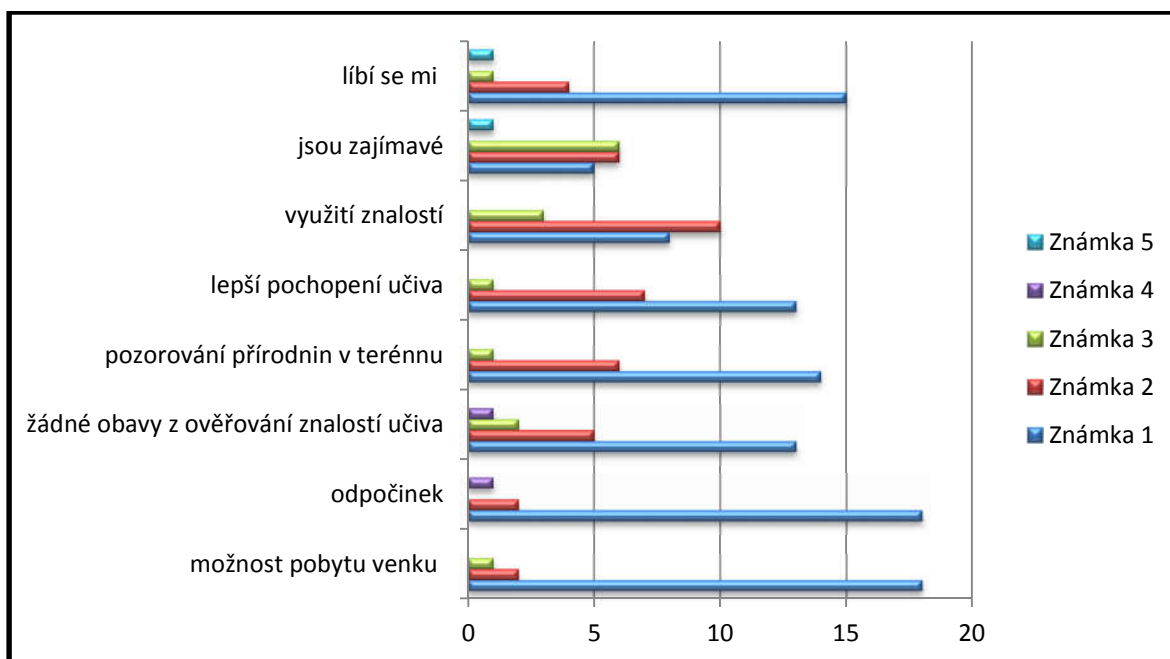
Otázka č. 4: Myslíš si, že se na vycházce nebo exkurzi naučíš přírodopis lépe, než kdyby ses to samé učil(a) ve třídě?

Graf č. 59: Kde se respondentům učí lépe ve třídě nebo na vycházce a exkurzi

Z grafu č. 59 je patrné, že 13 (59 %) dotazovaných žáků si myslí, že se na exkurzi a vycházce lépe naučí přírodopis, jen 2 (9 %) si myslí, že ne a dalších 6 (27 %) žáků neví.

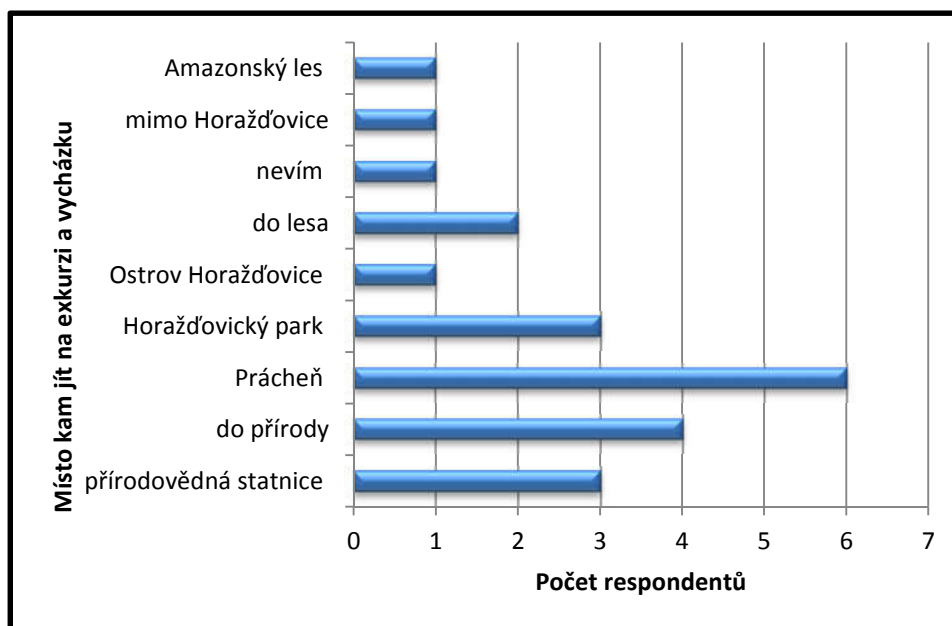
Otázka č. 5: Co si myslíš o vycházkách a exkurzích v přírodopisu?

Graf č. 60: Oznámkované tvrzení od žáků o exkurzích a vycházkách

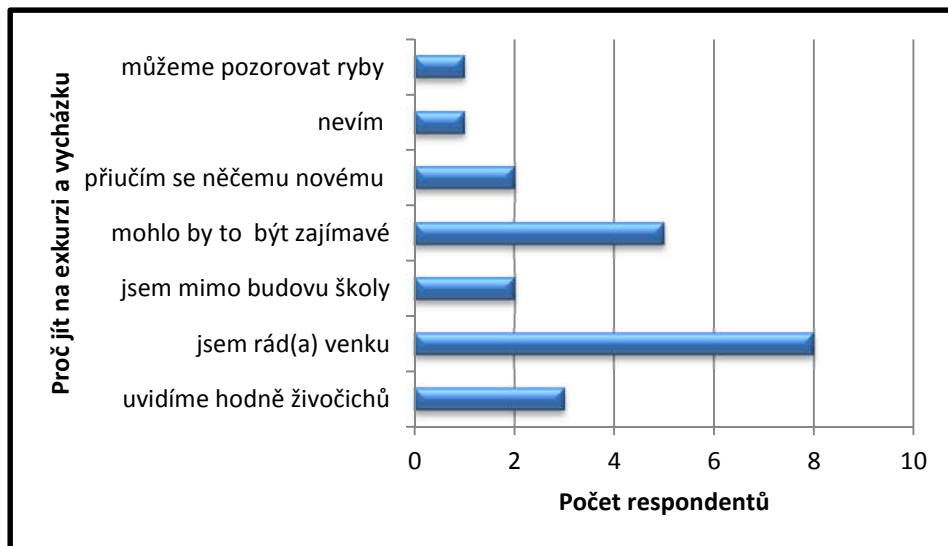
U této otázky respondenti známkovali tvrzení o exkurzích a vycházkách jako ve škole. Čím lepší známka, tím vyjádřili větší souhlas s tvrzením. Graf č. 60 ukazuje, že nejvíce souhlasili s tvrzením, že můžou strávit vyučování venku mimo školu, můžou si odpočinout od běžného vyučování (známka 1 – 18x), dále vycházky a exkurze se jim líbí, protože mohou strávit čas se spolužáky mimo školu (známka 1 – 15x), mohou lépe pozorovat nerosty a horniny nebo rostliny a živočichy přímo v přírodě (známka 1 – 14x), nemusí se obávat zkoušení nebo písemné práce i vycházky a exkurze jim pomáhají lépe pochopit učivo probírané ve škole (známka 1 – 13x), na vycházkách a exkurzích mohou použít to, co se naučili ve škole (známka 2 – 10x). Žáci také hodnotili známku 5 – 2x, což znamená, že nesouhlasí s tvrzením – vycházky a exkurze jsou sice zajímavé, ale nemusí si z nich nic pamatovat i s tvrzením vycházky a exkurze se mi líbí, protože mohu strávit čas se spolužáky mimo školu.

Otázka č. 6: Kam by ses rád(a) podíval(a) na vycházce nebo exkurzi při výuce přírodopisu?

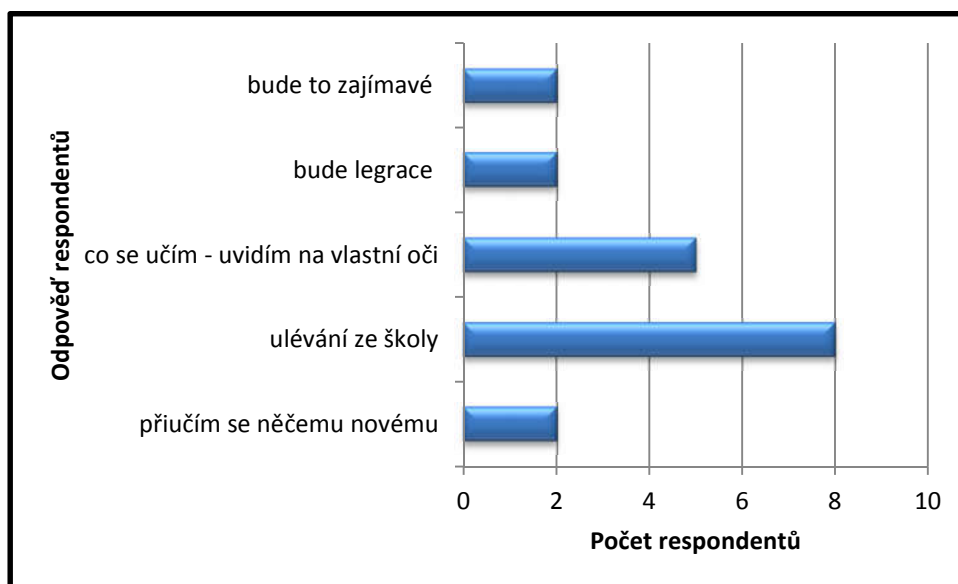
Graf č. 61: Kam by se rádi podívali v rámci exkurze a vycházky

Následující graf č. 61 ukazuje, že 6 (27 %) žáků by se rádo podívalo do přírodovědné rezervace Prácheň a 4 (23 %) do přírody, ale také 3 (18 %) do přírodovědné stanice. 8 (36 %) žáků by se rádo podívalo na daná místa z důvodu, že jsou rádi venku, 5 (23 %) by to mohlo být pro ně zajímavé a v neposlední řadě 4 (18 %), že se přiučí něčemu novému (viz. graf č. 62).

Graf č. 62: Proč jít na dané místo

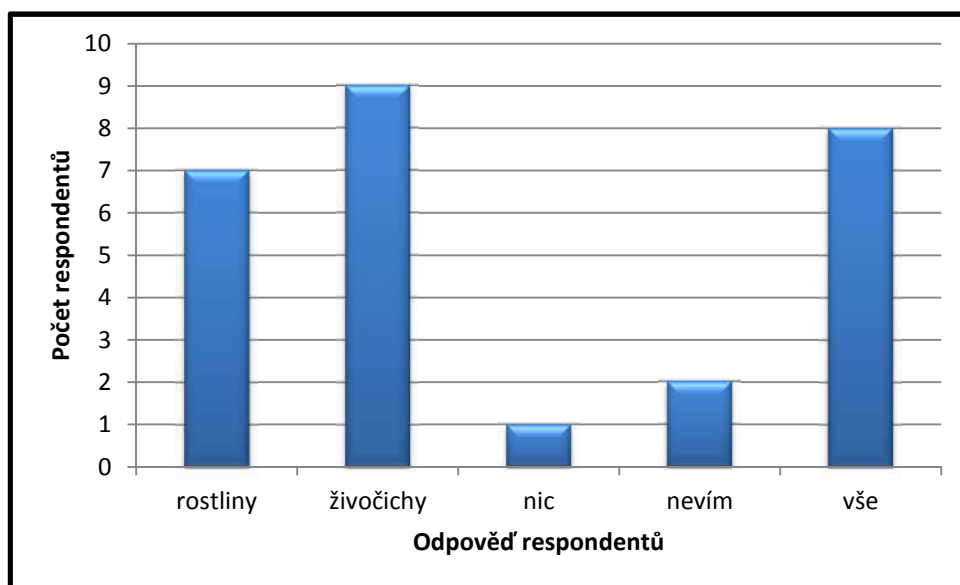
Otázka č. 7: Těšíš se na plánovanou vycházku?

Graf č. 63: Proč se těší na plánovanou vycházku

U otázky č. 7 odpovědělo 21 (95 %) žáků, že se těší na plánovanou vycházku. U této otevřené otázky 8 (36 %) žáků se právě těší, že se nebudou učit ve škole, 5 (23 %) z nich se těší na to, že probírané učivo uvidí na vlastní oči a 2 (9 %), že to bude zajímavé, bude legrace a přiučí se něčemu novému (viz. graf č. 63).

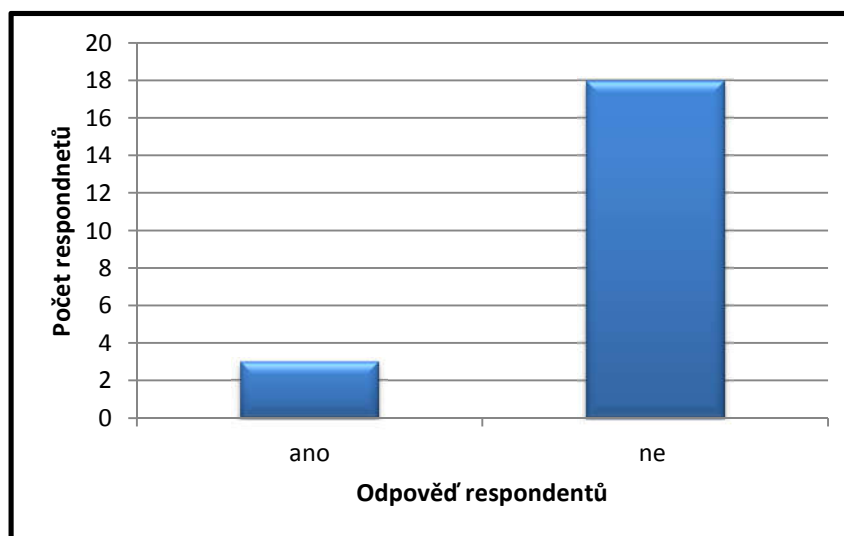
Otázka č. 8: Co by rád(a) dělal(a) nebo viděl(a) na plánované vycházce?

Graf č. 64: Co by žáci rádi viděli na vycházce a exkurzi

U této otevřené otázky 9 (41 %) žáků nejčastěji uvádělo, že na exkurzi a vycházce by rádi viděli živočichy, z 7 (32 %) jen rostliny a z 8 (36 %) vše (tedy: rostliny, živočichy, nerosty atd.) (viz. graf č. 64).

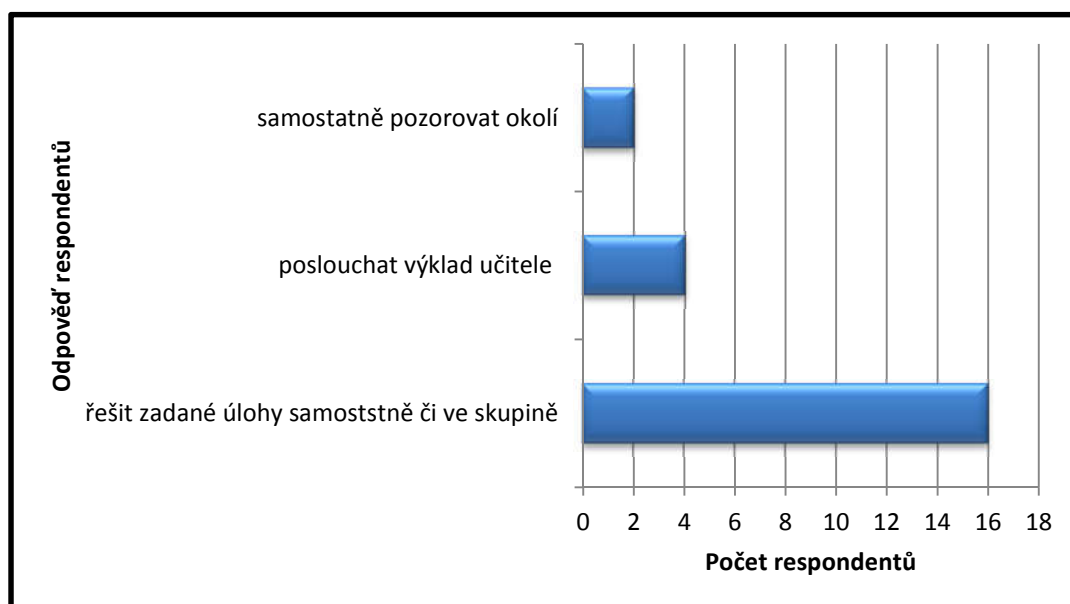
Otázka č. 9: Máš z plánované vycházky nějaké obavy?

Graf č. 65: Máte z vycházky obavy

Jak znázorňuje graf č. 65, 18 (82 %) dotazovaných nemá žádné obavy z naplánované vycházky, ale pouze 3 (14 %) obavy má. Pokud žáci odpovídali ano, tak měli obavy ze špatného počasí a z klíšťat.

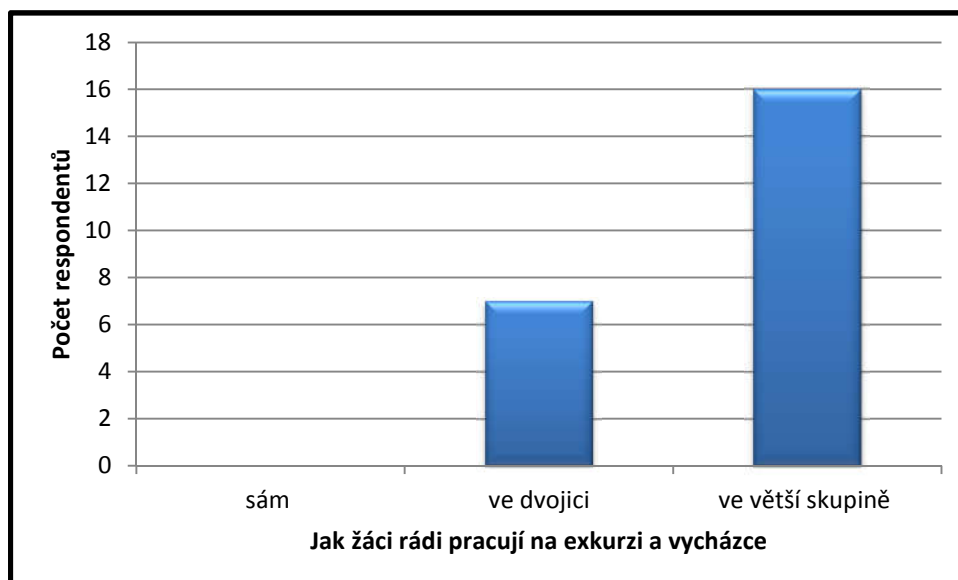
Otázka č. 10: Na vycházce nebo exkurzi bych nejraději:

Graf č. 66: Činnosti, které by žáci nejraději prováděli na exkurzi či vycházce

Z grafu č. 66 je patrné, že 16 (73 %) žáků by nejraději řešilo zadané úlohy samostatně nebo se spolužáky ve skupině a 4 (18 %) by chtělo jen poslouchat výklad učitele.

Otázka č. 11: Na vycházce bych raději pracoval(a) na stanovených úkolech

Graf č. 67: Jak by žáci pracovali na exkurzi a vycházce

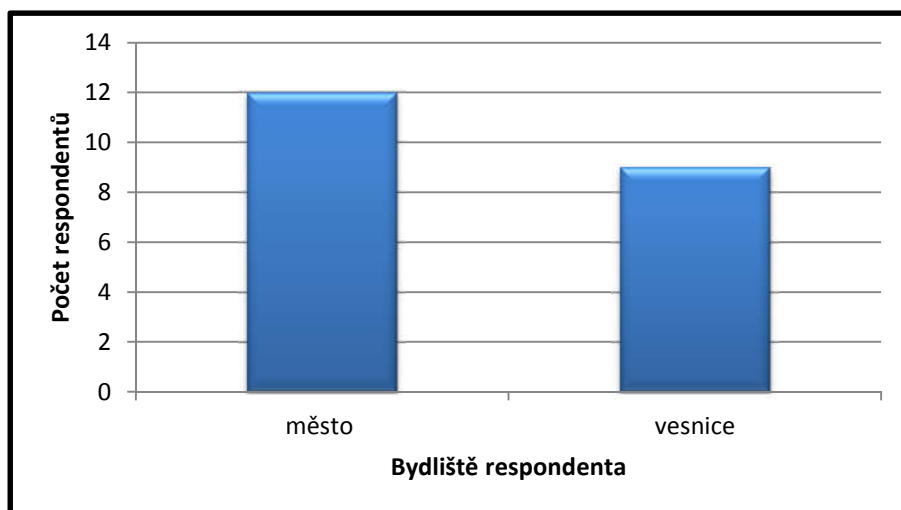
Následující graf č. 67 ukazuje, že 16 (73 %) žáků by nejraději pracovalo na stanovených úkolech ve větší skupině a 6 (27 %) ve dvojici.

4.3.2 Charakteristika dotazovaného vzorku – žáci po exkurzi

Otázka č. 1: Pohlaví žáků: dívka/chlapec

Dotazník vyplnilo celkem 22 žáků, z toho 10 (45%) dívek a 12 (55%) chlapců.

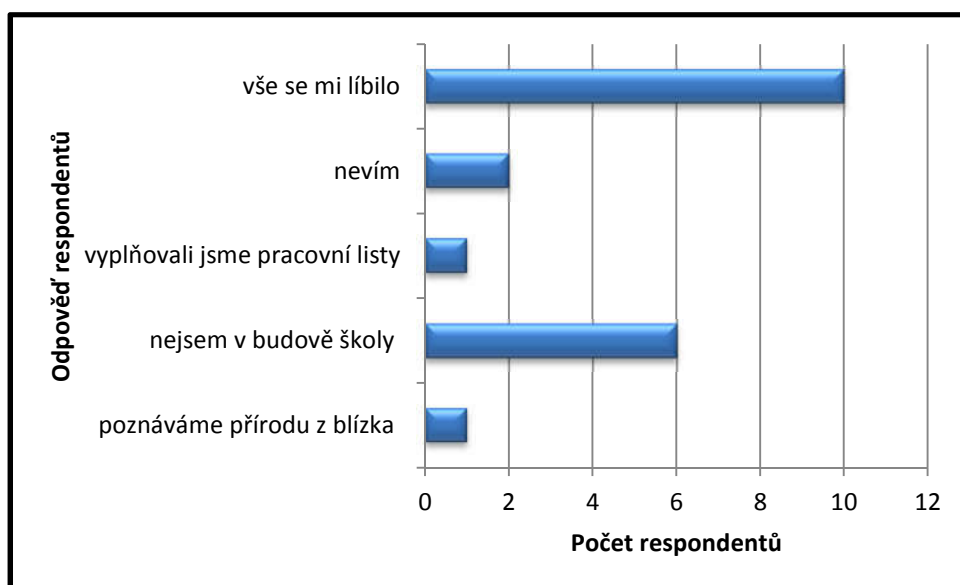
Otázka č. 2: Bydliště žáků

Graf č. 68: Bydliště respondentů

Z grafu č. 68 je patrné, že 12 (55 %) dotazovaných žáků je z města a 9 (41 %) z vesnice.

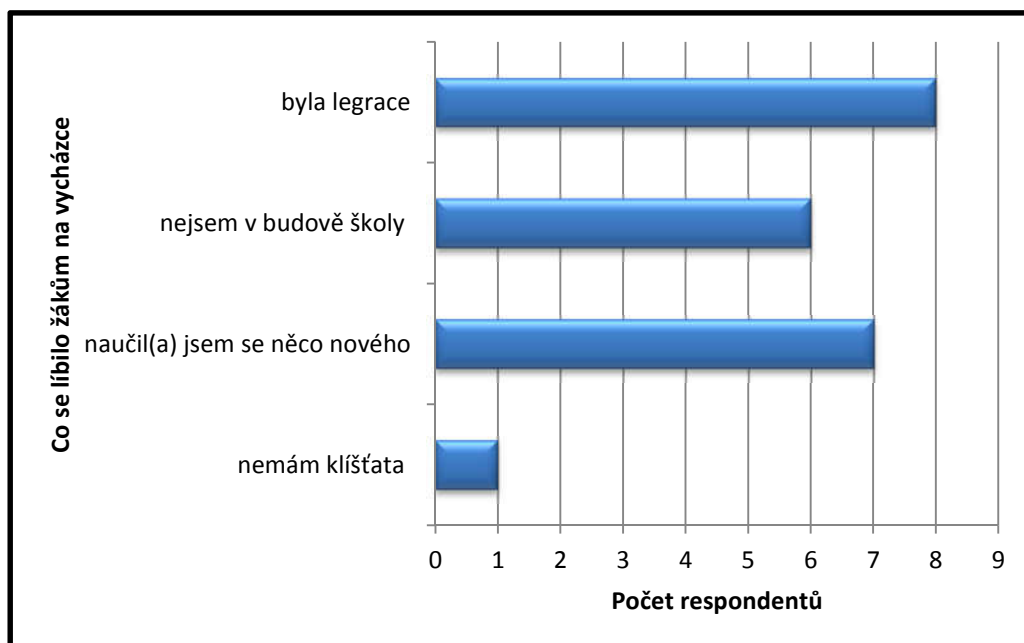
Otázka č. 3: Splnila vycházka Tvé očekávání?

Graf č. 69: Splnila vycházka Tvé očekávání

21 (95 %) žáků odpovědělo, že exkurze a vycházka splnila jejich očekávání. 10 (45 %) žákům se na vycházce všechno líbilo a 6 (27 %) žákům se líbilo, že nejsou v budově školy (viz. graf č. 69).

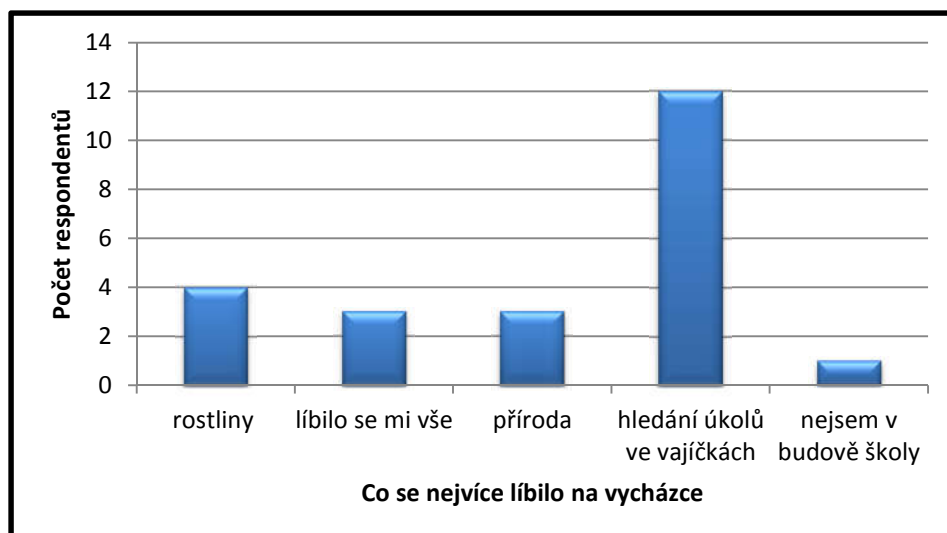
Otázka č. 4: Líbilo se Ti na vycházce?

Graf č. 70: Co se žákům líbilo na vycházce

Na tuto otázku 20 (95 %) žáků odpovědělo ano – líbilo se mi na vycházce. Z grafu č. 70 je patrné, že 8 (36 %) dotazovaným žákům se líbilo, že byla při plnění daných úkolů velká legrace. Dále se 7 (32 %) žákům moc líbilo, že se naučili něco nového o přírodě a 6 (27 %) žáků uvítalo, že mohli být mimo budovu školy.

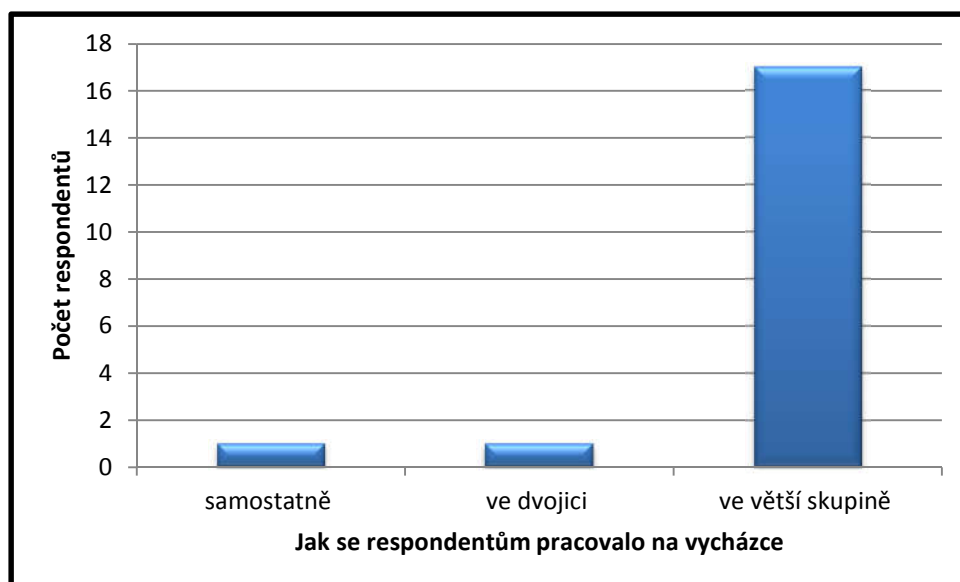
Otázka č. 5: Co se ti líbilo nejvíce na vycházce?

Graf č. 71: Co se žákům nejvíce líbilo na vycházce

U této otevřené otázky 12 (55 %) žáků uvedlo, že na vycházce se jim nejvíce líbilo hledání úkolů ve vajíčkách (obaly od vajíček Kinder), dále se líbilo 4 (18 %) žákům poznávat rostliny a 3 (14 %) se líbilo vše s vycházkou spojené a příroda (viz. graf č. 71).

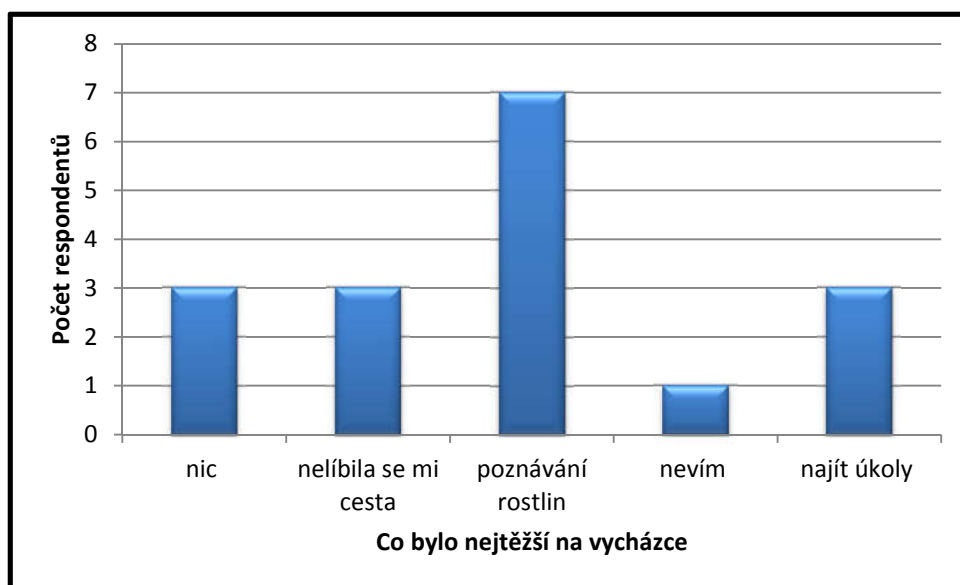
Otázka č. 6: Na vycházce se mi pracovalo nejlépe na stanovených úkolech?

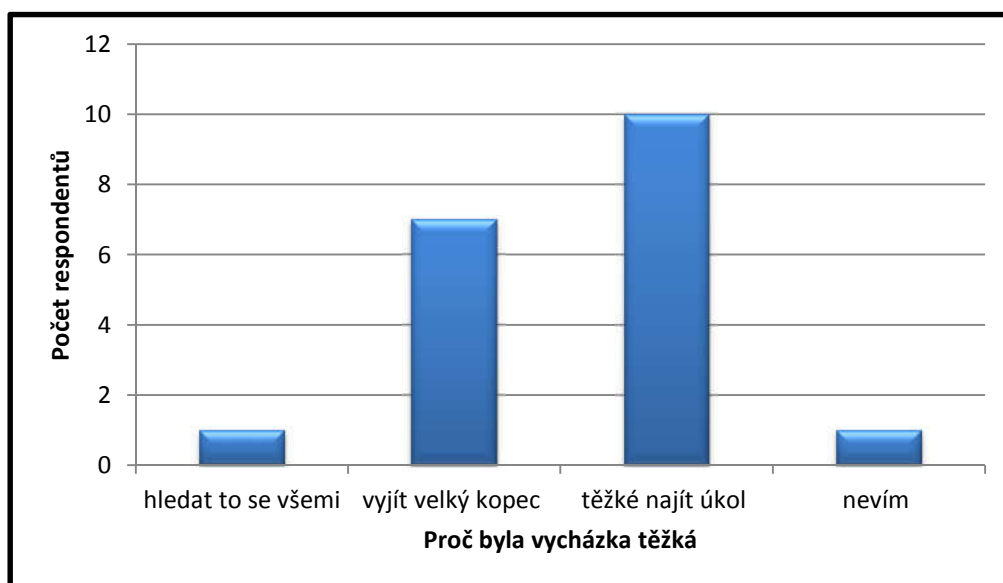
Graf č. 72: Jak se žákům pracovalo na vycházce nejlépe

Následující graf č. 72 ukazuje, že 17 (77 %) žáků pracovalo na stanovených úkolech nejlépe ve větší skupině a 1 (5 %) žákovi nejlépe ve dvojici nebo samostatně.

Otázka č. 7: Co pro tebe bylo nejtěžší?

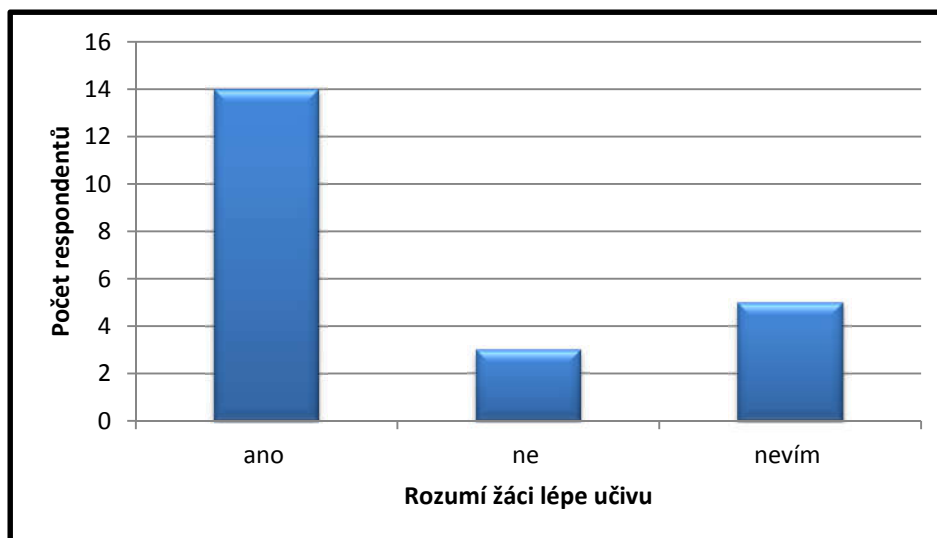
Graf č. 73: Co pro žáky bylo nejtěžší na vycházce

Graf č. 74: Co bylo pro žáky nejtěžší na vycházce

Z grafu č. 73 a č. 74 je patrné, že pro 10 (45 %) žáků bylo nejtěžší najít zadané úkoly anebo 7 (32 %) žákům dělalo problém poznat dané druhy rostlin či 3 (14 %) žákům se nelíbila cesta na přírodovědnou rezervaci.

Otázka č. 8: Rozumíš nyní pro vycházce lépe učivu o rostlinách, které jste probírali ve škole?

Graf č. 75: Rozumí žáci učivu probírané na vycházce a ve škole

Jak znázorňuje graf č. 75, 13 (59 %) dotazovaných žáků rozumí lépe učivu o rostlinách, které probírali ve škole, ale 5 (23 %) žáků si není jistých, jestli jim vycházka pomohla.

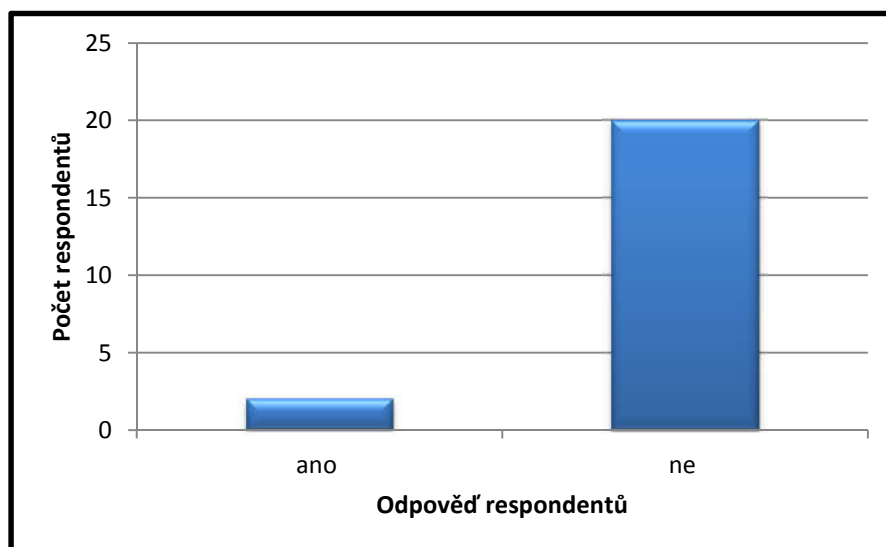
Otázka č. 9: Byla pro Tebe vycházka něčím zajímavá?

Graf č. 76: Je vycházka zajímavá

Jak znázorňuje graf č. 76, 17 (82 %) dotazovaných žáků odpovědělo, že je něčím vycházka zaujala. Žáky vycházka zaujala tím, že se jim líbila a přiučili se něčemu novému – přírodě.

Otázka č. 10: Potvrdily se Tvé obavy z vycházky, pokud jsi nějaké měl(a)?

Graf č. 77: Jsou nějaké obavy žáků z vycházky

Z grafu č. 77 je patrné, že u 21 (95 %) dotazovaných žáků se nepotvrdily žádné obavy. Jen 2 (9 %) žáci měli obavy z náročného terénu.

4.4 Didaktický návrh exkurze

Konkrétní didaktické návrhy na možnou realizaci exkurzí a vycházek v hodinách přírodopisu na 2. stupni základní školy byly zmíněny na začátku této diplomové práce

Různými návrhy přírodovědných exkurzí se autorka zabývala i ve své bakalářské práci (Zábranská, 2013). Jeden z těchto návrhů se podařilo zrealizovat ve spolupráci se Základní školou Blatenská Horažďovice, se žáky sedmého ročníku. Dvouhodinová botanicky zaměřená exkurze proběhla v květu 2013 v přírodní rezervaci Prácheň (ležící v bezprostřední blízkosti města Horažďovice). Jejím cílem bylo prohloubení učiva o vyšších rostlinách a ověření dosavadních teoretických poznatků žáků o tomto tématu v praxi. Úkoly byly voleny s ohledem na věk žáků a ti je vypracovávali ve skupinách. K dispozici měli pracovní listy (viz. příloha č. 6) a odborné publikace, ve kterých vyhledávali potřebné informace o zkoumaných rostlinách. Jedním z přínosů bylo i propojení učiva s uplatňováním pozitivního vztahu k přírodě a její ochraně v praxi. V průběhu exkurze bylo možné vyzkoušet pohotovost reakcí učitele na otázky žáků i řešení několika vzniklých problémů. Aktivní zapojení žáků při vypracovávání zadaných

úkolů i jejich zpětná vazba ukázala, že průběh exkurze je velmi zaujal. Přírodovědná exkurze splnila svůj cíl a nejen doplnila, ale i oživila výuku přírodopisu (Zabranská, 2013).

Uvedený a prakticky uskutečněný didaktický návrh exkurze byl využit zároveň jako výchozí nástroj pro sběr dat o postojích žáků k zařazování přírodovědných vycházek a exkurzí do výuky. Při zpětném ohlédnutí za touto exkurzí lze vyzdvihnout tato pozitiva – téměř bezproblémový průběh celé exkurze, aktivitu, zájem a pohotové reakce žáků a výbornou spolupráci se základní školou, která umožnila realizaci zmíněné exkurze. I přes tato fakta vždy samozřejmě existuje prostor pro zlepšení, v tomto konkrétním případě by byla vhodná například větší časová dotace spojená s možnostmi širšího terénního průzkumu.

5 Diskuze

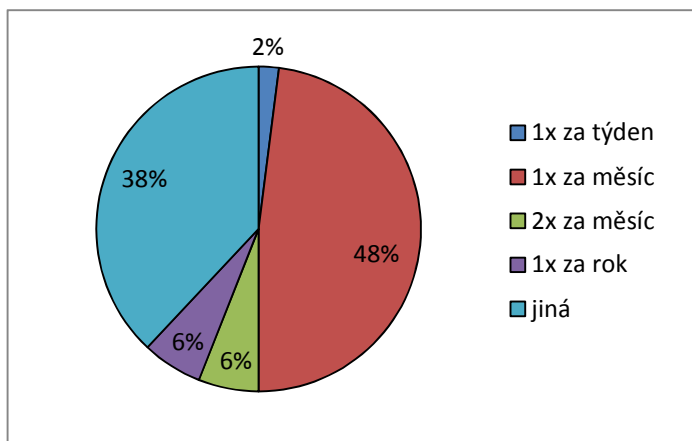
Cílem této kapitoly je shrnout průběh výzkumu, jeho výsledky a odpovědět na výzkumné otázky s využitím dosavadních teoretických poznatků týkajících se realizace přírodovědných exkurzí a vycházek na druhém stupni základních škol.

K výzkumu byl využit dotazník, který byl zadán učitelům základních škol, studentům vysokých škol a žákům na druhém stupni základní školy (viz. příloha č. 1 – 5). Někteří respondenti dotazníky vyplňovali e-mailem, v ostatních případech byly vyplněny za přítomnosti diplomantky a to během zhruba 15 minut. Většina respondentů neměla s jejich vyplněním problém.

Jak bylo zmíněno již dříve, při realizaci exkurzí lze využít rozmanitých výukových forem a metod, přesto oslovení učitelé na vybraných základních školách (jak vyplývá z výzkumu) využívají nejvíce samostatnou práci žáků. Výzkum ukázal, že více vycházek a exkurzí je realizováno na malém městě do 5 tisíc obyvatel.

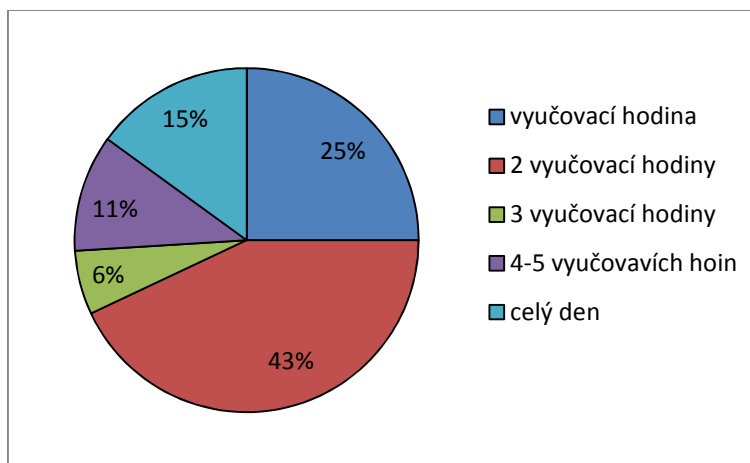
Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že oslovení učitelé na druhém stupni základních škol využívají vycházek a exkurzí jednou za pololetí či jednou za školní rok, a to v délce trvání nejčastěji jedné vyučovací hodiny. V mnoha případech se objevuje i celodenní exkurze. Témata exkurzí vycházejí z tematických plánů, přičemž nejčastěji bývá zařazována do mimoškolní výuky botanika, popř. dochází ke spojování více témat. Spojování více témat během exkurzí vychází z nízké časové dotace na jejich realizaci. Tento fakt potvrzují učitelé ve svých odpovědích na otázky, které se týkaly omezení souvisejících s uskutečňováním exkurzí a vycházek. Mezi další problémy podle oslovených respondentů z řad učitelů patří nekázeň žáků a především nedostatek finančních prostředků.

V souvislosti s výzkumem týkajícím se využívání exkurzí a vycházek na druhém stupni základní školy, je zde uveden pro srovnání podobný výzkum provedený v Olomouci. Tento výzkum byl zaměřen na přírodovědné vycházky se zaměřením pro první stupeň základní školy. Klváčková (2014) na základě údajů z výzkumného šetření uvádí, jak často učitelé realizují přírodovědné vycházky. Graf č. 78 znázorňuje četnost odpovědí učitelů.

Graf č. 78: Četnost vyžití vycházek (Klváčková, 2014)

Graf znázorňuje, že nejvíce učitelů v Olomouckém kraji realizuje přírodovědnou vycházku jedenkrát za měsíc. Oproti Plzeňskému a Jihočeskému kraji tady učitelé využívají vycházky pouze jedenkrát za pololetí a to nejčastěji z následujících důvodů: nízké časové dotace či pro nekázeň žáků.

Graf č. 79: Odpovědi (Klváčková, 2014)

Z grafu č. 79 můžeme vyčíst, že učitelé v Olomouckém kraji věnují realizaci vycházek nejčastěji dvě vyučovací hodiny, což s porovnáním šetření autorky této diplomové práce vyšlo jinak. To ukázalo, že učitelé využívají pro realizaci přírodovědných vycházek jednu vyučovací hodinu (z důvodu malé časové dotace).

Na výsledky zmíněného šetření je zapotřebí pohlížet s určitým odstupem, jelikož výzkumný problém se týkal realizací přírodovědných vycházek a exkurzí na 1. stupni ZŠ.

Cílem dalších výzkumných otázek bylo zjistit názory vysokoškolských studentů prvního ročníku s aprobací biologie – chemie pro 2. stupeň ZŠ a studentů závěrečného ročníku studia na vysoké škole oboru biologie – zeměpis. Studenti na začátku studia, resp.

prvního ročníku chápou vycházku jako pobyt venku bez odborného výkladu a exkurzi jako výlet do institucí. Studenti závěrečného ročníku popisují vycházku jako 1 – 2 hodinovou procházku a exkurzi jako delší výlet kamkoli. Po absolutoriu většina zmíněných respondentů uvedla, že exkurze je důležitá pro pochopení a zapamatování učiva. Zařazování exkurzí do vyučovacího procesu je důležité z důvodu dalšího rozvíjení klíčových kompetencí žáků a rozšiřování jejich vědomostí. Oba oslovené ročníky mají zkušenost s exkurzemi ze středních škol, kde je absolvovali nejčastěji jednou za pololetí či jednou za školní rok. Z jejich názorů dále vyplývá, že by exkurze rádi absolvovali alespoň dvakrát za pololetí. Zmínění respondenti také uvedli, že na exkurzích, jež zažili, většinou převažovaly vyučovací metody pozorování a výklad.

Jedním z cílů exkurzí a vycházek je vhodné propojení teoretického výkladu s praktickými činnostmi. Všichni oslovení vysokoškolští studenti se shodují na zařazování vycházek a exkurzí do výuky přírodopisu. Studenti na začátku studia by ve své budoucí praxi dále nejvíce zařazovali exkurze a vycházky do výuky chemie a studenti končícího ročníku nejvíce do hodin zeměpisu. Ideální by bylo zařazovat exkurze do výuky všech předmětů, ale to není reálné. Autorka diplomové práce, vzhledem ke své aprobaci (tj. Př-Ch), souhlasí se studenty druhého ročníku (navazujícího studia) – se zařazováním exkurze do předmětů přírodopis – zeměpis. Oba ročníky oslovených respondentů shodně uvádí jako největší problém při realizaci exkurzí a vycházek nedostatek času a financí. Studenti prvního ročníku studia uvádí, že se při přípravě na exkurze a vycházky zaměří více na přípravu, aby tyto mimoškolní formy výuky nebyly nudné, naopak pro studenty v pátém ročníku je na prvním místě bezpečnost žáků. Studenti prvního ročníku VŠ si myslí, že studium je dostatečně připraví na realizaci exkurzí a vycházek, ale studenti pátého ročníku tento názor vyvrací. Diplomantka se osobně se zmíněnými mimoškolními formami výuky setkala na VŠ jen zřídka (v podobě volitelného předmětu). Dá se předpokládat, že tyto specifické formy zůstanou ve výuce i nadále pouze doplňkovými.

Další fakta, vyplývající z výzkumného šetření se týkají zhodnocení názorů žáků na exkurze a vycházky. Tato výuková forma obecně žáky druhého stupně baví. Nejčastěji se setkávají s přírodovědnými exkurzemi a vycházkami, které jim umožňují lépe pochopit látku (dané učivo). Největší přínos vidí jednak v tom, že mohou trávit čas mimo školu a jednak si odpočinout od běžné výuky a také mají možnost bližšího kontaktu se spolužáky, což jim umožňuje více se sblížit a navzájem se také lépe poznat. Před exkurzí se žáci těšili na to, že se budou učit přímo v terénu. A po absolvování vycházky většina z nich uvedla, že se jim splnila jejich očekávání, že se pobavili a bylo to pro ně velmi

přínosné. Žáci vycházku hodnotili ve většině případů pozitivně (díky vycházce se žáci naučili poznávat rostliny a látku o rostlinách pochopili komplexně). Autorčin názor je, že tato vycházka splnila svůj didaktický účel. Na vycházce se žákům nejlépe pracovalo ve větších skupinách, tj. s využitím metody skupinové práce. Avšak oslovení učitelé na základních školách nejvíce využívají metody samostatné práce. Dle názoru autorky této diplomové práce je vhodné zařazovat samostatnou práci žákům v případě, kdy zjišťují míru osvojených poznatků, vědomostí a dovedností. Avšak skupinové formy práce mají také své místo ve výuce, protože pomáhají odbourávat strach a obavy z neznámého prostředí.

6 Závěr

V úvodu se diplomantka se obecněji zabývala problematikou přírodovědných vycházek a exkurzí. Následoval výzkum, který se zaměřoval na jejich současný stav a na možnosti jejich realizace na 2. stupni ZŠ. Výsledky výzkumného šetření ukázaly, že 79 % oslovených učitelů využívá k uskutečnění exkurze celý jeden den, naopak více dnů využívá pouze 3 % z nich. Dále 18 % učitelů, ke svým exkurzím většinou potřebuje k uskutečnění 3 hodiny. Co se týká uskutečnění vycházek, celkem 47 % vyučujícím vystačí k realizaci vycházky jedna vyučovací hodina a 29 % učitelů potřebuje dvě vyučovací hodiny. Z odpovědí studentů prvního ročníku studia na vysoké škole vyplývá, že 37 % z nich absolvovalo přírodovědnou exkurzi a vycházku během studia na střední škole 1x za školní rok a 28 % z nich 2x za pololetí. 67 % studentů před koncem studia na VŠ považuje množství absolvovaných exkurzí a vycházek na vysoké škole za optimální.

Výzkumné šetření ukázalo, že 32 % učitelů využívá exkurze pro výuku přírodopisu 1x za pololetí a 26 % učitelů 1x za školní rok. Jednou měsíčně využívají exkurze pouze 3 % (1) učitel. Vycházky jsou nejčastěji využívány z 26 % učiteli jednou za pololetí a následně pak 18 % učiteli jednou za školní rok a 12 % učitelů využívá vycházku podle tématu a potřeby 1x za měsíc nebo 2x za pololetí.

Ke zhodnocení didaktického působení zmíněných organizačních forem výuky na žáky mimo jiné přispěla realizace vlastní přírodovědné vycházky za participace zainteresovaného učitele. Výzkum ukázal, že 45 % žáků se na vycházce všechno líbilo. 36 % žáků vidí hlavní přínos v legraci, kterou zažili při plnění úkolů na realizovaných exkurzích či vycházkách, 32 % uvedlo jako pozitivum nově získané poznatky o přírodě a 18% pak zdůraznilo praktické poznatky získané při poznávání rostlin.

Následně byly analyzovány také názory studentů učitelství přírodopisu (resp. bakalářského oboru Přírodopis se zaměřením na vzdělávání), na začleňování vycházek a exkurzí do vyučování v jejich budoucí praxi. Všichni dotázaní se shodli na faktu, že využívání exkurzí a vycházek je pro hodiny přírodopisu přínosem. 33 % studentů na začátku studia VŠ odpovědělo, že exkurze a vycházky pomáhají pochopit látku a 17 % z nich uvedlo, že přispívají k lepšímu zapamatování látky. 47 % studentů na konci studia

na VŠ si myslí, že absolvování exkurzí a vycházek je důležité k lepšímu pochopení učiva a 33 % je také přesvědčeno o tom, že exkurze a vycházky přispívají k rozvoji pozorovacích schopností. Názory studentů prvního a závěrečného ročníku studia se víceméně shodovali v odpovědích na otázky týkající se významu absolvování exkurzí a vycházek v jejich studijním oboru a v překážkách v realizaci uvedených forem výuky. Studenti považují exkurze a vycházky za významnou součást učebního procesu přispívající k ucelení a lepšímu pochopení učební látky, názornosti či propojení teorie s praxí. Jako nejčastější formy překážek zmínění respondenti uvádí nedostatek času ve vyučování či finančních prostředků. Potřebná data od respondentů byla získána pomocí dotazníkového šetření.

Na základě reflexe vlastní přírodovědné exkurze a výsledků dotazníkových šetření lze říci, že vycházky a exkurze jsou příležitostí pro demonstrování přírodních objektů a jevů v jejich přirozeném prostředí a možností pro užití metod přímého studia přírody jako je pozorování nebo jednoduchý experiment přímo v terénu. Jsou však spojeny s řadou omezení a problémů, jejichž zohlednění či vyřešení je předpokladem pro zdárnou realizaci výuky a rozvoj požadovaných kompetencí žáků 2. stupně ZŠ.

7 Seznam literatury

Altmann, A., 1972: *Organizační formy ve výuce biologie* (Kapitola didaktiky biologie), 1. vydání, Praha: SPN, 280 s.

Altmann, H., 2012: *Jedovaté rostliny, jedovatí živočichové*. 1 vydání, Euromedia Group, k.s., 160 s.

Dobroruka, L. J. a kol., 1999: *Přírodopis I pro 6. ročník základní školy*. 1. vydání, Praha: Scientia, 122 s.

Dobroruka, L. J. a kol., 2000: *Přírodopis I pro 9. ročník základní školy*. 1. vydání, Praha: Scientia, 135 s.

Dobroruka, L. J. a kol., 2001: *Přírodopis I pro 8. ročník základní školy*. 2. vydání, Praha: Scientia, 159 s.

Dobroruka, L. J. a kol., 2003: *Přírodopis I pro 7. ročník základní školy*. 2. vydání, Praha: Scientia, 151 s.

Dopico, E., Garcia-Vazquez, E., 2011: *Leaving the classroom: a didactic framework for education in environmental science*. Cult Stud of Sci Educ, Vol. 6, 311-320 s.

Drahovzal, J., 1987: *Didaktika zemědělských předmětů*, Praha: SPN, 212 s.

Ďurič L., (1979): *Úvod do pedagogické psychologie*., 1. vydání, SPN, Praha: SPN, 286 s.

Eshach, H., (2006): *Bridging In-school and Out- of-school Learning: Formal, Non-Formal, and Informal Education.*, Journal of Science Education and Technology, Vol. 16, No. 2, April 2007, 171 – 173 s.

Falk, J. H., and Dierking, L. D., 1997: *School Field Trips: Assessing Their Long-Term Impact*. Curator: The Museum Journal. Vol. 40, č. 3, 211 – 218 s.

Gavora, P., (2010): *Úvod do pedagogického výzkumu.*, Brno: Paido, 261 s.

Hofmann, E., et. al. 2003: *Integrované terénní vyučování*. 1. vyd., Brno: Paido, 137 s.

Horník, F., a Altmann, A., (1988): *Vybrané kapitoly z didaktiky biologie.*, 1. vydání, Praha: SPN, 121 s.

Chráška M., (2007): *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu.*, 1. vydání, Praha: Grada, 272 s.

Jirásek, V., 1957: *Naše jedovaté rostliny*. 1. vydání, ČSAV, 384 s.

Klváčková, H., 2014: *Přírodovědná vycházka jako forma zážitkového učení*. Diplomová práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 118 s.

Maňák J., Švec V., 2004: *Cesty pedagogického výzkumu.*, Brno: Paido, 78 s.

Maňák, J., a Švec, V., 2003: *Výukové metody*, Brno: Paido, 219 s.

Marada, M. 2006: *Jak na výuku zeměpisu v terénu?* Geografické rozhledy, 15, č. 3,. 2-5 s.

Michie, M., 1998: *Factors influencing secondary science teachers to organise and conduct field trips*. *Australian Science Teacher's Journal*, 44(4), 43 – 50 s., in Krepel, W. J., & Duvall, C. R. 1981: *Field trips: A guide for planning and conducting educational experiences*, Washington, DC: National Education Association.

Pavlasová, L. et al., 2015: *Přírodovědné exkurze ve školní praxi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 158 s.

Petty, G., 1996: *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1. vydání, 380 s.

Řehák, B., 1965: *Vyučování biologie na základní devítileté škole a na střední všeobecně vzdělávací škole příspěvek k didaktice biologie.*, 2. vydání, SPN Praha: SPN, 296 s.

Skalková, J., 1999: *Obecná didaktika.*, 1. vydání, Praha: ISV, 292 s.

Skalková, J., 2007: *Obecná didaktika – 2., rozšířené a aktualizované vydání.*, 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a. s., 328 s.

Skutil M., Faberová M., Průcha J., Žumárová M., Bartošová I., Křováčková B., Havigerová J. M., Chráška M., Haviger J., Maněnová M., Juklová K., Zíkl P., 2011: *Základy pedagogicko – psychologického výzkumu pro studenty učitelství.*, 1. vydání, Praha: Portál, 256 s.

Smrtová, E., Zabadal, K., a Kovaříková, Z., 2012: *Za Naturou na túru.* Metodika terénní výuky. Praha: Apus, 1. vydání, 189 s.

Zábranská, V., 2013: *Návrhy přírodovědných exkurzí do vybraných lokalit na Horažďovicku a využitím ve výuce přírodopisu na 2. Stupni ZŠ.* Bakalářská práce, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 69 s.

Záleský, J., 2009: *Terénní výuka.* Geografické rozhledy, č. 2, 14 – 17 s.

Ziegler, V., 2004: *Exkurze jako inovativní metoda výuky biologie a geologie. Využití poznatků z jejich aplikace na základních a středních školách v ekologickém vzdělávání a výchově.*, UK Praha, Praha: UK, 228 s.

Internetové zdroje:

clanky.rvp.cz [online]: Terénní vyučování. 2005. [cit.2015-06-07]

Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/263/TERENNI-VYUCOVANI.html/>

Jeřábek, J. [online]: *Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* platný od 1.9. 2013. [cit. 2015-07-07].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaciprogram-pro-zakladni>

Svobodová, J. [online]: Exkurze ve výuce. 2011. [cit.2015-18-06].

Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFC/10081/EXKURZE-VE-VYUCE.html/>

zsblatenska.horazdovice.cz. [online]: Školní vzdělávací program Horažďovice. 2013. [cit. 2015-16-07].

Dostupné z: http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/dokumenty/svp_1_9_2013.pdf

enicentrum.eu [online]: PROUD – Enicentrum Podbranský mlýn[cit. 2015-10-30].

Dostupné z: <http://www.enicentrum.eu/pro-ucitele/jednodenni-programy>

Braund, M., a Reis, M., [online]: Towards a more authentic science curriculum: The contribution of out-of-school learning. *International Journal of Science Education*. 2006: [cit. 2015-25-10]. Dostupné z:

<http://www.glerl.noaa.gov/seagrant/ClimateChangeWhiteboard/Resources/Uncertainty/Mac1/braund06PR.pdf>

8 Seznam příloh

Příloha číslo 1: dotazník pro učitele druhého stupně

Příloha číslo 2: dotazník pro studenty na začátku studia na vysoké škole

Příloha číslo 3: dotazník pro studenty na konci studia na vysoké škole

Příloha číslo 4: dotazník pro žáky před exkurzí

Příloha číslo 5: dotazník pro žáky po exkurzi

Příloha číslo 6: pracovní list pro žáky na vycházku

Příloha číslo 1: dotazník pro učitele druhého stupně

Dotazník pro diplomovou práci, pro učitele

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli, jsem studentkou prvního ročníku magisterského studia učitelství přírodopisu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který bude zdrojem informací pro zpracování mé diplomové práce. Data budou zpracována anonymně.

Děkuji za vyplnění dotazníku.

1. **Respondent je:** muž žena

2. **Absolvent/(ka) školy (název školy, místo),.....**
obor studia.....
počet let praxe.....

3. **Kolik obyvatel má obec, ve které učíte:**

a) do 5 tisíc

c) do 20 tisíc

e) do 100 tisíc

d) do 50 tisíc

f) 100 tisíc a více

b) do 10 tisíc

4. **Jak často využíváte exkurze a vycházky ve vyučování přírodopisu?**

a) vycházky ani exkurze
nevyužívám

c) 1x za pololetí

d) 2x za pololetí

b) 1x za měsíc

e) 1x za rok

f) jiná odpověď:.....

V případě, že vycházky nebo exkurze ve vyučování při přírodopisu nevyužíváte, pokračujte otázkou č. 12.

5. **Jakou délku mají zpravidla Vámi uskutečňované exkurze a vycházky?**

Exkurze

a) celodenní

c) více dnů

b) dva dny

d) jiná odpověď:.....

Vycházky

a) 1 vyučovací hodina

c) polodenní

b) 2 vyučovací hodiny

d) celodenní

6. Jaká témata vybíráte pro vycházky a exkurze v rámci přírodopisu?

- a) zoologie
- b) geologie
- c) botanika
- d) ekologie a ochrana přírody
- e) aplikované obory jako zemědělství, chovatelství, myslivost apod.
- f) kombinace více témat

7. Jaké lokality volíte pro exkurze a vycházky?

- a) zoo
- b) botanická zahrada
- c) školní zahrada
- d) blízké okolí školy (park, školní pozemky)
- e) muzeum přírodovědné sbírky
- f) odborná pracoviště (výzkum)
- g) jiné:.....

8. Jak volíte vyučovací cíle vycházky nebo exkurze?

- a) vycházky a exkurze plánuji bez pevně stanoveného cíle. Pozorování objektů a jevů zařazuji na základě naskytnutých příležitostí a teprve později je zasahují do odpovídajícího kontextu.
- b) obsah vycházky a exkurze plánuji hlavně v závislosti na probírané látce a využívám je jako další formu vyučování konkrétního tématu.
- c) vycházky a exkurze plánuji nezávisle na probíraném tématu a považuji je za možnost rozšíření látky o jinou zajímavou problematiku rozšiřujícího charakteru.
- d) jiná odpověď:.....
.....

9. Jaké činnosti zařazujete na exkurzi či vycházce?

- a) výklad doprovázený ukázkou či demonstrací objektů a jevů
- b) předem připravené řízené pozorování konkrétně zvoleného objektu nebo jevu
- c) pozorování náhodné během vycházky nalezeného objektu nebo jevu
- d) pokus
- e) sběr vzorků a materiálu pro využití v hodině

- f) samostatní práce žáků při řešení úloh – např. určování přírodnin pomocí atlasů
a klíčů, zjišťování faktů, měření veličin

10. Dokážete zhodnotit, jak vnímají vycházky a exkurze vaši žáci?

- a) spíše nezávazné zpestření výuky přírodopisu
- b) možnost ověřit si nebo aplikovat teoretické učivo v terénu
- c) zdroj nových poznatků
- d) příležitost poznat bezprostředně přírodu, resp. přírodní jevy a objekty
- e) jiná odpověď:.....
.....

11. Uveďte, prosím jeden příklad Vámi úspěšně realizované vycházky nebo exkurze a zhodnoťte její přínos.

.....
.....
.....

12. Jaký přínos podle Vás poskytují vycházky a exkurze pro vyučování přírodopisu?

.....
.....
.....

13. Přispívají vycházky a exkurze k dosažení vyšších znalostí žáků v přírodopisu?

- a) vždy ano
- b) většinou ano
- c) někdy ano, někdy ne
- d) většinou ne
- e) nikdy

14. Přispívají vycházky a exkurze ke zvýšení zájmu o přírodopis?

- a) většinou ano
- b) ano
- c) spíše ne
- d) ne

15. Co podle Vás brání využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

- a) nedostatek času (např. dlouhý čas na přesun, ztráty času organizací apod.)
- b) nedostatek času ve vyučování (vycházky či exkurze spotřebuje čas na úkor probírané látky)
- c) výtěžnost žáků nebo Vaše jinými povinnostmi (školní projekty,...)
- d) nedostatek finančních prostředků
- e) kázeň žáků
- f) zájem žáků
- g) nepřipravenost žáků na práci v terénu
- h) bezpečnostní předpisy
- i) zdravotní stav žáků
- j) nedostatek vlastní motivace realizovat aktivity přenášející organizační obtíže
- k) jiná odpověď:.....

16. Domníváte se, že jste na využívání vycházek a exkurzí didakticky vybaven(a)

- a) ano
- b) ne
- c) jestli ne, kde cítíte své slabiny?

17. Co je třeba změnit, abyste mohl(a) plně využívat vycházky a exkurze v přírodopisu?

.....

.....

.....

)Příloha číslo 2: dotazník pro studenty na začátku studia na vysoké škole

Dotazník k diplomové práci pro studenty VŠ na začátku studia PF

Vážení respondenti, jsem studentkou druhého ročníku magisterského studia Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který je součástí mé diplomové práce. Vaše odpovědi budou dále zpracovávány anonymně.

Děkuji za vyplnění dotazníku.

1. Pohlaví studenta

a) žena

b) muž

2. Jaký obor studujete?

.....

V kolikátém jste ročníku?

.....

3. Jsem absolventem:

a) gymnázia

b) střední školy s ekologickým či přírodovědným zaměřením

c) střední školy s jiným zaměřením než přírodovědným

d) jiné školy.....

4. Pokuste se definovat následující pojmy

Vycházka

Exkurze

5. Absolvoval(a) jste během studia na SŠ přírodovědnou vycházku nebo exkurzi?

a) ano

b) ne

6. Pokud ano, jak byly časté?

a) 1x za měsíc

b) 1x za pololetí

c) 2x za pololetí

d) 1x za školní rok

7. Co bylo náplní exkurzí a vycházek?

a) pozorování

b) pokus

c) sběr vzorků

d) práce s literaturou (klíče, atlasy)

e) výklad – ukázka (s demonstrační přírodnin)

8. Pomohla Vám vycházka či exkurze k lepšímu pochopení učiva?

- a) ano b) ne c) nevím

9. Pokud ano, v čem Vám konkrétně pomohla?

10. Myslíte si, že absolvování vycházek či exkurzí je pro Váš obor důležité?

- a) ano b) ne

Pokud ano, proč?

11. Zařazoval Vás vyučující do přírodovědných exkurzí nebo vycházek také jinou problematiku? Pokud ano, vyberte z možností b – g.

a) Ne, byly zaměřeny na téma
spadající čistě do přírodopisu	d) dějepis
b) chemie	e) společenské vědy
c) český jazyk	f) zeměpis
	g) jiné

12. Domníváte se, že bylo množství exkurzí a vycházek, které jste absolvoval(a) jako žák/student ZŠ/SŠ dostatečné?

a) optimální	c) větší než považuji za
optimální
b) menší než považuji za
optimální	d) nevím

Proč si to myslíte?

13. V čem vidíte přínos exkurzí a vycházek Vy osobně?

14. Co by Vám mohlo případně bránit využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

- a) nedostatek času (např. dlouhý čas na přesun, ztráty času organizací apod.)
- b) nedostatek času ve vyučování (vycházky či exkurze spotřebuje čas na úkor probírané látky)
- c) vytíženost žáků nebo Vaše jinými povinnostmi (školní projekty,...)
- d) nedostatek finančních prostředků
- e) kázeň žáků
- f) zájem žáků
- g) nepřípravenost žáků na práci v terénu
- h) bezpečnostní předpisy
- i) zdravotní stav žáků
- j) nedostatek vlastní motivace realizovat aktivity přinášející organizační obtíže
- k) jiné (uveďte)

15. Je něco, co hodnotíte na exkurzích a vycházkách negativně?

- a) ano b) ne

Pokud ano, co:

16. Jakou frekvenci zařazování vycházek a exkurzí považujete za optimální?

- a) 1x za měsíc c) 2x za pololetí
b) 1x za pololetí d) 1x za rok

Proč?

17. Jaké exkurze a vycházky byste upřednostnili v rámci své budoucí praxe?

- a) do přírody (terén) d) do odborných pracovišť
b) do průmyslových výroben e) jiná možnost.....
c) do muzeí

18. Co považujete za nedůležitější faktor při přípravě exkurze nebo vycházky? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

19. Co považujete za nejdůležitější faktor při osobní přípravě učitele na exkurzi nebo vycházku? Pokud jich je více, seřad'te je podle důležitosti.

20. Myslíte si, že Vás studium na VŠ dostatečně připraví na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi?

- a) ano b) ne

Proč si to myslíte?.....

Příloha číslo 3: dotazník pro studenty na konci studia na vysoké škole

Dotazník k diplomové práci pro studenty VŠ před koncem studia PF

Vážení respondenti, jsem studentkou druhého ročníku magisterského studia pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který je součástí mé diplomové práce. Vaše odpovědi budou dále zpracovávány anonymně.

Děkuji za vyplnění dotazníku.

1. Pohlaví studenta

a) žena

b) muž

2. Jaký obor studujete?

.....

V kolikátém jste ročníku?

.....

3. Pokuste se definovat následující pojmy

Vycházka

Exkurze

4. Absolvoval(a) jste během studia na VŠ přírodovědnou vycházku nebo exkurzi?

a) ano

b) ne

5. Pokud ano, vyjmenujte je:

6. Co bylo náplní exkurzí a vycházek?

a) pozorování

b) pokus

c) sběr vzorků

d) práce s literaturou (klíče, atlasy)

e) výklad – ukázka (s demonstrací přírodnin)

7. Pomohla Vám vycházka či exkurze k lepšímu pochopení učiva?

a) ano

b) ne

c) nevím

8. Pokud, ano v čem Vám konkrétně pomohla?

9. Myslíte si, že absolvování vycházky či exkurze je pro vyučování přírodopisu důležité?

a) ano

b) ne

Pokud ano proč?

10. Předpokládáte, že budete zařazovat do přírodovědných exkurzí a vycházek také jinou problematiku? Pokud ano, vyberte z možností d-i.

a) budou spíše zaměřeny čistě na přírodopis

f) zeměpis

g) jiné.....

b) chemie

.....

c) český jazyk

.....

d) dějepis

.....

e) společenské vědy

11. Domníváte se, že je množství exkurzí a vycházek, které jste absolvoval (a) jako student na VŠ

a) optimální

c) větší než považuji za

b) menší než považuji za

optimální

optimální

d) nevím

12. V čem vidíte přínos exkurzí a vycházek Vy osobně?

13. Co by Vám mohlo případně v budoucí praxi bránit ve využívání vycházek a exkurzí v přírodopisu?

a) nedostatek času (např. dlouhý čas na přesun, ztráty času organizací apod.)

b) nedostatek času ve vyučování (vycházky či exkurze spotřebuje čas na úkor probírané látky)

c) vytíženost žáků nebo Vaše jinými povinnostmi (školní projekty,...)

d) nedostatek finančních prostředků

e) nekázeň žáků

- f) nezájem žáků
- g) nepřipravenost žáků na práci v terénu
- h) bezpečnostní předpisy
- i) zdravotní stav žáků
- j) nedostatek vlastní motivace realizovat aktivity přinášející organizační obtíže
- k) jiné (uveďte).....

14. Je něco, co hodnotíte na exkurzích a vycházek negativně?

- a) ano
 - b) ne
- Pokud ano, co:

15. Kolikrát byste zařadili vycházky a exkurze do Vaší výuky?

- a) 1x za měsíc
- b) 1x z pololetí
- c) 2x za pololetí
- d) 1x za školní rok

16. Jaké exkurze a vycházky budete pravděpodobně upřednostňovat v rámci své budoucí praxe?

- a) do přírody (terén)
 - b) do průmyslových výroben
 - c) do muzeí
 - d) do odborných pracovišť
 - e) jiná možnost.....
-

17. Co považujete za nedůležitější faktor při přípravě exkurze nebo vycházky? Pokud jich je více, seřaďte je podle důležitosti.

18. Co považujete za nejdůležitější faktor při své osobní přípravě na exkurzi nebo vycházku? Pokud jich je více, seřaďte je podle důležitosti.

19. Myslíte si, že Vás studium na VŠ dostatečně připravilo na realizaci přírodovědných vycházek či exkurzí v praxi?

- a) ano
 - b) ne
- Pokud ano proč?

Příloha číslo 4: dotazník pro žáky před exkurzí

--

Dotazník pro diplomovou práci pro žáky základní školy

1. **Pohlaví:** dívka chlapec Rok narození
2. **Bydliště:** město vesnice

Vysvětlení: vycházka je kratší a směřuje většinou do okolí školy, exkurze je delší a může se na ni jet i daleko od školy.

3. Vycházka nebo exkurze v přírodopisu mě:

- a) baví b) nebaví

Proč:.....

4. Myslíš si, že se na vycházce nebo exkurzi naučíš přírodopis lépe než kdyby ses to samé učil(a) ve třídě?

- a) ano b) ne c) nevím

5. co si myslíš o vycházkách a exkurzích v přírodopisu?

Oznámkuj uvedená tvrzení jako ve škole. Čím lepší známku přidělíš, tím více souhlasíš s tvrzením.

Mohu strávit vyučování venku mimo školu.

--

Mohu si odpočinout od běžného vyučování

--

Nemusím se obávat zkoušení nebo písemné práce.

--

Mohu lépe pozorovat nerosty a horniny nebo rostliny a živočichy přímo v přírodě.

--

Vycházky a exkurze mi pomohou lépe pochopit učivo probírané ve škole.

--

Na vycházkách a exkurzích mohu použít to, co jsem se naučil (a) ve škole.

--

Vycházky a exkurze jsou sice zajímavé, ale nemusím si z nich nic pamatovat.

--

Vycházky a exkurze se mi líbí, protože mohu strávit čas se spolužáky mimo školu.

--

6. Kam by ses rád(a) podíval (a) na vycházce nebo exkurzi při výuce přírodopisu?

Kam:

Proč:.....

7. Těšíš se na plánovanou vycházku?

a) ano

b) ne

Proč:

8. Co bys rád dělal (a) nebo viděl (a) na plánované vycházce.

Napiš:

.....

9. Máš z plánované vycházky nějaké obavy?

a) ano

b) ne

Pokud ano, jaké:

.....

10. Na vycházce nebo exkurzi bych nejraději:

a) samostatně nebo se spolužáky ve skupině řešil (a) zadané úkoly

b) poslouchal (a) výklad učitele

c) samostatně pozoroval (a) okolí, a pokud objevím něco zajímavého, zeptám se učitele

11. Na vycházce bych raději pracoval (a) na stanovených úkolech

a) sám

b) ve dvojici

c) ve větší skupině

Dotazník pro diplomovou práci pro žáky základní školy

1. Pohlaví: dívka chlapec

Rok narození:

2. Bydliště: město vesnice

3. Splnila vycházka Tvé očekávání?

a) ano

b) ne

Proč:.....

4. Líbilo se Ti na vycházce?

a) ano

b) ne

Proč:.....

5. Co se Ti líbilo nejvíce na vycházce?

.....
.....

6. Na vycházce se mi pracovalo nejlépe na stanovených úkolech?

a) samostatně

b) ve dvojici

c) ve větší skupině

7. Co pro Tebe bylo nejtěžší?

.....

Proč:.....

.....

8. Rozumíš nyní po vycházce lépe učivu o rostlinách, které jste probírali ve škole?

a) ano

b) ne

c) nevím

9. Byla pro Tebe vycházka něčím zajímavá?

a) ano

b) ne

Proč:.....

10. Potvrdili se Tvé obavy z vycházky, pokud jsi nějaké měl(a)?

a) ano

b) ne

Proč:.....

Příloha číslo 6: pracovní list pro žáky na vycházku

Pracovní list

Jméno a datum:

Název rostliny	Stonek	Postavení listů	Barva květu (druh květenství)
Smetánka lékařská	stvol	v přízemní růžici	žlutá (květní úbory)
Prvosenka jarní			
Hluchavka nachová			
Jaterník podléška			
Čemeřice zelená			

1. Najdi bylinu podle názvu a popiš ji

2. Odpověz na otázky, které najdeš

Název rostliny

Správný název

Napiš název rostliny podle listu

3. Jaké rostliny sis zapamatoval:
